

T.C.
RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU

GÖRSEL MEDYADA BAĞIMLILIK TEMSİLİNİN BAĞIMLILIKLA MÜCADELE KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

UZMANLIK TEZİ

SENANUR EMİROĞLU

ANKARA
ARALIK, 2022

RTÜK
RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU

T.C.
RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU

GÖRSEL MEDYADA BAĞIMLILIK TEMSİLİNİN BAĞIMLILIKLA MÜCADELE KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

UZMANLIK TEZİ

SENANUR EMİROĞLU

DANIŞMAN: ÜST KURUL UZMANI FATİH YALÇIN

ANKARA

ARALIK, 2022

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Başkanlığına,

Senanur EMİROĞLU adlı Üst Kurul Uzman Yardımcısının hazırladığı "Görsel Medyada Bağımlılık Temsilinin Bağımlılıkla Mücadele Kapsamında Değerlendirilmesi" başlıklı bu çalışma Tez Değerlendirme Komisyonu üyelerince oy birliği / oy çokluğu ile **Uzmanlık Tezi** olarak kabul edilmiştir.

	Komisyon Üyeleri	İmza
Başkan	Ebubekir ŞAHİN Üst Kurul Başkanı	……..
Üye	Deniz GÜÇER Üst Kurul Üyesi	……..
Üye	Dr. İbrahim USLU Üst Kurul Başkan Yardımcısı	……..
Üye	Deniz GÜLER Daire Başkanı	……..
Üye	Fatih YALÇIN Üst Kurul Uzmanı (Tez Danışmanı)	……..

ONAY

Bu tez Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Uzmanlığı Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca …/…/20... tarihinde kabul edilmiştir.

Ebubekir ŞAHİN
Üst Kurul Başkanı

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Bu tez çalışmasında;

Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,

Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlâk kurallarına uygun olarak sunduğumu,

Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,

Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,

Sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. …/…/20..

Senanur EMİROĞLU

Eşime ve aileme…

TEŞEKKÜR

"Görsel Medyada Bağımlılık Temsilinin Bağımlılıkla Mücadele Kapsamında Değerlendirilmesi" isimli tez çalışmamın hazırlık sürecinde İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığına ve personeline, tez danışmanlığımı yürüten Sayın Fatih Yalçın'a yardımları için teşekkürlerimi sunarım. Tez sürecinde anlayışı, katkıları ve emeği ile her an yanımda olarak bana güç veren sevgili eşim Emirhan Emiroğlu'na, bugünlere gelmemde her türlü fedakârlığı gösteren kıymetli anneme ve babama, her zaman beni destekleyen sevgili kardeşim Yağmur'a, tez çalışması süresince iyi ve kötü her anda yol arkadaşlığı yaptığımız özellikle oda arkadaşlarım başta olmak üzere mesai arkadaşlarıma her şey için teşekkür ederim.

Ankara, 2022

Senanur EMİROĞLU

ÖZET

GÖRSEL MEDYADA BAĞIMLILIK TEMSİLİNİN BAĞIMLILIKLA MÜCADELE KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

EMİROĞLU, Senanur

Uzmanlık Tezi

Tez Danışmanı: Üst Kurul Uzmanı Fatih YALÇIN

Aralık, 2022, 141

Bağımlılık, tedavi edilse de yineleyebilen bir beyin hastalığıdır. Bireyden toplumsal düzeye olumsuz etkileri olan bağımlılık olgusunun sahip olduğu bu özellik nedeniyle bağımlılıkla mücadele de süreğen bir şekilde kendini yenileyen ve sürdürülmesi gereken güçlü kamu politikalarını gerektiren bir kavram olmuştur. Görsel medyanın toplum üzerindeki etkisi ve işlevleri göz önüne alındığında bağımlılıkla mücadelenin sürdürülmesi önem arz eden bir alan olduğu muhakkaktır. Medyada bağımlılıkla mücadele çalışmaları ve bağımlılık yapıcı maddelere karşı tutum, medyanın bireylerin fikirleri üzerindeki etkisi, toplumun normları ve kültürü üzerindeki gücü göz önünde alındığında tüm disiplinler ve alanlardaki bağımlılıkla mücadele stratejilerini etkileyen ve ilgilendiren bir yapıda olacaktır. Dolayısıyla bağımlılıkla mücadelenin etkin bir şekilde sürdürülmesinin önemli bir ayağı medyada bağımlılıkla mücadele politikalarının geliştirilmesidir.

Medyada sürdürülen bağımlılıkla mücadele konusundaki kamu politikaları araştırma kapsamında ele alınmıştır. Görsel medyada tüm bağımlılık türleri ele alınarak bağımlılıkla mücadele alanının aktörlerine katkı sağlanması ve hem var olan durumun ortaya konması hem de proaktif vizyonlar geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda araştırmada görsel medyada düzenleyici ve denetleyici görevi yürüten Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun faaliyetleri bağımlılık ve bağımlılıkla mücadele konusu dahilinde analiz edilmiştir. RTÜK faaliyetlerinden; akıllı işaretler koruyucu sembol sistemi, Görsel ve İşitsel Yayıncılık Etik İlkeleri, Madde ve Madde Kullanımıyla Mücadelede Görsel-İşitsel Medyanın Rolü Kitapçığı, medya okuryazarlığı faaliyetleri,

kamu spotları, öncelikli yayınlar, ikame programlar, doğrudan denetim şeklinde sınırlanan faaliyetler araştırma konusuna dâhil edilmiştir. İncelenen Üst Kurul faaliyetleri ve Üst Kurul kararları bağlamında kamu politikalarında uygulama birliği ve mücadele etkinliğinin arttırılması adına kurumlar arası iş birliğinin güçlendirilmesi, mevzuat çalışmaları ile uygulama farklılıklarının giderilmesi, sivil toplum kuruluşları, ilgili kurumlar ve medya hizmet sağlayıcılar ile farkındalığı ve iş birliğini yükselten çalışmaların yürütülmesi ve toplumun farkındalığıyla bilgi düzeyini arttıracak çalışmaların oluşturulması gereklerinin üzerinde durulmuştur. RTÜK faaliyetlerinin güçlü ve geliştirilmesi gereken yönleri tespit edilmiş, Üst Kurul kararlarına yönelik örnekler incelenerek kriter bütünü ve süreç analizi şeklinde yol gösterici bir çalışma ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Bağımlılık, bağımlılıkla mücadele, görsel medya, kamu politikaları

ABSTRACT

EVALUATION OF ADDICTION REPRESENTATION IN VISUAL MEDIA WITHIN THE SCOPE OF FIGHTING ADDICTION

EMİROĞLU, Senanur

Specialization Thesis

Thesis Advisor: Supreme Council Specialist Fatih YALÇIN

September, 2022, 141

Addiction is a brain disease that can recur even if treated. Due to this feature of addiction, which has negative effects from the individual to the social level, fight the fight against addiction has become a concept that constantly renews itself and requires strong public policies that should be maintained. Considering the impact and functions of visual media on society, it is certain that the fight against addiction in the visual media is an important area. Considering the influence of the media on the ideas of individuals and on the norms and culture of the society, the efforts to fight against addiction in the media and the attitude towards addictive substances will have a presence that affects and concerns the strategies of fighting addiction in all disciplines and fields. Therefore, an important base of the effective fight against addiction is the development of policies to fight against addiction in the media.

Within the scope of this research, public policies on the fight against addiction in the media are discussed. By covering all types of addiction in visual media, it is aimed to contribute to the actors of the fight against addiction, to reveal the current situtation and to develop proactive visions. In this direction, the activities of the Radio and Television Supreme Council, which performs the regulatory and supervisory role in the visual media, were analyzed within the scope of the addiction and the fight against addiction. From the activities of RTÜK; smart signs protective symbol system, Audio-Visual Broadcasting Ethical Principles, the Role of Audio-Visual Media in Combating Substances and Substance Abuse Booklet, media literacy activities, public service announcements, priority broadcasts, substitute programs and direct supervisory activities are included in the research topic. In the context of the Supreme Council activities and Supreme Council

decisions examined, in order to increase the unity of practice in public policies and the effectiveness of the fight against addiction; the necessity of strengthening inter-institutional cooperation, eliminating the differences in implementation with legislative studies, conducting studies that increase awareness and cooperation with non-governmental organizations, relevant institutions and media service providers, and creating studies that will increase the level of knowledge and the awareness of the society were emphasized. The strengths and aspects of RTÜK's activities that need to be developed have been identified, examples of the Supreme Council's decisions have been examined, and a guiding criteria set and process analysis has been put forward.

Key Words: Addiction, fight against addiction, visual media, public policies

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI iii
ÖZET vi
ABSTRACT viii
İÇİNDEKİLER x
TABLOLAR DİZİNİ xiii
KISALTMALAR xiv
BİRİNCİ BÖLÜM 1
GİRİŞ 1
Problem 1
Amaç 2
Önem 3
Kapsam ve Sınırlılıklar 3
Tanımlar 4
İKİNCİ BÖLÜM 5
KAVRAMSAL ÇERÇEVE 5
2.1 Bağımlılık 5
2.1.1 Tanım 5
2.1.2 Bağımlılık Türleri 8
2.1.2.1 Uyuşturucu Bağımlılığı 8
2.1.2.2 Alkol Bağımlılığı 11
2.1.2.3 Tütün Bağımlılığı 13
2.1.2.4 Kumar Bağımlılığı 14
2.1.2.5 Teknoloji Bağımlılığı 16
2.1.3 Bağımlılığa Yol Açan Etkenler 17
2.1.3.1 Psikolojik ve Kişisel Etkenler 17
2.1.3.2 Sosyokültürel Etkenler 18
2.1.3.3 Ailesel Etkenler 20
2.1.3.4 Biyolojik ve Kalıtımsal Etkenler 21
2.1.4 Bağımlılıkla Mücadele 22
2.1.4.1 Kapsam ve Önemi 22
2.1.4.2 Uluslararası Düzeyde Bağımlılıkla Mücadele Çalışmaları 25
2.1.4.3 Ulusal Düzeyde Bağımlılıkla Mücadele Çalışmaları 26
2.2 Medya 28
2.2.1 Medya ve Görsel Medya Kavramları 28
2.2.2 Medya ve Bağımlılıkla Mücadele Çalışmaları 31

2.2.2.1 Mevzuat 31
2.2.2.1.1 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun 31
2.2.2.1.2 4250 Sayılı İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarı Kanunu 33
2.2.2.1.3 4207 Sayılı Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun 33
2.2.2.1.4 Bahis Oyunlarına İlişkin Mevzuat Hükümleri 34
2.2.2.1.5 Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi 35
2.2.2.2 Bağımlılıkla Mücadele Kapsamında Medya Alanında Geliştirilen Kamu Politikaları 36
2.2.2.2.1 Genel Olarak 36
2.2.2.2.2 Bağımlılıkla Mücadelede Stratejik İletişim Belgesi 37
2.2.2.2.3 Uyuşturucu ile Mücadele Ulusal Strateji Eylem Planı 2018-2023 39
2.2.2.2.4 Tütün Kontrolü Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023 40
2.2.2.2.5 Davranışsal Bağımlılıklar ile Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023 41
2.2.2.2.6 Faaliyet Raporları 42
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 45
YÖNTEM 45
Araştırmanın Modeli 45
Örneklem 46
Verilerin Toplanması ve Çözümlenmesi 46
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 48
BULGULAR VE YORUMLAR 48
4.1 RTÜK Faaliyetlerinin Bağımlılık ve Bağımlılıkla Mücadele Çerçevesinde İncelenmesi 48
4.1.1 RTÜK'ün Kuruluşu ve Yapısı 48
4.1.2 Akıllı İşaretler Koruyucu Sembol Sistemi ve Yayıncılıkla İlgili Diğer Düzenlemeler 50
4.1.2.1 Akıllı İşaretler Koruyucu Sembol Sistemi 50
4.1.2.2 Yayıncılıkla İlgili Diğer Düzenlemeler 56
4.1.3 Medya Okuryazarlığı 59
4.1.4 Kamu Spotları, Öncelikli Yayınlar ve İkame Programlar 61
4.1.5 Doğrudan Denetim 69
4.1.5.1 Denetim Usulü ve Müeyyideler 69
4.1.5.2 Örnek RTÜK Kararları Çerçevesinde Bağımlılık, Bağımlılık Yapıcı Madde ve Davranışların Temsilinin Bağımlılıkla Mücadele Kapsamında Analizi . 73
4.1.5.2.1 Bağımlılıkla Mücadele Kapsamında RTÜK Kararları ve Tez İnceleme Kriterleri 73

4.1.5.2.2 Uyuşturucu Bağımlılığı 77
4.1.5.2.2.1 Bein Movies HD Stars-Gözleri Tamamen Kapalı- Sinema Filmi 77
4.1.5.2.2.2 Bein Movies HD Stars- Adalet Peşinde- Sinema Filmi 80
4.1.5.2.2.3 BeIN Movıes Premiere 2- Stella'nın Hafta Sonu- Sinema Filmi 90
4.1.5.2.3 Alkol Bağımlılığı 94
4.1.5.2.3.1 Power Tv- Rain- Müzik Klibi 94
4.1.5.2.3.2 Show TV- Çukur- Dizi 96
4.1.5.2.4 Tütün Bağımlılığı 101
4.1.5.2.4.1 Disney Channel- Atlantis Kayıp İmparatorluk- Çizgi Film 101
4.1.5.2.4.2 BeIN Movies HD Türk- İkimizin Yerine- Sinema Filmi 103
4.1.5.2.4.3 DMAX- Steel Buddies-Belgesel Drama 108
4.1.5.2.5 Kumar Bağımlılığı 110
4.1.5.2.5.1 Genel Olarak 110
4.1.5.2.5.2 Tay Tv- Ticari İletişim Yayını 116
4.1.5.2.5.3 S Sport- Ticari İletişim Yayını 121
4.1.5.2.6 Analiz ve Yorumlar 123
BEŞİNCİ BÖLÜM 127
SONUÇLAR VE ÖNERİLER 127
Sonuçlar 127
Öneriler 131
KAYNAKLAR 134
ÖZGEÇMİŞ 141

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo **Sayfa**

Tablo 1 Akıllı İşaretler Yaş Grubu Tablosu 51

Tablo 2 Akıllı İşaretler İçerik Türü Tablosu 52

Tablo 3 Akıllı İşaretler Kodlama Formu Soruları 53

Tablo 4 Kamu Spotu Verileri 63

Tablo 5 Öncelikli Yayın Verileri..... 64

Tablo 6 Tez İnceleme Kriterleri Tablosu 76

Tablo 7 Örnek Karar Analiz Tablosu 126

KISALTMALAR

Kısaltma	Açıklama
A.Ş.	Anonim Şirketi
AMATEM	Alkol ve Uyuşturucu Madde Bağımlıları Tedavi ve Araştırma Merkezi
B.	Baskı
Bkz.	Bakınız
BMK	Bağımlılıkla Mücadele Kurulu
BMYK	Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu
ÇEMATEM	Çocuk Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi
Çev.	Çevirmen
D.İş	Değişik iş
DSM	The Diagnostic and Statistical Manual Of Mental Disorders
Ed., Eds.	Editör, Editörler
FADAB	Forum on Alcohol, Drugs and Addictive Behaviours
MEDIAJ	Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi
MPOWER	Monitor, Protect, Offer, Warn, Enforce, Raise
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
s.	Sayfa
S.	Sayı
t.y.	Tarih Yok
TAPDK	Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu
TCK	Türk Ceza Kanunu
TDK	Türk Dil Kurumu
TKÇS	Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi
TRT	Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
TUBİM	Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crime
vb.	Ve benzeri

vd.	Ve devamı
WHO	World Health Organization
Yay.	Yayınları, Yayıncılık

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bağımlılık, iyileştirilebilen ancak tekrarlayabilen, biyolojik, sosyal ve davranışsal etkileri olan bir beyin hastalığı olarak tanımlanmaktadır. Bağımlılığın kaynağına yönelik irade dışı gereksinimin olması ve hareketin, davranışın engellenememesi halidir. Bağımlılık; bazen bünyeye alınan bir maddeden kaynaklanabileceği gibi bazen de davranışlardan kaynaklı olarak ortaya çıkabilmektedir. Bağımlılık türleri uyuşturucu, alkol, tütün, kumar ve teknoloji olarak sınıflandırılabilmektedir. Bağımlılık bireysel düzeyde, aile düzeyinde ve toplumsal düzeyde zararlara yol açmaktadır. Meydana getirdiği zararlar nedeniyle bağımlılık, mücadele edilmesi gereken ve bu doğrultuda kamu politikaları oluşturulan bir olgu olmuştur.

Tez çalışması kapsamında görsel medya alanında bir kamu politikası olarak geliştirilen bağımlılıkla mücadele stratejileri incelenecek ve bağımlılık temsiline ilişkin ilkeler Radyo ve Televizyon Üst Kurulu kararları çerçevesinde somutlaştırılacaktır. Bu doğrultuda görsel medyada bağımlılıkla mücadele stratejileri ve faaliyetleri irdelenerek güçlü yönleri ve geliştirilmesi gereken yönleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

Bu kısımda tez çalışmasının problemi, amacı, önemi, kapsam ve sınırlılıklarına yer verilecektir. Giriş kısmının ardından kavramsal çerçeve kapsamında bağımlılık, bağımlılıkla mücadele ve medyaya ilişkin bilgiler verilecek ve ardından yönteme ilişkin araştırma modeli, örneklem, verilerin toplanması ve çözümlenmesi hususlarına değinilecektir. Bulgular ve yorumlar kısmında görsel medyada bağımlılık ve bağımlılıkla mücadele stratejileri; RTÜK faaliyetleri ve örnek Üst Kurul kararları kapsamında değerlendirilecektir.

Problem

"Kavramsal Çerçeve" başlığında detaylı şekilde inceleneceği üzere literatürde bağımlılık temsiline ilişkin gerek kamu kurumlarının oluşturduğu belgeler gerekse akademik çalışmalar yoluyla bazı belirlemeler yapılmıştır. Ancak bu belirlemeler

yapılırken uyuşturucu bağımlılığı gibi belirli bağımlılık türleri ile sınırlı kalındığı veya özellikle yazılı basın gibi belirli medya araçları bağlamında konunun ele alındığı ve bağımlılık konusunun bağımlılıkla mücadele politikalarıyla birlikte geniş perspektifte değerlendirilmediği görülmüştür. Çalışmanın ana problemi, bağımlılığın her türüne karşı görsel medyada bağımlılıkla mücadele stratejilerinin tek bir çalışma dahilinde ele alınması ihtiyacı ile bağımlılık temsilinin ve bağımlılıkla mücadele çalışmalarının analizinin yapılması, görsel medyada bağımlılığa karşı daha kapsayıcı kamu politikaları üretmek amacıyla bir bakış açısı ve durum değerlendirmesi sunulması gerekliliğidir. Bu problem dahilinde kapsayıcı ve güncel bir bakış açısıyla görsel medya alanında oluşturulan bağımlılıkla bağlantılı kamu politikalarının ve bu alandaki düzenleyici ve denetleyici kurum olan RTÜK'ün bağımlılıkla mücadele konusuyla ilişkili uygulamaları ve kararlarının analiz edilmesi planlanmıştır.

Amaç

Tez çalışmasında bağımlılık kavramı bir kamu politikası olan bağımlılıkla mücadele kapsamında ele alınarak bu politikalara ilişkin durum analizinin yapılması, güçlü ve geliştirilebilir yönlerin tespit edilmesi, yeni politika önerilerinin geliştirilmesi, örnekler üzerinden özen gösterilmesi gereken hususlar vurgulanarak alandaki aktörlere yön gösterici bilgilerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Tek bir çalışmada konunun geniş bir perspektifte ele alınması ve kapsayıcı değerlendirmeler sunularak literatüre, politika yapıcı kurumlara, bağımlılıkla mücadele stratejilerini sürdüren sivil toplum kuruluşları ve medya hizmet sağlayıcılara bağımlılıkla mücadelenin görsel medyada etkili bir biçimde sürdürülmesi için katkıda bulunulması amaçlar dâhilindedir. Ayrıca medyanın bir araç olarak bağımlılıkla mücadeledeki kritik rolü hem izleyici açısından hem medya hizmet sağlayıcılar bakımından hem de alandaki sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumlarının geliştirilebilecek politikalarla bağımlılık temsiline ve bağımlılıkla mücadeleye nasıl katkı sağladığı veya sağlayabileceğinin ortaya konması planlanmaktadır.

Önem

Bağımlılık bireyde, ailede ve toplumda oluşturduğu negatif etkiler bakımından tarihsel süreçte mücadele edilmesi gereken bir durum olmuştur. Ancak doğası gereği bağımlılık, tedavi edilse de tekrarlayabilme ihtimali bulunan bir beyin hastalığı olduğu için bireysel düzeyde de toplumsal düzeyde de bağımlılıkla mücadele yenilenerek devam eden ve sona ermeyen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bağımlılığa yol açan etkenler incelendiğinde medyanın birçok etkenin oluşması veya gelişiminde doğrudan veya dolaylı olarak rolü bulunabilmektedir. Doğal olarak medyanın bağımlılık ve bağımlılıkla mücadele yaklaşımlarını temsil ediş şekli ve bu alanda yürütülen faaliyetler, bağımlılıkla mücadele gayelerinin başarıya ulaşması bakımından önem taşımaktadır.

Daha önceden yapılan gerek akademik çalışmalar gerekse kamu kurumlarının hazırladığı belgeler, belirli bağımlılık türleri ile sınırlı veya soyut kalmıştır. Bağımlılığa ve bağımlılıkla mücadeleye ilişkin medyada yürütülen kamu politikalarının değerlendirileceği, güncel ve geniş bir bakış açısıyla her bağımlılık türünün ele alınacağı bu çalışmayla mücadele stratejilerinin güçlü ve geliştirilebilir noktalarının ortaya konması ve örneklerle somutlaştırılması, günümüz ve geleceğe yönelik bir vizyon ortaya konması hedeflerinin bağımlılıkla mücadelenin daha güçlü bir biçimde sürdürülmesi için önem taşıyacağı düşünülmektedir. Gelişen ve değişen yayıncılık anlayışı çerçevesinde görsel medyanın mücadeledeki yeri ve katkıları, önleyici ve koruyucu etkisi de bu yolla bir kez daha vurgulanmış olacaktır.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Tez çalışmasında kapsam medya türleri arasından görsel medya alanıyla sınırlı tutulmuştur. Kamu politikası olarak geliştirilen bağımlılıkla mücadele stratejileri değerlendirilirken görsel medya alanında denetleyici ve düzenleyici bir kamu kurumu ve alanın önemli aktörlerinden olan RTÜK'ün yetki ve görev alanı ile faaliyetleri temel alınmıştır.

RTÜK uygulamaları değerlendirilirken "Doğrudan Denetim" başlığı altında Üst Kurul kararları değerlendirilmiştir. Bu kararlar 01.01.2017- 31.12.2021 tarihleri ve 6112 sayılı Kanun, 4207 sayılı Kanun, 4250 sayılı Kanun ile sınırlı tutulmuştur. Ayrıca Üst

Kurul kararları değerlendirilirken oluşturulan inceleme kriterleri Madde ve Madde Kullanımıyla Mücadelede Görsel-İşitsel Medyanın Rolü Kitapçığı ve Bağımlılıkla Mücadelede Stratejik İletişim Belgesi kapsamında yapılan belirlemeler derlenerek ve ortak noktaları alınarak oluşturulmuştur.

Araştırmanın kapsamının yalnızca bağımlılık temsiline ilişkin belirlemeler yapmak olmadığı, bağımlılık kavramının bağımlılıkla mücadele amacıyla geliştirilen kamu politikaları minvalinde ele alındığı belirtilmelidir.

Tanımlar

"Kavramsal Çerçeve" başlığında temel kavramlar olan bağımlılık, bağımlılık türleri, bağımlılıkla mücadele, medya, görsel medya gibi kavramların tanımlarına yer verilmektedir. Ayrıca akıllı işaretler koruyucu sembol sistemi, kamu spotu, öncelikli yayın, ikame programlar, medya okuryazarlığı, doğrudan denetim gibi kavramlar da "Bulgular ve Yorumlar" başlığında ilgili konunun incelenmesinden önce tanımlanmışlardır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde bağımlılık, medya ve bağımlılıkla mücadele konularında araştırmanın temelini oluşturan kavramlara ve bilgilere yer verilecektir. Bağımlılık kavramı, bağımlılık türleri, bağımlılığa yol açan etkenlere değinilerek bağımlılığın ne olduğu, bağımlılıklarla neden mücadele edilmesi gerektiği, bağımlılığa yol açan nedenler ve bağımlılığın yol açtığı sonuçlar bu başlıklar altında cevaplandırılacaktır. Devamında medya ile ilgili bir çerçeve sunulacak ve medyanın bağımlılıkla mücadele konusundaki önemi vurgulanacaktır.

2.1 Bağımlılık

2.1.1 Tanım

Bağımlılık kavramı sözlükte "Bağımlı olma durumu, tabiiyet" (TDK, t.y.) ve bağımlı kavramı ise "1. Başka bir şeyin istemine, gücüne veya yardımına bağlı olan, özgürlüğü, özerkliği olmayan, tabi. 2. Bir kimseye veya şeye maddi veya manevi yönden aşırı bağlı olan. 3. Sigara, uyuşturucu madde vb. kötü alışkanlıklara aşırı derecede düşkün, müptela." (TDK, t.y.) şeklinde tanımlanmıştır.

Bağımlılık, çeşitli disiplinlerce farklı yönlerde ve kapsamlarda ele alınabilmektedir. Bu doğrultuda ortaya değişik tanımlar konulabilmektedir. Genel anlamda bağımlılık, sağaltılabilen ancak kullanım halinde nüksedebilen, kronik özelliğe sahip; biyolojik, sosyal ve davranışsal etkileri olan bir beyin hastalığı olarak tanımlanmaktadır. Bağımlılık oluşturan maddeye karşı irade dışı kullanım gereksinimi ve hareketin, davranışın engellenememesi durumudur (Tokur, 2019, s. 157). Başka bir ifadeyle bağımlılık; birey veya toplum bakımından zararlı etkilere sebebiyet veren, karşı konulamaz bir arzu ve kullanım miktarını arttırmaya yatkınlık oluşturan, kullanımın tekrarlanması yönünde bir alışkanlık meydana getiren, eksikliği halinde yoksunluk gibi fiziksel ve ruhsal etkiler doğuran, devamlı ve süreğen bir zehirlenme durumu olarak ifade edilebilir (Öner, 2011, s. 6; Ceylan& Türkcan, 2003, s. 203).

Bağımlılık yarattığı kabul edilen bir maddeyle başka bir madde arasında her zaman ayrıştırıcı bir özellik veya keskin bir fark bulunmayabilir. Buna ek olarak denilebilir ki çeşitli maddeler veya besinler sinir sistemi üzerinde sahip oldukları etkiyle bireyin aradığı ve istediği bir şey haline gelerek aynı amaçla kullanılabilir. Bu bakımdan şeker, çay, kahve, çikolata gibi benzer etkilere sahip maddelerin varlığından bahsedilebilir (Babaoğlu, 1997, s. 149). Yer verilen neviden maddelerin bağımlılık düzeyinde kullanılabildiği fakat bu maddelerin verdiği kişisel zararının toplumsal zarara kıyasla daha etkin bir role sahip olduğu belirtilmektedir (Köknel, 1976, s. 8). Yine de bir maddenin bağımlılık yaratıcı madde kabul edilmesi bakımından yalnızca kötüye kullanımın yeterli bir faktör kabul edilemeyeceğini, toplumun o maddeyi kabul ediş biçiminin de son derece önemli bir faktör olduğu ifade edilmektedir (Babaoğlu, 1997, s. 148, 149).

Belirtmek gerekir ki bağımlılık; bazen bünyeye alınan bir maddeden kaynaklanabileceği gibi bazı davranışlardan kaynaklı olarak da ortaya çıkabilmektedir. Fiziki olarak bir maddeden kaynaklanmayan; bir davranışın kontrolsüz olması ve bırakılamaması şeklinde meydana gelen, davranışın gerçekleşmesiyle sağlanan tatmin düzeyinin zamanla yetersiz kalması neticesinde bireyin daha fazla zamanını davranışı gerçekleştirmeye vakfetmesi; davranışın gerçekleştirilememesi halinde psikolojik, sosyal, fiziksel problemler yaşanabilmesi hali davranışsal bağımlılık[1] olarak adlandırılmaktadır (BMYK, 2019, s. 3).

Tıp bilimi bakımından değerlendirildiğinde önceleri kişilik bozukluğu olarak sınıflandırılan bağımlılık günümüzde beyinde nörokimyasal ve nörofiziksel değişikliklere yol açması bakımından bir sendrom, hastalık olarak tanımlanmaktadır (Ögel, 2018b, s. 66). Bağımlılık, 2013 yılında yayımlanan ve psikiyatrik bozuklukların kategorize edildiği ve tanı ölçütlerinin yer aldığı The Diagnostic and Statistical Manual Of Mental Disorders V[2] ("DSM V") kitabının kapsamında sayılmış ve bağımlılığın tespiti için ölçütler sunulmuştur. Bir yıl içerisinde aşağıda sıralanan ölçütlerden birinin varlığı halinde bireyde klinik bakımdan işlevselliğin düşüşü ve bariz bir problem söz konusu olduğu, iki veya üçünün varlığının hafif, dört veya beşinin varlığı durumunda orta, altı veya üstünün varlığı

[1] Çalışma boyunca bazı noktalarda genellemek adına bağımlılık kavramından bahsedilirken madde şeklinde ifadeler kullanılacak olmakla birlikte davranışsal bağımlılıkların da kapsama dâhil olduğu ve ilgili bilgilerin davranışsal bağımlılıklar bakımdan da geçerli olduğunun göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Davranışsal bağımlılıklardan bu noktalarda anlatımsal bütünlüğü bozmamak amacıyla ayrıca bahsedilmemektir.

[2] Amerikan Psikiyatri Derneği, Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı V. Sürüm. 2013

halinde şiddetli düzeyde bağımlılık tanısının konulabileceği söylenmektedir (Ögel, 2018b, s. 69).

- Madde temini, kullanımı, etkilerinden çıkma yönünde büyük efor ve zaman harcanması
- Planlanandan daha yüksek dozda ya da uzun vadede madde kullanımı
- Kullanımı sınırlandırmak veya bırakmak yönünde başarısız denemeler
- Kullanım için yoğun bir istek veya zorunluluk hissi duyulması
- Sosyal ve kişisel yaşama yönelik negatif yönde etkilere karşın kullanımın sürmesi
- Kullanımın tekrarlanması sebebi ile sorumlulukların yerine getirilememesi
- Kullanım sebebi ile gündelik etkinliklerden uzak kalma, günlük etkinlikleri azaltma veya bırakma yönünde eğilim
- Tehlike içeren hallerin içerisinde bulunulmasına rağmen kullanımın sürdürülmesi
- Psikolojik ve fiziki problemler yaşanılacağının bilincinde olunmasına rağmen kullanımın devam etmesi
- Maddeye ilişkin toleransın yani aynı miktardaki maddenin kâfi gelmemesi ve miktar artırımına ihtiyaç duyulması halinin mevcudiyeti
- Her bağımlılık için geçerli olmamakla beraber, madde kullanımın kesintiye uğraması veya miktarının eksilmesi karşısında yoksunluk durumunun baş göstermesi (DSM V (2013), aktaran Ögel, 2018b, s. 69).

Sözü geçen kriterler çerçevesinde bağımlılık kavramı detaylandırılacak olunursa öncelikle tolerans kavramından bahsetmek gereklidir. İlk safhada düşük miktarlar ile başlansa da kullanımın devamı neticesinde maddenin miktarı aynı olsa dahi bireyde oluşturduğu etki düşmeye başlamaktadır. Beklenen etkiye ulaşmak için birey gitgide daha yüksek miktarlarda kullanmaya gereksinim duymaktadır. Bağımlılığa yönelik bir diğer önemli kavram ise yoksunluk kavramıdır. Yoksunluk, bireyin bir süre kullanımın sonrasında bırakması halinde kusma, bulantı, bunaltı, yorgunluk, uykusuzluk, kas ağrıları gibi ruhsal ve fiziki semptomlar göstermesi şeklinde ifade edilebilir. Son olarak bırakma yönündeki denemelerin başarısız olması, sosyal ve mesleki hayatında olumsuz durumlar oluşmasına rağmen süreğen kullanım ve miktar ve zamansal olarak bireyin kontrol edemediği bir yoğunluk oluşması hali bağımlılık bileşenleri olarak ifade edilmektedir (Ögel, 2001, s. 53, 54.).

Bağımlılık evreleri; hazırlık, ilk madde kullanımı, madde kullanımının sürdürülmesi, ilerleme safhası, bırakma safhası, tekrar kullanımın düşünülmesi, tekrar madde kullanımı, tekrar başlama olarak sıralanabilir. Kişi hazırlık safhasındayken bağımlı olunan şeye karşı yargıları oluşur ve içsel olarak yasak durumu söz konusu değildir. Bağımlı kişi kullanımı kontrol edebileceğini düşünerek başlar ve bağımlı olabileceği yönündeki farkındalığı azdır. Ancak madde kullanımının ardından sürecin ne zaman bağımlılık haline evirileceği net bir biçimde ortaya konamasa da bağımlılığın kaçınılmaz bir final olacağını ifade etmek gerekir. Bir kere bağımlılık noktasına ulaşan kişi ise hiçbir zaman tam anlamıyla bu hastalıktan kurtulamamakta, madde kullanmadığı sürece sorun yaşamamakla beraber her zaman tekrar kullanım tehlikesinin bulunduğu ifade edilir. Ögel, "Bağımlılık düzelir ancak iyileşemez." diyerek bu durumu ortaya koymuş ve bağımlılığı şeker hastalığına benzeterek kişinin belli hususlara dikkat ettiği ve madde kullanmadığı sürece yaşamını rahatça idame ettirebileceğini söylemektedir (Ögel, 2018b, s. 63, 64).

Bağımlılık kavramı öğretide fiziksel ve ruhsal bağımlılık olarak sınıflandırılmıştır. Fiziksel bağımlılık, fizyolojik isteği ifade etmektedir. Fizyolojik olarak maddeye karşı bir uyum, adaptasyon ortaya çıkmakta ve yoksunluk halinde semptomlar yaşanması söz konusu olmaktadır (Ögel, 2001, s. 52). Ruhsal bağımlılık, bireyin psikolojik gereksinimlerini tatmin etmek amacıyla kullanımı olarak özetlenebilmektedir. İhtiyaçları tatmin etmek hedefi ile kullanımın ardından tatmin ve doyuma ulaşılması, bireylerin duygusal ve kişilik yapıları ile alakalıdır. Bireyin dürtüselliği, tatmin olma isteğini kontrol edememesi ve negatif duygu durumuna sahip olması, ruhsal bağımlılıkla ilişkilendirilebilmektedir. Bu iki türün keskin hatlarla ayrılmadığı, pratik anlamda fayda sağlamayan bir ayrım olduğu ve aynı kişide hem ruhsal hem fiziksel bağımlılığın oluşabileceği öğretide ifade edilmektedir (Ögel (Ed.), 2019, s. 21).

2.1.2 Bağımlılık Türleri

2.1.2.1 Uyuşturucu Bağımlılığı

Uyuşturucu sözcüğünün İngilizcesi "narcotics" sözcüğünün kökü Yunanca "narke" yani uyku kelimesidir. Yunanca kelime anlamı bağlamında önceleri uyutucu etki yapan ve

bağımlılık sonucu meydana getiren maddeler uyuşturucu kavramının kapsamında değerlendirilmiştir (Dönmezer, 1970, s. 1). Tıp, psikoloji, kriminoloji, hukuk, ilaçbilim gibi farklı disiplinlerce uyuşturucu madde kavramı farklı kapsamlarda ve bağlamlarda tanımlanmıştır. Tıp bilimi kapsamında uyuşturucu madde gıda olarak sayılmayan ve kimyasal olarak işlevleri sebebiyle canlılara zarar verebilen bir madde ya da fiziksel veya psikolojik bir hastalığın sağaltılmasında kullanılabilecek bir tür madde şeklinde tanımlanabilmektedir (Günal, 1976, s. 10). Ancak bu bakımdan dozajın önemini vurgulamak gereklidir. Dilin kullanımı bakımından da tıpta belirli dozda hastaları tedavi amacıyla kullanıldığında merkezi sinir sistemine etkisi uyuşturucu madde niteliğinde olan ve zihni melekeleri etkileyen maddeler "ilaç" olarak adlandırılmalıyken tedavi amacı olmaksızın kullanılan ve kişide davranış değişikliklerine yol açanlar "madde" olarak adlandırılmalıdır (Gökler& Koçak, 2008, s. 89).

Uyuşturucu maddelerin çok çeşitli türleri ve bu türlerin farklı tarzda kullanım şekillerinden ve etkilerinden bahsetmek mümkündür. Doğal uyuşturucu maddelerin yanı sıra günümüzde sentetik maddelerin de yaygınlığının artması ile belirli bir sınıflandırmayla sınırlandırılamayacak bir kavram ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bütün türlere ve etkilerine yer vermek mümkün olmasa da belirli türden uyuşturucu maddelere ve etkilerine yer verilerek bu bağımlılık türünün kapsamının ortaya konulması planlanmaktadır.

Afyon (Opium), değişik renklerde çiçekleri olan haşhaş (papaver somniferumalbum) bitkisinin, henüz gelişimini tamamlamamış kapsül olarak adlandırılan meyvelerinin çizilmesi neticesinde ortaya çıkan bir maddedir (Güngör& Kınacı, 2001, s. 47). Merkezi sinir sistemini etkileyen bu madde kısa vadede nabızda hızlanma, terleme, keyiflenme, zihinsel bakımdan güçlü hissetme, uykuya dalmayı kolaylaştırma gibi yapay ve geçici etkiler ortaya çıkarmaktadır (Dönmezer, 1981a, s. 385). Bu tür maddelere karşı tolerans gelişimi hızlı olduğu için kişinin doz arttırma ihtiyacı çabuk bir biçimde ortaya çıkmaktadır ve kimi zaman dozdaki artış ölümcül olabilmektedir. Bağımlılığın meydana gelmesinin ardından kişide fiziksel ve ruhsal bakımdan olumsuz etkiler ortaya çıkmaktadır. Depresyon, intihara yönelim gibi psikolojik zararların yanı sıra yavaşlayan hareketler, hafızada bozukluklar, solunumda, kas ve iskelet sisteminde problemler yaşanması gibi fiziki zararlar görülmektedir (Ögel, 2018b, s. 139).

Morfin, ham afyondan çeşitli kimyasal işlemler sonucu ortaya çıkartılmaktadır ve güçlü bir alkaloittir (Arslan vd., 2008, s. 3). Morfin alınan doza göre önce uyarıcı etki

yapan ardından uyuşturan, sarhoşluk etkisi veren bir madde olup etkilerin geçmesi ile yorgunluk, burun akıntısı, agresyon, kaygı gibi semptomlar ortaya çıkarmaktadır (Ögel, 2018b, s. 134). *Eroin* ise morfinin asetik asit anhidrit veya asetilklorürün tepkimesi neticesinde oluşmaktadır. Morfine kıyasla daha bağımlılık yapıcı ve etkilidir (Güngör& Kınacı, 2001, s. 53). Balayı evresi olarak adlandırılan kullanımın ilk safhasında sakinleştirici etkisi ile birey sıkıntılarından uzaklaşmakta, neşelenmekte ve bu halin devamı için zamanla doz ve kullanım sıklığını arttırmaktadır (Yaşar, 2012, s. 45).

Esrar, Cannabis Sativa ya da Canabis Indica olarak adlandırılan Hint keneviri isimli bitkinin yaprakları, tohumu, saplarından, reçinesinden elde edilen bir maddedir (Ögel, 2018b, s. 113, 114). Kısa vadede kalp atışlarında hızlanma, gözlerin kızarması, bronşların hacmen büyümesi, kan damarlarında genişleme gibi fiziksel etkilere yol açan esrar ruhsal olarak da coşkunluk, keyif, stresten uzaklaşma gibi hisler oluşturabilir. Bu kısa vadede görülen etkilerin ardından daha uzun vadede uykulu gibi ağır ve depresif, mutsuz bir ruh hali oluşmaktadır. Esrarın bitkisel kaynaklı bir madde olması nedeniyle genellikle zararının diğer maddelere kıyasla az olduğuna ya da olmadığına yönelik toplumda yanlış bir görüşün olduğunu söylemek mümkündür (Macit, 2020, s. 3). Düzenli ve uzun süreli kullanım neticesinde kalp rahatsızlıklarına, solunumda problemlere, kanser riskine, psikolojik problemlere, intihara yatkınlığa yol açabileceği öğretide ifade edilmektedir. Ayrıca uyuşturucuya karşı kişinin çekincelerini kaldırarak başka maddelerin kullanılmasında geçiş basamağı olabileceği de belirtilmektedir (Macit, 2020, s. 3).

Kokain, coca ismi verilen bitkiden elde edilen ve çok etkili bir biçimde bağımlılık oluşturan bir maddedir. Çok hızlı bir biçimde etki eden ve etkinin ardından yine hızlıca yoksunluk semptomları yaratan kokain maddesi, kısa sürede keyif vermekte ve özgüveni sahte bir biçimde arttırmakta; kalp çarpıntısı, göz bebeklerinde büyüme görülmektedir. Ayrıca kullanımla beraber baş ağrıları, beyinde tıkanmalar, beyin kanaması riski, epilepsi nöbetleri, kalp krizi riski vb. yan etkiler gözlemlenebilir (Ögel, 2018b, s. 149, 150).

Stimulantlar, uyarıcı olarak da adlandırılmakta ve merkezi sinir sistemini etkilemektedir. Bu maddelerin en yaygın olanlarından biri *amfetamin*, bir diğeri ise *ecstasydir*. Bu maddelerde ilk aşamada coşkunluk, rahatlama, keyif gibi etkiler görülmektedir. Temel olarak amfetamin dopamin salınımını, ecstasy ise serotinin salınımını etkilemekte ve uzun vadede psikiyatrik sorunlara yol açabilmektedir (Ögel, 2018b, s. 142, 143, 153, 154).

Halüsinojenler, kullanıldıkları zaman gerçekte var olmayan şeylerin görülmesine, renkleri daha canlı ve varlıkları farklı ve etkileyici görmeye yol açan, tıbben kullanımı olmayan, bağımlılık yapıcı etkisi yüksek maddelerdir. Bu maddeler kişinin değerlendirme, düşünme yeteneğini bozmakta, sanrılar görmesine, uygunsuz davranışlara neden olabilmektedir. Yüksek tansiyon veya vücut ısısı artışı gibi fiziki nedenlerle ölüme yol açabildiği gibi düşünme, değerlendirme gücündeki azalış sonucu girişilen tehlikeli durumlar neticesinde de kişiye ölümcül zararlar verebilmektedir (Ögel, 2001, s. 45, 46).

Barbitüratlar, tıbben sara hastalığı ve psikolojik problemlere karşı, özellikle kaygı ve uyku bozukluklarına yönelik kullanılmakta ancak uygun görülen dozun dışındaki kullanım bağımlılık halini alabilmektedir. Kullanımın yüksek oranda olması halinde hafıza sorunları, dikkat toplamada güçlük, saldırganlık, dengesiz ruhi vaziyet görülebilir (Karataşoğlu, 2013, s. 324).

Uçucu maddeler; boya tineri, yapıştırıcı türleri, benzin gibi maddeler ile örneklendirilebilen tıbbi anlamda ya da endüstriyel alanlarda kullanılabilen maddelerdir (Ögel, 2018b, s. 127). Hızlıca bağımlılık yapma tehlikesi bulunan bu maddeler ilk aşamada neşe, sanrılar, baş dönmesi gibi etkiler gösterse de uzun vadede beyinde hasarlar, odaklanma problemleri, saldırgan tutumlar, kalp hastalıkları gibi rahatsızlıklara yol açabilmektedir (Ögel, 2018b, s. 132).

Yukarıda sıralanan uyuşturucu çeşitleri ve etkilerinin değerlendirilmesiyle de uyuşturucu bağımlılığının bireyde ruhsal ve fiziksel büyük tehlikeler ve zararlara neden olabildiği bir kez daha görülmektedir.

2.1.2.2 Alkol Bağımlılığı

Alkol tarih boyunca insanlar tarafından zevk ve sarhoşluk veren, sakinleştirici, doğal bir ürün olarak kullanılmıştır. Geçmişten bu yana bazı dini ritüeller ve tıbbi uygulamalar da dâhil olmak üzere kullanılagelen alkol, kullanımının yaygınlığına karşın Hipokrat'tan beri sağılığa verdiği zararlarla da gündeme gelmiştir (Atik, 2020, s. 11).

Alkol kullanımı dozu azken uyarıcı benzeri etki edebilmekte, coşkunluk ve mutluluk vermekte, belli bir dozun üzerinde ise hissizlik, yavaş soluma, koma ve bazı hallerde ölüme sebebiyet verebilmektedir. Tüketimin üzerinden geçen yaklaşık on

dakikanın ardından etkiler hissedilmeye başlamakta ve 30-90 dakika arasında en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. Uzun vadede ve yüksek dozdaki alkol kullanımı, dokularda hasar oluşturarak bağımlılığın oluşmasına sebep olur (Güleç, 2019, s. 217). Alkol, kişileri fiziksel ve psikolojik olarak etkilemektedir. Akut alkol zehirlenmesine, doğrudan olmasa da kanser benzeri ölümcül hastalıklara, yine kullanımdan kaynaklı düşme, kaza, yaralanma, boğulma gibi ikincil durumlara neden olmaktadır (Güleç, s. 219, 220).

Alkol kullanımının bağımlılık noktasına ulaşması sürecinde birtakım basamakların olduğu ifade edilebilir. Bu basamaklar; sosyal durumda kullanım, sorunlu içme, kötüye kullanım (riskli alkol kullanımı) ve bağımlılık olarak sıralanabilir (Atik, 2020, s. 11). Sosyal içicilik sınırında kabul edilemeyecek yoğunlukta ve bağımlılık seviyesine ulaşmamış kullanım düzeyi alkolün kötüye kullanımı olarak adlandırılmaktadır. Çeşitli zararların meydana gelmesine zemin hazırlayan kötüye kullanım düzeyi alkol bağımlılığına giden yolda bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Alkol bağımlılığı evresinde ise kişinin kullandığı alkol miktarı artmakta, kullanmadığında yoksunluk semptomları ortaya çıkmakta, kişi alkol nedeniyle tıbbi, mesleki, sosyal bakımlardan problemler yaşamaktadır (Yavuzer, 2020, s. 133).

Ögel (2018b), belirli bir düzeyin üstündeki kullanımın kişinin sağlığı için riskler oluşturacağını belirterek riskli kullanımın haftada erkekler için 14 "standart içki"[1] kadınlar için 7 "standart içki" olarak standardize edilebileceğini ve her halükârda miktardan bağımsız olarak haftada 5 kereden fazla kullanımın da riskli sayıldığını ifade etmektedir (s. 106). Ögel (2018b), bu standardizasyonun ardından, bu sınırlardan daha yüksek oranda alkol kullanımının kişide fiziki ve ruhsal bakımdan problemler oluşturabileceğini ve ayrıca bu faraziyenin kabul edilmesinin daha az kullanımın zararlı olmadığı anlamını doğurmayacağını belirtmektedir (s. 106).

Satışının yasal olması bakımından erişimi daha kolay olan ve kullanımı uyuşturucu maddelere kıyasla daha yaygın olan alkolün bağımlılık yapıcı etkisi ve alkol bağımlılığının oluşturulduğu tahribat bu şekilde özetlenebilir.

[1] Ögel standart içkiyi şu şekilde tanımlamaktadır: *"Bir bardak biranın içerdiği alkol miktarı, bir tek rakı, cin ya da viskiye ya da bir kadeh şaraba eşittir. Bunların tümü bir standart içki olarak adlandırılmaktadır. Bir standart içkide 8-13 gram (ortalama 10 gram) alkol vardır."* (s. 106) Detaylı bilgi için bkz. (Ögel, 2018b, s. 106)

2.1.2.3 Tütün Bağımlılığı

Tütün, kullanımı yaygın olan madde türlerindendir. Nikotin olarak adlandırılan madde; tütüne has koyu renkli veya renksiz, acı ve sıvı halde bir zehirdir. Nikotinin yanı sıra kanser ile fazlaca ilişkilendirilen katran ve karbonmonoksit tütünü oluşturan diğer maddelerdir. Daha sık duman formunda kullanılan tütün bu yolla kana akciğerden hızlıca karışmaktadır (Şimşek, 2019, s. 211).

Tütünün türüne, tüketim miktarına, kullanım süresine, bireyin genetik ve tıbbi durumuna göre bireyde oluşturduğu etkiler değişebilir. Tüketimin hemen ardından nabızda hızlanma, tansiyonun yükselmesi, midede asit artışı, böbreklerin işlevinde bozulma, sinir sistemin fonksiyonlarının hızlanması ve akabinde yavaşlaması gibi etkiler gözlemlenir. Uzun vadede iştah kaybı, akciğer fonksiyonlarında bozukluklar, kan akışında yavaşlama, kan damarlarında kalınlaşma, cilt dokusunda bozulmalar, nefessiz kalma, solunum yolu iltihapları, astım, kronik bronşit, zatürre, kalp krizi riski, koku ve tat almada kayıp, kanser riski yaşama gibi etkilerinden söz edilmektedir (Ögel, 2018a, s. 29).

Tütün, kullanan kişiye olduğu kadar duman yoluyla çevrede bulunan insanlara da zarar vermektedir. Tütünün yanması sonucu yayılan dumanın içerisinde kanserojen 50 madde ve toplamda 4000 kimyasal bulunmakta ve yayılan dumanın içilen tütünden daha zararlı olduğu ve içerisinde 3 kat fazla nikotin, 2,5 kat karbonmonoksit, %70 oranından fazla katran ihtiva ettiği bilinmektedir (Şimşek, 2019, s. 212).

Sigara yerine nargile veya elektronik sigara gibi alternatiflerin daha az zararlı olduğu ve sigaraya ikame olarak görülebileceğine yönelik yaygın bir inanış vardır. Ancak öğretide bu inanışın yanlış olduğu belirtilmektedir. Nargilenin içinde bulunan suyun zehirli maddeleri elemine etmek gibi bir etkisi yoktur. Ayrıca nargile tüketen kimse sigaraya kıyasla daha çok duman çekmekte ve nargilede katran, karbonmonoksit vb. kimyasalların daha çok bulunmasından mütevellit ağır kimyasallara daha yoğun maruz kalınmaktadır (Ögel (Ed.), s. 134). Elektronik sigaralar ise sıvı çözeltinin duman haline getirilmesi yoluyla tüketilen ve halk arasında sigaraya ikame olarak görülen ürünlerden biridir. Çeşitli aromalara sahip olması, gençler arasında popülerlik kazanmasına sebep olmakta ve zararının daha az olduğu yönündeki yanlış inanışın yaygınlığını arttırmaktadır. Elektronik sigaraların halk sağlığına zararı bakımından sorgulanması ve değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Elektronik sigara, sigaranın zararları azaltılmış versiyonu olarak veya

bırakma yönünde bir basamak olarak lanse edilse de bu yöndeki bilgilerin güncel bilimsel çalışmalar tarafından kanıtlanamadığı, desteklenemediği ifade edilmelidir. Elektronik sigaranın da bağımlılık yapıcı içeriğe sahip olduğu, başka bağımlılıklara zemin hazırlayabildiği ve zararsız zannedilerek sigara benzeri zararlarının görmezden gelinmesi neticesinde çabuk yaygınlaşması sonucu ve ortaya çıkabilecek sağlık risklerinin mevcudiyeti de gözden kaçırılmamalıdır (Şimşek, 2019, s. 214).

Tütün ürünleri, toplumda kabul gören ve yaygın olarak kullanılan bağımlılık yapıcı maddelerden biridir. Yaygın kullanımı göz önüne alındığında bahsedilen zararlı etkilerin en yoğun olarak bireyde ve toplumda görüleceği bu bağımlılık türüne ilişkin bilgiler kısaca ifade edilmiştir.

2.1.2.4 Kumar Bağımlılığı

Mağara dönemi insanlarından günümüze kadar kumarın var olduğu, çeşitli toplumlarda farklı türlerde olsa da toplum içinde yüzyıllardır mevcudiyetini sürdürdüğü, bununla birlikte yine tarihî sürecin içinde birçok toplum tarafından yasaklanmaya çalışıldığı bilinmektedir. Dijitalleşen dünya ile kumar hiç olmadığı kadar kolay erişilir hale gelerek yaygınlaşmıştır (Çakıcı, 2019, s. 739, 740). Kumar; oyunun veya olayın neticesinin tahmininden hareketle para ve benzeri değerli eşyaların bir emek olmadan kazancı beklentisinin oluştuğu, risk, şans veya oyundaki ustalığın önem teşkil ettiği faaliyetler olarak tanımlanabilir (Çakıcı, 2019, s. 741).

Ülkeden ülkeye değişen yasal düzenlemeler ve kumarın endüstrileşen yapısı gereği sosyal açıdan toplum tarafından görece daha kabul gören bir bağımlılık biçimi sayılabilecek kumar bağımlılığının meydana getirdiği bireysel ve toplumsal riskler göz ardı edilmemelidir. Ekonomik bakımdan hem bireysel hem de toplumsal olarak zararları söz konusu olmaktadır. Ayrıca duygu durum sorunları ve psikolojik sorunlara yol açtığı gibi şiddet, suça yatkınlık gibi sonuçlara da yol açabileceği ifade edilmektedir (Dinç, 2021, s. 28).

Kumar bağımlılığı dört basamakta incelenmektedir. İlk aşamada kişi oyundan zevk almakta ve olumlu bir bakış açısı taşımaktadır. İkinci aşamada kişinin oynama yoğunluğu ve kaybettiği meblağ artmaktadır. Kazanılan miktardan daha çok kaybedildiği için

kaybettiği miktarı yerine koymak amacıyla kişi daha çok oynamakta ve ekonomik anlamda çöküş yaşamaktadır. Kaybetme dönemi ile psikolojik olarak da sorunlara rastlanmakta ve kişi mesleki, sosyal yaşamının bozulduğu umutsuz, depresif bir ruh halinde olduğu aşamaya geçmektedir (Erus, 2019, s. 89).

Bir davranışsal bağımlılık türü olan kumar bağımlılığı için DSM V, tanı ölçütlerine[1] yer vermiştir. Buna göre 12 aylık süre içinde semptomlardan en az dördü veya daha fazlasının görülmesi halinde sorunlu oynama davranışı var kabul edilmektedir. Kumar bağımlılığı için verilen belirtilere aşağıda yer verilmiştir (Erus, s. 81; Çakmak& Tamam, s. 81). Madde kullanımına kıyasla ölçütler konusunda benzer ögeler içerdiği ancak farklı eşiklerin söz konusu olduğu görülmektedir.

- Tolerans gelişmesi nedeniyle daha yüksek meblağlar ile oynamak
- Oynamayı durdurma dönemlerinde huzursuz hissetme ve öfke kontrolünde problem yaşamak
- Başarısız bırakma girişimleri
- Kumar oynama üzerine çok düşünme ve zihin meşguliyeti
- Olumsuz his ve durumlardayken kumar oynamak
- Kumar oynarken yaşanan maddi kaybı yerine koymak için oynamak
- Sosyal, eğitsel, mesleki vb. ilişkilerini sıkıntılı bir hale sokacak düzeyde kumar oynamak
- Oynadığı miktarlar ve oynama yoğunluğuyla alakalı yalana başvurmak
- Kumar nedeniyle girilen maddi sıkıntıları gidermek için başka insanlara güvenmek (DSM V, 2013, aktaran Erus, s. 81; Çakmak& Tamam, s. 81)

Kumar oyunlarının; sadece şans faktörünün etkili olduğu (rulet vb.), hem şans hem becerinin etkili olduğu (poker, at yarışı vb.) ve sadece becerinin temel olduğu (briç vb.) türleri söz konusudur. Bu türlerin bağımlılık oluşturma etkileri birbirinden farklıdır. Süreğen bir oyun imkânı sunan oyun makineleri gibi oyunların erişim olanağındaki sınırsızlık sebebiyle bağımlılık oluşturabilme gücünün daha yüksek olabileceği ifade edilebilir (Ögel, 2018b, s. 321).

[1] DSM IV'e kıyasla "kumar oynamak için maddi kaynağın temininin illegal yollara başvurulması" ölçütü kaldırılmış ve 5 yerine 4 semptomun görülmesi tanı için yeterli sayılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Çakmak& Tamam, s. 81.

Kumar oyunlarının dijitalleşen dünyada çeşitliliğinin arttığı ve erişiminin kolaylaştığı dikkate alındığında ekonomik zararların yanı sıra ruhsal ve toplumsal zararları beraberinde getiren kumar oyunlarının bağımlılık yapıcı etkisi gözden kaçırılmamalıdır.

2.1.2.5 Teknoloji Bağımlılığı

Günümüzde teknoloji hayatın her alanında yer alan, vazgeçilmez hale gelen bir kavramdır. Ancak teknolojiye duyulan bu ihtiyaç beraberinde kullanım yoğunluğunu ve akabinde sorunlu kullanım halini getirebilmektedir. Teknolojinin kullanım oranı arttıkça bireyler günlük aktivitelerini yerine getiremeyecek hale gelebilmektedirler. Teknoloji bağımlılığının çeşitli türleri söz konusudur. Bunlara örnek olarak internet bağımlılığı, cep telefonu bağımlılığı, oyun bağımlılığı gösterilebilir (Akkaş, 2019, s. 22).

Dinç (2015), teknoloji bağımlılığına giden süreci; deneysel kullanım, sosyal kullanım, operasyonel kullanım, bağımlı kullanım olarak aşamalandırmıştır. Deneysel kullanımda kişi ilgi duyduğu ya da merak ettiği uygulamayı, siteyi ilk kez deneyimlemektedir. Ardından gelen sosyal kullanımda ise çoğunlukla genç kimseler olmak üzere kişi içinde bulunduğu gruba uyum göstermek motivasyonuyla kullanımını gerçekleştirmektedir. Operasyonel kullanımda ise kişi zevk almak, sorunlardan uzaklaşmak, sosyal çevresi olmadığı için boş zaman değerlendirmek gibi amaçlarla kullanım gerçekleştirmektedir. Bu amaçlarla kullanım neticesinde kişi serbest zamana sahip olduğunda veya bir sorunla karşılaştığında kalıcı bir çözüm, bir yöntem bulmak veya farklı etkinlik seçenekleri yerine yalnızca teknoloji kullanımı yolunu tercih ederek bir kısır döngü oluşturmaktadır. Son aşama ise bağımlı kullanımdır. Bağımlı kullanımda kişi artık kullanım için bir mazeret aramamakta, bütün zamanını kullanımla geçirmektedir (s. 33, 34).

DSM V'te yalnızca dijital oyun bağımlılığına yönelik olarak bir saptama mevcuttur. Teknoloji bağımlılığının diğer çeşitleri olan sosyal medya, telefon bağımlılığı ve benzerlerine ilişkin genel bir belirleme yoluna gidilmemiştir. Dijital oyun bağımlılığı ile ilgili konulan kriterler aşağıda verilmiştir. Bu kriterlerden en az beş tanesinin son bir yıl içerisinde mevcudiyetinin tanı için gerekliliği öngörülmüştür (Ektiricioğlu vd., 2020, s. 53).

- Gündelik hayatta ve düşüncelerde yoğun bir yer kaplaması

- Tolerans
- Kaygı, sinirli ruh hali gibi yoksunluk belirtileri
- Bırakma denemelerinin başarısız olması
- Tercih edilen etkinlik olması
- Kişiye zarar verdiği bilinmesine rağmen sürdürülmesi
- Kullanıma ilişkin yalana başvurulması
- Olumsuz ruh hallerinden uzaklaşma yolu olarak benimsenmesi
- Mesleki, kişisel hayatta negatif etkiler oluşturması (DSM V, 2013, aktaran Ektiricioğlu vd., 2020, s. 53).

Teknoloji bağımlılığı gelişmekte olan, sınırları netleşmeyen bir kavramdır. Ancak kolaylıkla ifade edilebilir ki günümüzde teknoloji kullanımı hayatımızın merkezi haline gelmektedir. Teknoloji bağımlılığına ilişkin DSM V'te sadece dijital oyun bağımlılığı ele alınmış olsa da teknolojinin hayatımızda artan kullanımı ve önem kazanan yeri değerlendirildiğinde bu bağımlılık türünün kapsamının ve türlerinin arttırılacağı düşünülmektedir. Yapay evrenlerin teknoloji ile kurulmaya başlandığı ve teknolojinin olmadığı bir dünyanın artık düşünülemez olduğu göz önüne alındığında bunun son derece gerekli ve acil olduğu fikri ortaya çıkmaktadır.

2.1.3 Bağımlılığa Yol Açan Etkenler

2.1.3.1 Psikolojik ve Kişisel Etkenler

Psikoloji disiplini bağımlılığa yol açan etkenleri incelemiştir. Psikodinamik öğretide bağımlılığa yol açan etkenler değerlendirilirken en güçlü etken olarak gerçeklerden kaçıngan bir tavır izlenen ego zayıflığı üzerinde durulmuştur. Buna göre çocukluk döneminde yaşanan güvensizlik, sevgisizlik hissinin yetişkinlik döneminde bireylerde kaygıya, sorun çözmede zayıflığa, öfke kontrolünde zorlanma gibi durumlara yol açabildiği ve bu duygu durumlarının da bireylerde madde kullanımına yatkınlık oluşturabileceği ifade edilmektedir (Bahar, 2018, s. 9; Ögel, 1997, s. 53-55).

Bazı kişilik özelliklerine sahip bireylerde bağımlılığa eğilim gözlenebileceği ifade edilmektedir. Buna göre s*osyalleşme problemleri*ne sahip birey yaşamından

memnuniyetsiz ve toplumla uyumsuz haldedir. Dolayısıyla izole yaşamından kaçmak isteğiyle bağımlılığa yaklaşması söz konusu olabilmektedir. *Engelleme eşiğinin güçlü olmaması* halinde de problemlerle karşılaşan birey hızlıca negatif duygulara kapılmakta ve bu duygulardan hızlı bir kurtulma şekli aramaktadır. *Ödül ve sevinme hissini geciktirme yeteneğinin zayıf olması halinde* de birey sevilmek ve onaylanmak ihtiyacındadır ve bu ödüle hemen ulaşmak istemektedir (Ögel, 1997, s. 53-57; Koptagel, 1981, s. 1046-1054).

Depresyon, anksiyete bozuklukları, panik atak, psikotik bozukluklar, bipolar bozukluk, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu gibi psikolojik problemlerin bağımlılık öncesi var olarak bireyin bağımlılığa yatkınlığını oluşturabileceği ifade edilmektedir. Ayrıyeten bu durumların bağımlılığın, özellikle alkol ve madde bağımlılığının bir sonucu olarak da ortaya çıkabildiği belirtilmektedir (Ögel, 2018b, s. 53, 54).

Bağımlılık ile kişilik bozukluklarının bağlantısı öğretide incelenmektedir. Anti sosyal kişilik bozukluğunun bağımlılıkla ilişkilendirildiği ve madde bağımlılarının yarısı gibi bir oranında anti sosyal kişilik bozukluğuna rastlandığı ifade edilmektedir. Anti sosyal kişilik bozukluğunda bireyler toplumla uyum sağlayamamakta ve sık sık normlarla çatışma yaşamaktadırlar (Ögel, 2018b, s. 54). Psikopatik özellikler, borderline kişilik bozukluğu, pasif agresif kişilik bozukluğu da bağımlılarda genellikle karşılaşılan durumlardır. Ancak belirtmek gerekir ki bu durumlar oransal bakımdan bağımlı kimselerde yüksek bir biçimde tespit ediliyor olsa da doğrudan bir bağlantı olduğu ve her bağımlının adı geçen psikolojik özelliklere ve kişilik bozukluğuna sahip olduğu anlamını taşımamaktadır (Ögel, 2018b, s.55; Dönmezer, 1987, s. 461). Psikolojik ve kişisel etkenlerin bağımlılıkla bağlantısı temel olarak bu şekilde ortaya konabilmektedir.

2.1.3.2 Sosyokültürel Etkenler

Bireyin bulunduğu çevrenin barındırdığı şartlar ve imkânlar bağımlılık ile ilişkilendirilmektedir. Sosyokültürel etkenler genel anlamda elde edilebilirlik, kabul edilebilirlik, sosyal cezalandırma, kültürel tutumlar, din ve gelenekler, sosyoekonomik düzey ve akran etkisi olarak başlıklandırılabilir.

Elde edilebilirlik, kişinin hayatını sürdürdüğü alan bağlamında bağımlılık yapıcı maddeye erişebilmesi şeklinde tanımlanabilir (Koptagel, s. 1054; Ögel, 1997, s. 61.). Ancak bağımlılık yapıcı maddeye yalnızca erişebilmek tek başına bireyi bağımlığa yatkın hale getirmeye kabil değildir. Elde edilebilirliğin yanı sıra diğer sosyokültürel etkenlerin varlığı da büyük önem taşımaktadır.

Kabul edilebilirlik ve sosyal cezalandırma, içinde bulunulan toplulukta bağımlılık yapıcı madde ya da davranışın normun dışında olmaması hali olarak tanımlanabilir. Toplumda bağımlılık yapıcı davranış normalin sınırlarında kabul edildiğinde birey için maddeye ya da davranışa aşinalık söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla birey sosyal kabul ve desteğe sahip olacağı gibi kullanım yolları vb. bilgilere erişebilmektedir. Ayrıca sosyal kabulün var olduğu yerde tersi şekilde kullanmamak da korkaklık gibi adlandırılarak sosyal dışlanmaya yol açabilmektedir (Ögel, 2018b, s. 36, 37). Toplumda maddeye veya davranışa yönelik sosyal kabul var olduğunda bireyin kullanım halinde toplumdan dışlanacağına veya benzeri bir yaptırıma uğrayacağına ilişkin çekincesi olmayacak ve birey kullanıma ve dolayısıyla bağımlılığa daha yatkın bir seyir izleyecektir.

Kültürel tutumların kişinin algısında yarattığı etki düşünüldüğünde eğer madde ya da davranış içinde bulunulan kültürde kendine yer buluyorsa kullanım ve bağımlılığa yatkınlığın olabileceği ifade edilmektedir. Örneğin; alkol kullanımının kültürel olarak yaygın olmadığı ve kabul görmediği toplumlarda alkol kullanımı hususunda kişi içsel bir engellenme hissi taşıyacaktır. Kullanımın onaylandığı bir kültüre göre rahatlama duygusuna daha az erişecektir. Kültürel tutumları aktaran bir araç olan medyanın bağımlılık yapıcı maddenin toplumdaki yeri ve algılanış şekline etkisi bakımından önemli bir rol üstlendiği belirtilmektedir. Örneğin; alkollü ürün reklamları, kullanıma yönelik pozitif bir tutum oluşturmaktadır. Kullanıcı profilinin medyada sosyal, ilgi çeken, toplumda yüksek kesim olarak yansıtılması özellikle gençler olmak üzere tüm toplumun bakış açısını etkilemektedir (Ögel, 2018b, s. 43).

Din ve gelenekler, toplumda bağımlılık yapan kaynağın kabul görmesi veya görmemesi noktasında sahip olduğu etki bakımından caydırıcı bir unsur olabilmektedir. Bu noktada din ve geleneklerin yasaklayarak, korku oluşturması bağlamında önleme gücü söz konusu olsa da tek başına yeterli bir etken olmayabileceği öğretide ifade edilmektedir (Ögel, 2001, s. 75).

*Sosyoekonomik düzey*in bağımlılığa etkisi üzerinde oldukça fazla durulan bir konu olmakla beraber bağımlılığın genel olarak toplumun yalnızca belirli bir sosyoekonomik düzeyine has bir durum olduğuna ilişkin yanlış bir kanının varlığından söz etmek mümkündür. Bu konuda kesin çizgilerle bir sonuca varmak ya da belirli sosyoekonomik düzeylerle bağımlılık kavramının etki alanını sınırlandırmak doğru olmayacaktır. Yapılan araştırmalarda bağımlılığın tüm sosyal sınıflarda görülebileceği belirtilirken sosyoekonomik düzeyin bağımlılığın mevcudiyetinden öte, türü üzerinde farklılıklara yol açabileceği belirtilmektedir (Dönmezer, 1981b, s. 1034; Gökler& Koçak, 2008, s. 100).

Akran etkisi ve kişisel motivasyonlar da bağımlılığa yatkınlık bakımından önemli bir kıstastır. Bireyin akranları yanında kabul edilme isteği, akranlarının teşviki, gençlik çağında bağımsız hissetme isteği gibi motivasyonlar kişilerin üzerinde etkili olabilir ve risk alıcı davranışlara yol açabilmektedir (Ögel, 2018b, s. 41, 42). Merak unsuru kişisel bir motivasyon olarak bir etkendir. Yapılan çalışmalarda da görüldüğü üzere merak unsuru özellikle ilk deneme söz konusu olduğunda ön plana çıkmaktadır (Bahar, 2018, s. 9).

2.1.3.3 Ailesel Etkenler

Bağımlılık yalnızca bireyin kendisini etkilememektedir. Bağımlılığın öncelikle ve özellikle bağımlı kişinin ailesine psikolojik ve fiziksel etkiler gibi çeşitli türlerden etkileri de söz konusudur. Bağımlı kişinin ailesi birincil elden bağımlılığın negatif etkilerine maruz kalırken bir risk faktörü olarak da aile, bağımlılığa etki eden nedenler içinde karşımıza çıkmaktadır (Kahyaoğlu, 2019, s. 85). Ögel (2018a), bağımlılığı bir "aile hastalığı" olarak nitelemektedir. Bağımlı kişi, arkadaşları veya iş yerinden uzaklaşabilmektedir. Ancak aile, uzaklaşması en zor kurum niteliğindedir. Bu nedenle bağımlılığın etkisinin en çok görüleceği alanın aile olduğundan bahsedilmektedir. Bağımlılığın olumsuz yönleri nedeniyle problem yaşayan bir aile, eş zamanlı olarak bağımlılığı tetikleyecek bağlamı oluşturabilmekte ve bu sebeple bağımlılık aile hastalığı olarak tanımlanmaktadır (s. 234).

Risk faktörleri ele alınacak olunursa, *ailede madde kullanımı* faktörüne ilk olarak yer verilebilir. Anne, baba veya kardeşlerde bağımlı bir kimse olması halinde bireyin bağımlılığa daha yakın olabileceği ifade edilmektedir. Özellikle anne veya baba, rol model olarak benimsendiğinde, anne veya babanın sorun çözme yöntemi olarak başvurduğu yol çocuk üzerinde ileri yaşlarda benzer tercihlerin gelişmesi gibi negatif etkiye sahip

olabilmektedir (Kahyaoğlu, 2019, s. 85). *Ailenin yaklaşımı* ve *aile atmosferi*, ailenin kişiyle paylaşımları bağımlılık altyapısı için önemli noktalardır. Ebeveynlerin sözel ilişkilerinin, iletişiminin az olması, ebeveynler tarafından verilen karışık, tutarsız ve uyumsuz mesajlar, süreğen çatışma ortamı gibi etkenlerden risk faktörü olarak söz edilebilir (Ögel, 2018a, s. 235).

Aile kimi zaman risk faktörü olarak ortaya çıkarken kimi zaman da koruyucu faktörler oluşturabilmektedir. *Ailenin yaklaşımı* koruyucu bir faktör olarak da karşımıza çıkmaktadır. Ebeveynlerin gözlemlemesi ve farkındalığının, kullanım üzerinde etkili olduğu ifade edilmektedir. Ebeveyn tutumlarının ne çok sıkı ve otoriter ne de çok serbest ve izin verici olduğu hallerde, bir başka deyişle disiplinin, belirli yasaklar ve kuralların olduğu, aynı zamanda ödüllendirmenin mevcut olduğu ve iç dünyanın rahatça ifade edilebildiği aile yaklaşımlarında bağımlılıktan koruyuculuğun yüksek olacağı belirtilmektedir. Bağlanmanın doğru gerçekleştirildiği ve aile içi bağların kuvvetli olduğu atmosferde yine akran etkisi gibi olumsuz etkilerin varlığına rağmen ailenin koruyucu bir faktör olarak yer bulabileceği söylenmektedir (Kahyaoğlu, 2019, s. 87).

2.1.3.4 Biyolojik ve Kalıtımsal Etkenler

Bağımlılık hususunda genetik bir yatkınlığın mevcudiyeti ve biyolojik olarak kullanım ile beyin yapısında meydana gelen değişimlerin etkisi incelemelere konu olmuştur. En basit haliyle ifade edilecek olunursa; kullanılan madde ile beyindeki reseptörlerin çalışma şekillerinin etkilendiği, beynin yapısının ve dengesinin bozulmasıyla insan bedeninin kendiliğinden ürettiği dopamin, endorfin gibi bazı maddelerin üretiminin azaldığı ve bu konuda dışarıya bağımlı hale geldiği ifade edilmektedir. Beyin kimyasında meydana gelen değişim sonucu biyolojik olarak bağımlılık halinin ortaya çıktığı söylenebilir. Bağımlı birey; beyin yapısında gerçekleşen işlev bozukluğu ile maddeye ve tetikleyicilere fazla önem vermekte, bağımlılık konusu ile ilgisi bulunmayan diğer güdüleyicilere verdiği önem büyük oranda düşmektedir. Bu durum davranış kontrol bozukluğu olarak adlandırılabilen, haz ve ödül algılarının bozulduğu bir sonuca sebebiyet vermektedir. Beynin normal işleyişinde salgıladığı maddeler artık kişiye yeterli gelmemekte, duygu durumunu kişi pozitif hale getirememektedir. Yapılan çalışmalar; bu etkilerin geri döndürülemez olmadığını, beynin eski işlerliğine tekrar ulaşabildiğini ortaya

koysa da bu bozukluk döneminin psikolojik ve ruhsal etkilerinin giderilmesi farklı bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Ögel, 2018b, s. 33; Ögel, 2010).

Bağımlılık ile kalıtımın ilişkisi öğretide incelenmektedir. Kalıtımsal özelliklerle ilişkilendirmeler kurulabilse de bağımlılık hususunda tek bir gen ile doğrudan bağ tespit edilmemiştir. Birden çok etken ve orta kuvvette etkili genlerin birbirleri ve çevresel dinamiklerle bağlantısıyla bağımlılığa yatkınlık oluşabileceği savı kuvvet kazanmaktadır (Binbay& Coşkunol, 2019, s. 65-67). Yapılan bilimsel çalışmalarda 50'den fazla genin bağımlılıkla ilişkili olabildiği ortaya konulmuştur. Ayrıca ebeveynlerden birinin bağımlı olması durumunda çocukta bağımlılık gözlemlenme olasılığının 8 kat daha yüksek olduğu bilimsel araştırmalarda gözlemlenmiştir (Ögel (Ed.), 2019, s. 23). Ancak belirtmek gerekir ki bahsedilen bulgular yalnız başına kalıtımın bağımlılık oluşumunda birincil faktör olduğu anlamına gelmemektedir. Ailenin başlı başına kalıtımın yanı sıra yetiştirme faktörü ile de çocuklar ve bağımlılık üzerinde etkileri söz konusudur (Ögel, 2018b, s. 45).

Kalıtımın büyük perspektifte bağımlılığın oluşumunda etkisinden bahsedebilmekle beraber çevresel faktörler, baş etme yeteneklerindeki güçsüzlük gibi sosyal ve kişisel özellikler de etkili olacaktır. İlgili genetik yapıya sahip olmak tek başına o kişinin bağımlı olacağına delalet etmemektedir. Genetik yatkınlığın kişi için yalnızca risk faktörü oluşturacağı ifade edilebilir (Ögel (Ed.), 2019, s. 23). Özetle biyolojik ve kalıtımsal özelliklerin yanı sıra sosyal, ailesel, kişisel etkenler de eşit öneme sahiptir ve tek bir etkenden bahsedilememektedir. Kompleks, çok yönlü ve çok etkenli bir durumun olduğunu ifade etmek daha doğru olacaktır.

2.1.4 Bağımlılıkla Mücadele

2.1.4.1 Kapsam ve Önemi

Önceki bölümlerde bağımlılığın tanımı ve etkileri üzerinden bir çerçeve çizilmiştir. Gerçekten de bağımlılığın kişi, aile ve toplum üzerindeki olumsuz etkilerini bir kez daha vurgulamak gerekmektedir. Bağımlılık halinde bağımlı bireyin sadece sağlığı zarar görme riski altında değildir. Bağımlı bireyin biyolojik sağlığı olduğu kadar ruhsal sağlığı, sosyal yaşantısı zarar görme riski altına girmektedir.

Bireysel yani mikro ölçeğin yanı sıra mezo ölçekte bağımlı bireyin en yakın çevresi olan ailesi de pek çok açıdan zarar görebilmektedir. Bağımlılık, aileler için ekonomik sorunlara, sosyal dışlanmaya, izolasyona neden olabilmesi ile sosyal anlamda sıkıntılara, aile içi ilişkilerde bozukluklara, ailenin diğer üyelerinin de bağımlı olma risklerine yol açmaktadır.

Makro düzeyde ise toplumsal anlamda çeşitli sorunlarla bağımlılık kavramı ilişkilendirilmektedir. Bağımlı birey bağımlı olduğu maddeye erişebilmek için kimi zaman yasalar ile çatışabilmekte, kolluk güçlerinin faaliyetlerini gerektirecek güvenlik sorunlarına sebebiyet verebilmekte, adli süreçlerin içerisine girebilmekte, toplumsal normların dışına çıkabilmektedir. Ayrıca bağımlı olduğu maddenin etkisi altındayken kazalara, kavgalara yol açabilmekte, kendi ve çevresindeki kimseler için tehlike yaratabilmektedir. Sosyal anlamda çevresindekilere bağımlılık bakımından kolaylaştırıcı ve özendirici bir tutum takınarak başka insanların da bağımlı olmasına etki edebilmektedir (Ögel (Ed.), 2019, s. 61). Bu etkilerin yanı sıra genel anlamda bağımlılık; madde arzıyla mücadele çalışmalarının, rehabilitasyon çalışmalarının, adli süreçlerin mali yükü ile konuyla bağlantılı suç örgütlerinin ülke ekonomisine olumsuz etkisi bakımından toplumsal ve ekonomik anlamda sorunların kaynağı niteliğindedir.

Dünya Sağılık Örgütü (WHO, 2021b) tarafından 2019'da dünya çapında 275 milyon insanın en azından bir kere uyuşturucu madde kullandığını, bu sayının 15-64 yaş aralığındaki kimselerin %5,5'ini oluşturduğun 36,3 milyon insanın uyuşturucu bağımlılığından mustarip olduğu, 500.000 ölüm vakasının uyuşturucu kullanımı ile ilişkilendirilebileceği ifade edilmektedir.

Dünya Sağılık Örgütü (WHO, 2022)'ne göre zararlı alkol kullanımı her yıl tüm ölümlerin %5,3'üne denk gelen 3 milyon ölüme neden olmaktadır. Ayrıca 200'den fazla hastalığa neden olan ana faktörler arasında alkol kullanımı sayılmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2021a)'ne göre tütün ürünleri her yıl 8 milyon insanın ölümüne neden olmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2021a), 7 milyondan fazla ölümün doğrudan tütün kaynaklı ölümler olduğunu ve 8 milyon ölümün 1.2 milyon kadarı ise pasif içicilikten kaynaklandığını belirtmektedir.

Abbot (2017), Dünya Sağılık Örgütü'nün "Forum on Alcohol, Drugs and Addictive Behaviours (FADAB)" için hazırladığı çalışmada 2017 verilerine göre kumar bağımlılığının ve kumar kaynaklı zarara uğramanın yaygınlık oranının bir yıl içerisinde

%0,1'den %6'ya çıktığını ve iki veya üç kat insanda alt seviye klinik problemlere sebep olduğunu belirtmiştir. Ayrıca kumar ile ilintili zararın; diyabetin verdiği zararın 2 katı, uyuşturucu kaynaklı zararın ise 3 katı olduğu ve alkol kullanımı kaynaklı zararlar ile benzer kuvvette olduğu ifade edilmektedir (Abbot, 2017).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO, t.y.a) tarafından oyun bağımlılığı bağlamında teknoloji bağımlılığı ile ilgili standart bir ölçüm aracının henüz oluşmadığı, bu nedenle bölgeden bölgeye değişiklik göstermekle beraber yaygınlığın %1,3 ile %9 arasında değiştiği ifade edilmektedir.

Bağımlılıkla mücadelede önleme, tedavi ve rehabilitasyonu içine alan geniş perspektifte değerlendirilebilen önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Önleme, arzı azaltmak ve talebi azaltmak şeklinde iki şekildedir. Ayrıca üç aşamaya ayrılabilir. Bunlar; hiç kullanmamış olanların kullanmasına mâni olmak olan birincil önleme, kullanmış ancak bağımlı hale gelmemiş kişilere tavsiyelerde bulunarak bağımlı olmalarının önüne geçmek olan ikincil önleme ve bağımlıların kullanımı bırakması ile bırakanların yeniden başlamasının engellenmesinin yanı sıra kullanımdan doğan zararların en düşük düzeye indirilmesi olan üçüncül önlemedir (Ögel, 2018b, s. 213).

Önleme stratejileri birkaç başlık altında toplanabilmektedir. Öncelikle bilgilendirme stratejisi ile bağımlılığın içeriği, yaygınlığı, etkileri, olumsuz sonuçlarına ilişkin halkın bilgilendirilmesi önem taşımaktadır. Ayrıca karar verme, hayır diyebilme becerilerini kazandıran eğitimler de strateji olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle gençler bakımından; alternatifler oluşturması, erkenden eğilimin fark edilip yönlendirmenin doğru yapılması ve toplumun mücadelede bir bütün olarak yer alması da önleme stratejilerindendir (Ögel, 2018b, s. 215).

Bağımlılığın yaygınlığı ile etki alanları göz önüne alındığında bağımlılıkla mücadele ve bağımlılığı önleme çalışmaları, yalnızca bireysel boyutta kalmayarak çeşitli açıların hesaba katıldığı disiplinler arası ve kurumlar arası iş birliğini gerektirmektedir. Tıbbi, psikolojik, kriminolojik açılar bağımlılıkla mücadelede önemli noktalardır. Bu açılardan kolluk kuvvetleri, kamu kurumları ve sivil toplum örgütlerinin çalışmaları büyük önem taşımaktadır. 20. yüzyıl ile bağımlılıkla mücadele kavramı önem kazanmıştır. Uluslararası düzeyde konferanslar düzenlenmiş, bağımlılıkla mücadele uluslararası sözleşmelere konu olmuş ve Birleşmiş Milletlerin de taraf olarak yer aldığı mücadele ve çözüm stratejileri geliştirilmeye çalışılmıştır.

2.1.4.2 Uluslararası Düzeyde Bağımlılıkla Mücadele Çalışmaları

Uluslararası alanda uyuşturucu ile mücadele hususunda önem arz eden uluslararası sözleşmeler; 1961 Tek Sözleşmesi, 1971 Psikotrop Maddelere Dair Sözleşme ve 1988 tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi olarak sıralanabilir. Bu sözleşmeler taraf olan devletler açısından bağlayıcı nitelik taşımaktadır. Bu sözleşmelerde uyuşturucu ile ilgili genel bir tanıma yer verilememiş bunun yerine listeler şeklinde, ismen belirleme yapılmıştır (Yokuş Sevük, 2007, s. 24, 25). Sözleşmeler kapsamında genel olarak uyuşturucu madde kavramının standardizasyonu sağlanmaya çalışılmış, uyuşturucu madde kullanımı ve kaçakçılığının verdiği zararlara yönelik uluslararası iş birliği sağlanmaya çalışılarak taraf devletlere bu yönde yükümlülükler getirilmiştir. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC), uyuşturucu ile mücadele hususunda önemli kuruluşlardan biridir. Ayrıca Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Maddeler Komisyonu da üretim, kaçakçılık ve kullanımla mücadele için dünya çapında çalışmalar yapmaktadır (Demirel, 2012).

Dünya çapında alkole bağlı zararların azaltılması için bağımlılıkla mücadele alanında en etkili kurumlardan biri olan Dünya Sağlık Örgütü tarafından 1993 ve 2000 yılları arasında Avrupa Bölgesel Alkol Eylem Planı, Avrupa Alkol Belgesi, 2000-2005 yıllarında Stockholm Deklarasyonu olarak da adlandırılan Avrupa Bölgesel Eylem Planı ve Gençlik ve Alkol Deklarasyonu, 2010 yılında kabul edilen Alkolün Zararlı Etkilerini Azaltılmasına İlişkin Küresel Strateji Belgesi gibi belgeler oluşturulmuştur. Bu belgelerde alkol tüketiminin özellikle genç kesim için azaltılması gerektiği, alkolden kaynaklı ekonomik ve sosyal sorunlarla mücadele, ücretsiz dağıtım, tanıtım ve teşvik, sponsorluk konularının önüne geçilmesi, ortak politika geliştirilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur (Yılmaz, 2019, s. 29 vd.).

Dünya Sağlık Örgütü'nün öncülüğünde Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi (TKÇS) 2003 yılında uygulanmaya geçilerek tütün bağımlılığının bir hastalık, bir halk sağlığı tehdidi olarak kabul edilmesi yoluyla tütün kullanımının hem kullanıcılara hem de çevrelerine verdiği zararlar konularına dikkat çekilmiştir (Pesen& Karadoğan& Akbulut, 2021). TKÇS'de öngörülen kıstaslara göre MPOWER[1] olarak adlandırılan bir paket ortaya

[1] **MPOWER: M**(Monitor- Gözlemleme), tütün ve tütün ürünleri kullanımının izlenmesi; **P** (Protect-Koruma), tütün ve tütün ürünü kullanmamasına rağmen dolaylı olarak etkilenenlere yönelik koruma;

konulmuştur. MPOWER paketi, sağlık çalışanlarını, sosyal inisiyatifleri ve politika kaynaklarını içermekte ve toplumun birçok kesimini mücadeleye dahil etmektedir. Yine bu bağlamda kapsamlı ve etkili bir mücadele planı ortaya konmaya çalışılmaktadır (Başol & Can).

Uluslararası alanda kumar bağımlılığı ve teknoloji bağımlılığı önceki bölümlerde bahsedildiği üzere DSM gibi uluslararası öneme sahip belgelerde ve literatürde bağımlılık olarak adlandırılmaya diğer bağımlılıklara kıyasla daha yeni tarihte başlanmıştır. Dolayısıyla bu bağımlılıkların etki alanı ve mücadeleye yönelik çalışmalar henüz tamamlanmamıştır. Dünya Sağlık Örgütü günümüzde kumar bağımlılığını, alkol ve madde bağımlılığı ile aynı sınıflandırmaya ekleyerek bağımlılıkla mücadele konusunda bağımlılık yapıcı davranışlar hususunda toplantılar, forumlar düzenlemekte ve bir altyapı oluşturmaktadır (Abbot, 2020).

2.1.4.3 Ulusal Düzeyde Bağımlılıkla Mücadele Çalışmaları

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 58. maddesinde "…Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır." şeklindeki ifadeyle bağımlılıkla mücadele ile ilgili anayasal dayanak ifade edilmiştir. 9 Aralık 2017 tarihli 2017/23 sayılı Başbakanlık Genelgesiyle Bağımlılık ile Mücadele Yüksek Kurulu kurulmuştur ve 14.2.2019 tarih ve 2019/2 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesiyle Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu (BMYK), Cumhurbaşkanı Yardımcısı başkanlığında 11 bakan ile Cumhurbaşkanlığı Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu Başkanvekilinin katılımıyla son halini almıştır. BMYK'ya bağlı olarak Bağımlılıkla Mücadele Kurulu, Bağımlılıkla Mücadele Teknik Kurulu, Bağımlılıkla Mücadele İl/İlçe Koordinasyon Kurulları şeklindeki kurullar görev yürütmekte ve çalışmalarında kamu kurumları arasında iş birliğiyle koordinasyonun sağlanması misyonunu taşımaktadır (BMYK, 2020, Aralık).

O(Offer- Teklif, Öneri), bırakma yollarının ücretsiz ve ulaşılabilir olması ve tavsiye edilmesi, **W** (Warn- Uyarı), paketleme üzeri uyarılar kullanılması, reklamların kısıtlanması ve medyanın tütün karşıtı bir tavır alması; **E** (Enforce- Önleyici), reklam, promosyon ve sponsorluğun yasaklanması; **R** (Raise- Arttırma), Vergi yoluyla ulaşılabilirliğin azaltılması anlamlarını içermektedir (WHO, t.y. b).

Uyuşturucu ile mücadelede; 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK), 2313 sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun, 1262 Sayılı İspençiyari ve Tıbbi Müstahzarlar Kanunu, 2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, 3298 sayılı Uyuşturucu Maddelerle İlgili Kanun gibi kanunlar önem arz etmektedir. Güncel yapılan kanun değişiklikleri ile proaktif ve önleme temelli hususlar da eklenerek uyuşturucu ile mücadele politikaları güçlendirilmiştir (TUBİM, 2011). 2018-2023 Uyuşturucu ile Mücadele Strateji Belgesi ve Eylem Planı günümüzde uyuşturucu ile ilgili temel belgelerden biridir. Toplumun uyuşturucu madde kullanımından uzak tutulması bu strateji belgesinde ana amaç olarak belirlenmiştir. Ara amaç olarak; uyuşturucunun arzının ve talebinin önlenmesine, iletişim ve izleme değerlendirmenin sağlanmasına yönelik amaçlar sıralanmıştır. Bunlara yönelik kurumlararası iş birliğine dayalı hedefler geliştirilmiştir (BMYK, 2018a). Türkiye çapında okullarda uyuşturucuyu önleme faaliyetleri yürütülmekte, ALO 191 Uyuşturucu ile Mücadele Danışma ve Destek Hattı ile doğrudan ve sürekli olarak destek sunulmakta, farkındalığı arttırma amacıyla eğitimler ve kampanyalar düzenlenmektedir (Dönmez& Aydoğdu, 2022, s. 23).

Türkiye'de alkol politikaları konusunda alkol piyasasının devlet tekelinde olduğu dönemde nispeten daha korumacı bir dönem yaşanmıştır. Ardından serbestleşme ile büyük bir alkol piyasası oluşmuştur. 2013 yılında İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarı Kanunu'nda değişiklikler yapılmış ve alkollü içkilerin reklamı, satışını teşvik edecek faaliyetlerin kısıtlanması, basın ve yayın yoluyla satışının engellenmesi hususunda, satış usullerinde, saatlerinde ve fiyatlandırmasında düzenlemeler öngörülmüştür. Alkollü içkilerin 18 yaşından küçüklere satışının yasak olmasının yanı sıra yasağa aykırı hareket edilmesi durumu için de cezai yaptırım 5237 sayılı TCK'nın 194. maddesinde öngörülmüştür. Ayrıca alkol kontrol politikalarının geliştirilmesi yönünde çalıştaylar ve akademik çalışmalar teşvik edilmektedir (Yılmaz, 2019, s. 34). Alkolle mücadele hususunda yapılan çalışmaları özetlenecek olursa; fiyat ve vergilerin arttırılması, satış saati ve yerlerinin kısıtlanması ile satış yapılan yerlere getirilen düzenlemeler yoluyla ulaşılabilirliğin azaltılması, alkollü araç kullanımının önüne geçmek için çalışmalar yapılması, tanıtım ve pazarlamaya yönelik kısıtlamalar yapılması gibi politikalar izlenmektedir (Ögel, 2018b, s. 245).

Tütün ve tütün ürünleriyle mücadelede 1996 yılında kabul edilen 4207 sayılı Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesine Dair Kanun ile sigara kullanım artış hızı düşürülmeye çalışılmıştır. TKÇS'nin imzalanmasının ardından eylem planları

oluşturulmuştur. Türkiye, MPOWER paketi adımlarının tümünü hayata geçiren ilk ülke olarak Dünya Sağlık Örgütü tarafından örnek gösterilmiştir. Ayrıca bırakma yollarının ulaşılabilir olmasını sağlayan ve bırakmak için bir teşvik faktörü olan ALO 171 ve sigara bırakma poliklinikleri Türkiye'nin tütün ve tütün ürünleriyle mücadele politikası bakımından önem arz etmektedir. Tütün bağımlılığı tedavisinde kullanılan ilaçlar ve nikotin ikamesi olarak tedavide kullanılan prepatlar ücretsiz halde bu polikliniklerde sunulmaktadır. "Dumansız Hava Sahası" hedefi ile tütün kullanımının olabileceği yerler bağımlılıkla mücadele politikası kapsamında sınırlandırılmıştır (BMYK, 2018b). 2019 senesinde düz paket uygulamasına yönelik gerekli mevzuat çalışması yapılmış ve 05.01.2020 tarihi itibariyle tütün ürünlerinin paketlerinin görünüş şekli düzenlenmiş ve tek tipleştirilmiştir. (Sağlık Bakanlığı, t.y.).

Kumar ve teknoloji bağımlılığına ilişkin 2019-2023 Davranışsal Bağımlılıklar ile Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı karşımıza çıkmaktadır. Bu eylem planının nihai amacı "toplumu teknoloji, internet ve kumar alanlarındaki davranışsal bağımlılık gelişmesinden korumak" olarak belirlenmiştir. Bu ana amacın devamında ara amaçlar olarak "teknoloji ve internetin bilinçli, güvenli ve etkin kullanımını sağlamak ve aşırı ve zararlı kullanımını önlemek", "kumar bağımlılığını önleme çalışmalarını yürütmek", "danışma, tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasını sağlamak" amaçları öngörülmüştür. Bu amaçlar dâhilinde toplumun farkındalığını arttırmak, arzı düzenlemek, riskli kullanımların tespiti ve erken müdahale olanaklarının geliştirilmesi, şans oyunlarının denetimini sıkılaştırması, gerekli bilimsel çalışmaları artırarak altyapı oluşturması, özendirici içeriklerin kısıtlanması ve ilgili mevzuat çalışmalarının yapılması gibi hedefler geliştirilmiştir (BMYK, 2019).

2.2 Medya

2.2.1 Medya ve Görsel Medya Kavramları

Medya etimolojik olarak Latince "aradaki şey" anlamına gelen *medium* kelimesine dayanmaktadır. Yerel, ulusal ve küresel çapta yazılı, basılı, kablolu, radyo, televizyon gibi kitle iletişimi araçlarının bütünü olarak da ifade edilebilmektedir (Ünür& Apak, 2021, s.

218). Medya ile birlikte öğretide kullanılan bir diğer terim ise kitle iletişimidir. Kitle iletişimi, verici ve kitle arasında ortak mana oluşturma süreci veya belirli bir kaynağın yine belirli amaçlarla oluşturulan mesajları büyük bir alana hızlı ve süreğen bir biçimde yayması şeklinde medyayı kullanması olarak tanımlanabilmektedir (Esen, 2019, s. 15).

Kitle iletişimini sağlayan kitle iletişim araçları, matbaadan başlayarak farklı şekillerde ve formatlarda var olmuştur. Geleneksel anlamda medya denilince kitap, gazete gibi basılı, radyo gibi işitsel veya televizyon, sinema gibi görsel medya formatları akla gelmekle beraber her bir medya türü kompleks bir organizasyonu, iş birliğine dayalı bir yapıyı, maddi külfeti, uzmanlığı kendi içinde barındırmaktadır (Esen, 2019, s. 33). İnternet ve bilgisayar tabanlı teknolojinin gelişimi ile yeni medya olarak adlandırılan, bireylerin geleneksel medyanın aksine aktif olduğu, merkezsiz, kişiye özgü mesaj ve pazarlama imkânı tanıyan, belirli sürelerle kısıtlı olmayan yani eş zamansız kitle iletişim mevhumu önem kazanmaktadır (Aydoğan & Kırık, 2012, s. 60).

Medya, hayatımızda önemli bir yere sahip olmasıyla toplumsal ve bireysel bakımdan çeşitli işlevlere sahiptir. Medya, kuramsal olarak öğretide ana akım (egemen) ve eleştirel olmak üzere iki farklı paradigmada incelenmektedir. Bu paradigmalar kapsamında medyanın işlevleri farklı olarak değerlendirilmektedir. Ana akım yaklaşımlara göre medyanın işlevleri sıralanacak olursa ilki *bilgi verme işlevi* olarak ifade edilmektedir. Bilgi verme işlevi, bireylerin topluma ve dünyaya karşı olan bakış açılarının medyadan edindikleri bilgilere dayalı olması anlamına gelmektedir (Mora, 2008, s. 6). Medya ile bireyler, gereksinim duydukları bilgilere herhangi bir otoriteye başvuru yapmadan ulaşabilmektedir (Çolak, 2013, s. 10).

Kültürel devamlılık işlevi ile medya; tarih, gelenek, inanç gibi toplumsal değerlerin nesiller arasında aktarımını sağlamaktadır. Günümüzde medya, medya teknolojilerinin gelişimi ve değişimi ile kültürel devamlılığı sağlamanın yanı sıra uluslararası bir yapı haline gelerek "kültürel üretim" aracına dönüşmektedir (Kocadaş, 2004, s. 5).

Toplumsallaştırma işlevi ile medya, bireylerin aralarındaki bağı ve etkileşimi sağlayarak toplumsal bütünleşmeyi oluşturmaktadır (Mora, 2008, s. 6). Toplumsallaşma, bireyin içinde bulunduğu insan bütününün değerleri, normları, dünya görüşünü içselleştirmesi anlamına gelmektedir (Taylan, 2011, s. 12). Toplumla bireyin sağlıklı bağ kurmasında medya aktif bir role sahipken ayrıca yükselen trendleri büyük bir hızla dünyanın her noktasına taşıyabilmektedir. Medya bu sayede dünyanın en tenha köşelerinde

yaşayanlara bile bazı kalıpları, belirli düşünceleri erişilebilir hale getirmektedir. Tabiri caizse dünyanın en ücra köşesinde dahi bu kalıplarla bir kontrol mekanizmasını, otoriteyi, normları oluşturmaktadır (Bauman, 2010, s. 44).

Kamuoyu yaratma işlevi fazlaca tartışma konusu olan bir hususdur. Medya, toplumun ilgisini belirli alanlara çekerek, verdiği bilgilerin içeriği ve kapsamıyla bireylerin o husus ile ilgili görüşlerini etkilemektedir. Medya, belirli konuları gündeme taşıyıp belirli konuları göz ardı ederek bireylerin kabul eğilimi gösterdiği bir üstünlük sıralaması oluşturur (Şimşek, 2009, s. 125). Medya, toplumun ilgisini, seçtiği ve önemsediği konular üzerinde toplayarak ve alıcıların görüş oluşturma sürecine etki ederek kamuoyu yaratma işlevini yerine getirir.

Eğlendirme işleviyle medya, topluma iyi vakit geçirme aracı olarak hizmet etmektedir. Tarihsel süreçte önceleri bilgi verme işlevi ön planda, eğlendirme işlevi daha geri plandayken, değişen toplum yapısı ve yayıncılık anlayışı sonucunda; rahatlamak, hoşça vakit geçirme kaynağı haline gelen medyanın eğlendirme işlevinin günümüzde daha ön planda olduğu ifade edilebilmektedir (Cereci& Özdemir, 2015, s. 2).

UNESCO'nun hazırladığı MacBride Raporu olarak bilinen "Many Voices One World" adı verilen raporda medyanın işlevlerinden bilgi sağlama, toplumsallaştırma, eğitim, eğlendirme, kültürel devamlılık, tartışma atmosferi (kamuoyu) yaratma gibi işlevler yukarıda açıklanmıştır. Bu işlevlerin yanı sıra raporda motivasyon ve entegrasyon işlevlerinden de bahsedilmiştir. *Motivasyon* işlevi toplumsal emellere ulaşmada kişilerin seçimlerinin teşvik edilmesi olarak ifade edilebilir. *Entegrasyon* işlevi ile medya, toplumsal bütünleştirme ve etkileşimi sağlamaktadır (UNESCO, 1993).

Eleştirel yaklaşımlara göre ise medyanın temel işlevi, ekonomik sistemin ve pazar bilincinin satışını yapmaktır. Yine bu yaklaşımlarda medya, ekonomik devamlılık amacıyla yönlendirme, değiştirme ve medya sahiplerinin amaçlarına göre toplumu kimi zaman harekete geçirip kimi zaman pasif hale getirmek gibi işlevlere sahiptir (Mora, s. 7).

Egemen ve eleştirel yaklaşımların sonucunda medyaya ilişkin bazı tezler ve modeller ortaya konulmuştur. Bu modeller bağlamında medyaya atfedilen özelliklere konumuz kapsamında değinilecek olursa, *gündem kurma* tezine göre medya toplumsal tartışmaları ve dolayısıyla da gündemi etkilemektedir. Medya verdiği bilgilerin önceliği, mahiyeti, niteliği, yoğunluğu ile gündemi etkilemekte ve medyanın odağının dışında kalan konular yalnızca küçük bir kitlenin ilgi alanında bulunmaktadır (Güz, 2005, s. 51).

Bağımlılık tezine göre ise bireyler hayatlarını şekillendirmek için medyadan aldıkları bilgilere muhtaçlardır. Medya bu hususta tek kaynak niteliğindedir (Güz, 2005, s. 56). Yine medyanın bireylerin gündemini belirlemesi ve bilgi edinmelerinde tek kaynak rolünü üstlenmesi gibi hususlar neticesinde medya, bireylerin gerçekliğini de şekillendirmektedir. Ana akım yaklaşımlarda medya; yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü güç olarak sayılmakta ve toplumun aynası olduğu ifade edilmekle birlikte sosyal hayatı etkileme gücü de kabul edilmektedir (Karakehya, 2013a, s. 735). Eleştirel yaklaşımlarda gerçeklik algısının medya tarafından şekillendirildiği ve somut gerçeklikten öte medya tarafından oluşturulan kurgusal gerçekliğin söz konusu olduğu ifade edilmektedir (Çoban, 2018, s. 172).

Medyanın toplum ve birey üzerindeki etkileriyle işlevlerine ilişkin kuramsal açıklamalar kısa bir biçimde verilmiştir. Bu kavramsal çerçeve bağımlılık temsilleri ve medyada bağımlılıkla mücadele çalışmalarının gerekliliğini anlamlandırmak bakımından önem arz etmektedir.

2.2.2 Medya ve Bağımlılıkla Mücadele Çalışmaları

2.2.2.1 Mevzuat

2.2.2.1.1 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun

6112 sayılı Kanun medyada bağımlılıkla mücadele konusunda temel hükümler içermektedir. Kanun'un "Yayın Hizmet İlkeleri" başlıklı 8. maddesi "(1) Medya hizmet sağlayıcılar, yayın hizmetlerini kamusal sorumluluk anlayışıyla bu fıkrada yer alan ilkelere uygun olarak sunarlar. Yayın hizmetleri; … h) Alkol, tütün ürünleri ve uyuşturucu gibi bağımlılık yapıcı madde kullanımı ile kumar oynamayı özendirici nitelikte olamaz." şeklinde düzenlenmiştir.

Aynı Kanun'un "Belirli ürünlerin ticarî iletişimi" başlıklı 11. maddesinde "(1) Alkol ve tütün ürünleri için hiçbir şekilde ticarî iletişime izin verilemez. (2) Reçeteye tabi ilaçlar ve tedaviler hakkında ticarî iletişim yapılamaz. (3) Reçeteye tabi olmayan ilaçlar ve tedavilerin reklamları dürüstlük ilkesi çerçevesinde, gerçeği yansıtan ve doğrulanması

mümkün unsurlardan oluşacak şekilde hazırlanır. (4) İlaçlar ve tıbbi tedaviler için tele-alışverişe izin verilemez." denilerek bağımlılık yapabilecek maddelerin ticari iletişimi yasaklanmıştır. Yine "Program desteklemesi" başlıklı 12. maddenin 3. fıkrasında "(3) Programlar, ticarî iletişimi yasaklanmış olan mal ve hizmetlerin üretimi veya satışıyla iştigal eden gerçek ve tüzel kişilerce desteklenemez. Tıbbi ürünleri üreten, pazarlayan veya satan ya da tıbbi tedavileri pazarlayan veya sunan gerçek ve tüzel kişilerin program desteklemesinde bulunması hâlinde, gerçek ve tüzel kişilerin ismi, markası, logosu veya imajı program desteklemesinde kullanılabilir; ancak gerçek ve tüzel kişilerin üretim veya satışını yaptığı reçeteye tabi tıbbi ürünler veya tıbbi tedaviler kullanılamaz." Denilerek ticari iletişimi yasaklanan bu maddelerin üreticilerinin ve satıcıların program desteklemesi de yasaklanmıştır. "Ürün Yerleştirme" başlıklı 13. maddenin 5. fıkrasında da "(5) Ticarî iletişimi yasaklanmış ürünlerin ürün yerleştirmede kullanılmasına izin verilmez." denilerek bu ürünlerin ürün yerleştirmede kullanılması engellenmiştir.

"Genel ve tematik yayın" başlıklı 14. maddede "Radyo ve televizyonlar ayda en az doksan dakika … halk sağlığının korunması ve geliştirilmesi, hastalık risklerinin azaltılması ve önlenmesi ile teşhis, tedavi ve rehabilite edici sağlık hizmetlerinin daha verimli kullanılabilmesi, uyuşturucu ve zararlı alışkanlıklar ile mücadele gibi konularda uyarıcı ve eğitici mahiyette yayınlar yapmak zorundadır. Bu yayınların, oran ve yayınlanma zamanı ile ilgili esaslar Üst Kurulca belirlenir. Bu programlar, Üst Kurul, ilgili bakanlık ve ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları ile bilimsel kuruluşlar, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları veya sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanır veya hazırlatılır. Hazırlanan programların, ilgili Bakanlığın olumlu görüşü alındıktan sonra Üst Kurul tarafından radyo ve televizyonlarda yayınlanması sağlanır." denilerek kurumlarca hazırlanacak spot filmlerin yayınlanması hususu düzenlenmiştir.

"İdarî yaptırımlar" başlıklı 32. maddede aynı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinde yer alan yukarıda yer verilen yayın hizmet ilkesinin ihlali halinde idari para cezası ve program durdurma, katalogdan çıkarma gibi idari tedbirlere karar verilebileceği belirtilmiştir. Aynı maddenin 4. fıkrasında idari tedbir kararı nedeniyle yayının durdurulması halinde ikame olarak yayınlanacak kamuya yararlı programların konuları sayılırken uyuşturucu ve zararlı alışkanlıklarla mücadele konusuna da yer verilmiştir.

6112 sayılı Kanun'un ve zikredilen maddelerin görsel medyada bağımlılıkla mücadelede Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun kullandığı görev ve yetkiler için temel kanuni dayanaklardan birini oluşturduğu ifade edilebilir.

2.2.2.1.2 4250 Sayılı İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarı Kanunu

4250 sayılı Kanun'un 6. maddesinde "Alkollü içkilerin her ne surette olursa olsun reklamı ve tüketicilere yönelik tanıtımı yapılamaz. Bu ürünlerin kullanılmasını ve satışını özendiren veya teşvik eden kampanya, promosyon ve etkinlik yapılamaz. Ancak, münhasıran alkollü içkilerin uluslararası düzeyde tanıtımına yönelik ihtisas fuarları ile bilimsel yayın ve faaliyetler düzenlenebilir. Alkollü içkileri üreten, ithal eden ve pazarlayanlar, her ne surette olursa olsun hiçbir etkinliğe ürünlerinin marka, amblem ya da işaretlerini kullanarak destek olamazlar. Açık alkollü içki satışı yapmaya ilişkin izin belgesi olan işletmelerde servis amaçlı materyallerde marka, amblem ve logo kullanılabilir. Televizyonlarda yayınlanan dizi, film ve müzik kliplerinde alkollü içkileri özendirici görüntülere yer verilemez." denilerek alkollü içeceklere yönelik reklam yasağı getirilmiş ve televizyon yayınlarından dizi, film ve müzik klibi türünden içeriklere ilişkin özendirici olmama şartı konulmuştur.

2.2.2.1.3 4207 Sayılı Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun

4207 sayılı Kanun'un amacı 1. maddede "… kişileri ve gelecek nesilleri tütün ürünlerinin zararlarından, bunların alışkanlıklarını özendirici reklam, tanıtım ve teşvik kampanyalarından koruyucu tertip ve tedbirleri almak ve herkesin temiz hava soluyabilmesinin sağlanması yönünde düzenlemeler yapmaktır." olarak açıklanmıştır. Kanun'un devamında 3. maddede tütün ürünlerinin kullanımını özendiren kampanya yapılamayacağı, tütün ürünlerinin ad, logo veya amblemlerinin ilanlarda kullanılamayacağı, basın yayın organlarına ilan veremeyeceği düzenlenmiştir. 3. maddenin 6. fıkrasında ise televizyon yayınlarına ilişkin "Televizyonda yayınlanan programlarda, filmlerde, dizilerde, müzik kliplerinde, reklam ve tanıtım filmlerinde, sinema ve

tiyatrolarda gösterilen eserlerde tütün ürünlerinin kullanılması ve görüntülerine yer verilmesi ya da internet, topluma açık olan sosyal medya veya benzeri ortamlarda ticari gaye ile veya reklam amacıyla tütün ürünlerinin kullanılması ve görüntülerine yer verilmesi yasaktır." hükmü ile tütün ürünlerinin ekranlarda yer almasının önüne geçilmektedir. Bu fıkranın ihlali halinde ise 4207 sayılı Kanun'un 5. maddesinin 4. fıkrasında idari para cezası öngörülmüştür.

4207 sayılı Kanun'un "Kontrolün sağlanması" başlıklı 4. maddesinin 7. fıkrasında "(7) Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu ile ulusal, bölgesel ve yerel yayın yapan özel televizyon kuruluşları ve radyolar, ayda en az doksan dakika tütün ürünleri ve sağlığa zararlı diğer alışkanlıkların zararları konusunda uyarıcı, eğitici mahiyette yayınlar yapmak zorundadır. Bu yayınlar, asgari otuz dakikası 17:00-22:00 saatleri arasında olmak üzere 08:00-22:00 saatleri arasında yapılır ve yayınların kopyaları her ay düzenli olarak Radyo ve Televizyon Üst Kuruluna teslim edilir. Bu saatler dışında yapılan yayınlar, aylık doksan dakikalık süreye dahil edilmez. Bu süreler, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından denetlenir. Bu programlar, Sağlık Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumu, bilimsel kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri tarafından hazırlanır veya hazırlattırılır. Hazırlanan programlar, Sağlık Bakanlığının olumlu görüşü alındıktan sonra Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından yayınlanması sağlanır." denilerek tütün bağımlılığı ile mücadelede hazırlanan spotlar öncelikli yayın olarak sayılmış ve özel bir yayın süresi düzenlenmiştir. Bu fıkranın ihlali halinde ise 4207 sayılı Kanun'un 5. maddesinin 14. fıkrasında idari para cezası öngörülmüştür.

2.2.2.1.4 Bahis Oyunlarına İlişkin Mevzuat Hükümleri

Kumar, ulusal mevzuatta yasaklanmıştır ancak bahis oyunları farklı bir kıstasta ele alınarak bu yasak dışında kabul edilmektedir. 5602 Sayılı Şans Oyunları Hasılatından Alınan Vergi, Fon ve Payların Düzenlenmesi Hakkında Kanun'un 3. maddesinin (f) bendinde bahis "Müşterek bahis: Sonucun kısmen iştirakçinin becerisine kısmen de tesadüfe bağlı olduğu yurt içinde ve yurt dışında tertiplenen her çeşit yarışma, müsabaka, spor oyunları ile herhangi bir olay veya durum üzerine, sonucun tahmin edilmesi esasına göre oynatılan ve iştirak edenler arasından doğru tahmin edenlere önceden belirlenen adet,

tutar, oran veya mislî olarak ikramiye kazandıran oyunları," olarak tanımlanmıştır. Aynı maddenin devamında (ğ) bendinde şans oyunları "Şans oyunları: İlgili mevzuat çerçevesinde yetki verilen kurum ve kuruluşlar tarafından tertip edilen ve sonucu tesadüfe dayalı olarak belirlenen her türlü oyunlar ile müşterek bahisleri," şeklinde tanımlanmıştır. Spor Müsabakalarına Dayalı Sabit İhtimalli Ve Müşterek Bahis Oyunları Uygulama Yönetmeliği'nin 31. maddesinin (e) bendinde "Teşkilat tarafından oynatılan sabit ihtimalli ve müşterek bahis oyunlarının (Değişik ibare: RG13/7/2019-30830) satış toplamını artırabilmek için, 18 yaşından küçükleri oyun oynatmaya teşvik amacı taşımaması, toplumun manevi değerlerini zedelememesi ve Teşkilatın da bilgilendirilmesi şartı ile teşvik amaçlı promosyon dağıtıp, reklam yapabilir." denilerek reklam hususunda belirli kriterler çerçevesinde imkân tanınmaktadır.

7258 sayılı Futbol ve Diğer Spor Müsabakalarında Bahis ve Şans Oyunları Düzenlenmesi Hakkında Kanun'da 2. maddede Spor Toto Teşkilatının yetkisini "bizzat kullanabileceği gibi kısmen veya tamamen özel hukuk tüzel kişilerine devredebilir veya mal ve hizmet satın alma" yoluna gidebileceği belirtilmektedir. Aynı Kanun'un 5. maddesinin (ç) bendinde "Kişileri reklam vermek ve sair surette spor müsabakalarına dayalı sabit ihtimalli veya müşterek bahis ya da şans oyunlarını oynamaya teşvik edenler, bir yıldan üç yıla kadar hapis ve üç bin güne kadar adli para cezasıyla cezalandırılır." şeklinde izinsiz ve yasadışı bahis reklamlarına yönelik suç ihdas edilmiştir.

2.2.2.1.5 Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi

Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesinin "Belirli Ürünlerin Reklamı" başlıklı 15. maddesinde tütün ürünlerinin reklamları yasaklanmış ve alkollü içeceklerin reklamlarına kıstaslar getirilmiştir. Alkollü içecek reklamları bu sözleşmeye göre "a) Bu reklamlar, özellikle reşit olmayan küçüklere yönelik olmayacak ve alkollü içkilerin tüketimine ilişkin reklamlarda görülenler reşit olmayan bir kişi izlenimi uyandırmayacaktır. b) Alkol tüketimi fiziksel bir etkinliğe veya araba kullanmaya bağlı olarak sunulmaz. c) Reklamlarda, alkolün tedavi edici özellikler taşıdığı veya uyarıcı, yatıştırıcı ve özel sorunların çözülmesinde yaran olduğu gibi unsurlara yer verilmez. d) Reklamlar, aşırı alkol tüketimini teşvik edici biçimde düzenlenmeyecek veya alkol kullanmamayı yahut ılımlı içmeyi olumsuz bir özellik olarak göstermeyecektir. e)

Reklamlar içkideki alkol muhtevası konusunda gereksiz ibarelere yer vermeyecektir.”. Sözleşmede aynı maddenin devamında reçeteli ilaç ve tedavilerin reklamı da yasaklanarak reçetesiz ilaçların reklamları için de koruyucu önlemlerden bahsedilmiştir.

2.2.2.2 Bağımlılıkla Mücadele Kapsamında Medya Alanında Geliştirilen Kamu Politikaları

2.2.2.2.1 Genel Olarak

Önceki bölümde yer verilen yasal çerçeve dâhilinde medyada bağımlılığın her türüyle kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere her paydaşın ortak çalışmalar yürütmesi yoluyla mücadele edilmektedir. Bağımlılıkla mücadelede medyanın öneminin hem uluslararası belgelerde ve stratejilerde hem de ulusal mevzuat çerçevesinde altı çizilmiştir. Toplumsal alanda yapılan tüm rehabilitasyon, tedavi ve önleme çalışmalarının medyada gerekli mücadelenin sergilenmemesi halinde yeterli etkinliği sağlayamayacağı, toplumsal algı ve farkındalığın yeterli düzeyde oluşturulamayacağı ifade edilebilir.

Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu’nun bünyesinde kurulan ve bu alandaki çalışmaları yüksek kurula sunulması, kurumlar arası eşgüdümün sağlanması, BMYK kararlarının uygulanmasının temini ve takibinin yapılması gibi görevleri bulunan Bağımlılıkla Mücadele Kurulu (BMK) bünyesinde RTÜK Başkan Yardımcısı bulunmaktadır. Bu bakımdan medya alanının da bağımlılıkla mücadeleye dâhil edildiği ve mücadele politikalarının geliştirilmesinde Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun aktif bir şekilde yer aldığını söylemek mümkündür. Medyada bağımlılıkla mücadele konusunda gerek kamu kurumları gerekse Türkiye Yeşilay Cemiyeti gibi sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği içinde çeşitli kamu politikaları hayata geçirilmektedir. Medyada bağımlılıkla mücadele konusu strateji belgeleri ve faaliyet raporları içerisinde önemsenen bir konu olarak yer almaktadır. Bu bölümde bağımlılıkla mücadele politikalarını üretmek hedefiyle oluşturulmuş güncel strateji planları, eylem planları ve faaliyet raporları medya bağlamında incelenerek öne çıkan noktalara değinilmiştir. Bu kapsamda medyada bağımlılıkla mücadelenin kamu politikası perspektifindeki hedefleri, vizyonları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2.2.2.2.2 Bağımlılıkla Mücadelede Stratejik İletişim Belgesi

Bağımlılıkla Mücadele Stratejik İletişim Belgesinde (T. C. Sağlık Bakanlığı, 2019) bağımlılığın kapsamının doğru bir şekilde kavranabilmesi, bağımlı bireylere karşı yaşanabilecek ötekileştirme ve olumsuz durumların önlenmesi gibi noktalarda medyanın önemli bir gücü olduğu ifade edilmektedir. Belgede hedefler ve stratejiler içinde geleneksel ve yeni medya araçlarının etkin bir biçimde kullanılmasına yer verilmiştir. Ortak ve doğru bir üslup geliştirilmesinin ve sorumlu bir yayıncılık anlayışı benimsenmesinin öneminin vurgulandığı Stratejik İletişim Belgesinde "ortak iletişim dili" ve medyanın tutumlarına yönelik önemli belirlemeler yapılmıştır (s. 41).

Stratejik İletişim Belgesinde oluşturulması gereği vurgulanan "ortak iletişim dili"nin başlıca unsurları şu şekilde sayılmaktadır;

- Toplumun her kesimini kapsayıcı olmalıdır.
- Yargılayıcı tutumdan uzak durularak, bağımlı bireylerin de devlet çatısı altında olduğu hissettirilmelidir.
- Gerektiği düzeyde bilgi aktarılmalı, bağımlılık yapıcı madde kullanımını veya davranışları teşvik edici cümlelerden kaçınılmalıdır.
- Ötekileştirmeyen, ümitsizlik oluşturmayan mesajlar verilerek bağımlı bireylere yanlarında olunduğunun hissettirilmesi önemlidir.
- Özellikle teknoloji bağımlılığı bakımından teknolojinin riskli kullanımı kadar doğru kullanımı konusunda da farkındalık sağlanmalıdır. (T. C. Sağlık Bakanlığı, 2019, s. 41)

Belgenin devamında iletişimde kullanılması gereken içeriklere yönelik de birtakım belirlemelere yer verilmiştir. Buna göre bağımlılıkla mücadelede oluşturulacak içerikler bağımlılığın her sosyal statüde olduğu göz önünde tutularak öncelikle kapsayıcı şekilde hazırlanmalıdır. Bağımlılık yapıcı madde ve davranışların kişiler üzerinde meydana getirdiği asılsız iyi olma hali ve etkilerin üzerinde durulmasının özendirici etki oluşturabileceği göz önüne alınmalıdır. Bağımlılık sıradanlaştırılmamalı, norm dâhilinde ele alınmasına yol açacak pozitif ifadelere yer verilmelidir. Bununla birlikte bağımlı bireylerin damgalanmalarına ve toplumsal izolasyonlarına sebep olacak tutumlardan, aşağılayıcı görüntü ve ifadelerden, kimlik bilgilerinin açıklanmasından da kaçınılması

gerektiği belgede vurgulanmaktadır. Mübalağalı üsluba, erişilebilirliği arttıracak bilgiye, cezbedici alt metinlere yer verilmemelidir. Bağımlılık yapıcı madde ve davranışlarla ilgili sempati uyandıran, zarar azaltıcı tanımlar yapılmamalı, kültürel değer atfedilmemeli, popüler kültüre ait gösterilmemeli, bağımlılıkla bağlantılı yasadışı faaliyetler kârlı gösterilmemeli, yasadışı faaliyetlerde bulunan kimseler kahramanlaştırılmamalıdır. Bağımlılıkla bağlantılı yasadışı faaliyetlerin riskleri ve zararları vurgulanırken, özellikle gençler için akran baskısına karşı koyma yollarına ve olumlu bırakma öykülerine yer verilmelidir. Kolluk kuvvetlerinin bağımlılıkla mücadelede kullandıkları operasyonel tekniklere yer verilirken hassas davranılmalı ve bu operasyonlara zarar getirecek içeriklerden uzak durulmalıdır. Ayrıca bağımlılıkla mücadelede yer alan kurumların faaliyetleri eleştirilirken bu kurumlar hedef gösterilmemeli ve kamunun bu kurumlara duyduğu güveni zedeleyerek bireyleri gayri resmî yollara yönlendirmemeye dikkat edilmelidir. Diğer taraftan tedavi süreçlerini gösteren içeriklere önem verilmelidir. Son olarak üslubun orantılı olması ve ilgi çekilmesi amacıyla kullanılan sansasyonel dil ve tavırdan uzak durulması gerekliliği belirtilmektedir (T. C. Sağlık Bakanlığı, 2019, s. 42-45.).

Belgenin devamında çeşitli örneklerle üzerinde durulan hususların pekiştirilmesinin yanı sıra bulunması gereken görsel ve lafzi unsurlara ilişkin belirlemeler yapılmıştır. Bu belirlemeler şu şekilde özetlenebilir; tasarım sade, anlaşılır ve kapsayıcı olmalı, maddelerin esas görüntülerine yer verilmemeli, dramatik, ümitsizliğe sebep olacak görseller kullanılmamalıdır (T. C. Sağlık Bakanlığı, 2019, s. 47).

Belgede bağımlılıkla mücadelede iletişim çalışmaları için "mecra"lara da yer verilmiştir. Bu mecralardan görsel medya bakımından "Televizyon Kamu Spotu", "Örtülü Senaryolar" başlıkları önem taşımaktadır. "Televizyon Kamu Spotu" başlığında kamu spotlarının tanımının ardından dikte edici olmayan, etkili, yalın spotların tutum ve davranış etkileme güçlerinin yüksek olacağı ifade edilmektedir. "Örtülü Senaryolar" başlığında dizi ve film benzeri içeriklerde senaryo akışını bozmayan ve doğal bir işleyişle bağımlılığa ilişkin bilgilerin aktarılması yolunun etkili olabileceği belirtilmektedir (T. C. Sağlık Bakanlığı, 2019, s. 49, 52).

Bağımlılıkla Mücadelede Stratejik İletişim Belgesi, özellikle iletişim, önleme ve kamuoyunu yönlendirme açısından önemli bilgiler içermektedir. Belge içerisinde yukarıda kısaca özetlenen bilgiler örneklerle açıklanarak gerek kamu kurumlarına gerek sivil toplum

kuruluşlarına gerekse medya kuruluşlarına yol gösterici nitelikte bilgiler sunulduğu ifade edilebilir.

2.2.2.2.3 Uyuşturucu ile Mücadele Ulusal Strateji Eylem Planı 2018-2023

Uyuşturucu ile Mücadele Ulusal Strateji Eylem Planı 2018-2023 (BMYK, 2018a) dâhilinde ana başlıklardan biri "Uyuşturucu ile Mücadelede İletişim" olarak belirlenmiştir. Bu başlıkta medyada ve kamuoyunda farkındalığın arttırılması, bu kapsamda iletişim stratejilerinin, doğru bir medya dilinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Eylem Planında; "Uyuşturucu ile Mücadelede Ortak Strateji ve İletişim Kılavuzu" hazırlanması, mücadele uygulamaları ve ilgili kurumlar konusunda kamuoyunun bilgilendirilmesi, öne çıkan kişi ve uygulamaların ödüllendirilmesi yoluyla teşvik sağlanması, aile içi iletişimin gelişmesine yönelik çalışmalar yapılması, iletişim çalışmalarının etki analizlerinin yapılması gibi faaliyetler öngörülmüştür (s. 38- 42.).

"Uyuşturucu ile Mücadelede Ortak Strateji ve İletişim Kılavuzu" inisiyatifinde kılavuzun oluşturulacak bilim kurulunun koordinasyonunda hazırlanması ve uygulanmasına yönelik paydaşların katılımıyla gerekli eğitim ve bilgilendirmenin gerçekleştirilmesi faaliyetleri öngörülmüştür (BMYK, 2018a, s. 41).

Uyuşturucu ile mücadele çalışmalarının tanıtımlarının yapılması inisiyatifiyle çeşitli faaliyetler öngörülmüştür. ALO 191 Uyuşturucu ile Mücadele Danışma ve Destek Hattının, AMATEM[1], ÇEMATEM[2] bilinirliğinin arttırılması, ALO 191 Hattının ve Yeşilay Danışma Hattı ile iş birliğinin sağlanması, bu hatlara gelen çağrılardan başarı hikâyelerinin haberleştirilmesi, mücadele içerisinde başarı gösteren kimselerin veya kurumların ödüllendirilmesi bu faaliyetlerin bazılarıdır. Ayrıca uyuşturucu ile mücadelenin medyada kendine yer bulma yoğunluğunun tespitine yönelik analizlerin yapılması, medya yöneticileri ile toplantıların düzenlenmesi ve uyuşturucu kullanımının olumsuz sonuçlarını anlatan video, broşür, internet reklamları vb. içerikler hazırlanması şeklinde faaliyetler öngörülmüştür. Sayılan faaliyetlerin devamında aile içi iletişimi arttıracak, uyuşturucu kullanımının olumsuz etkilerini gösteren spotların hazırlanması öngörülmüştür. Çocuk-

[1] Alkol ve Uyuşturucu Madde Bağımlıları Tedavi ve Araştırma Merkezi

[2] Çocuk Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi

genç gruba yönelik farkındalık arttırıcı faaliyetler ve reddedebilme yetisini geliştirecek örtülü senaryoların hazırlanması konusuna da eylem planında yer verilmiştir. Aile içi iletişimin önemi vurgulanarak gündüz kuşağı programlarında konunun uzmanlarına yer alması, kamu spotları ve radyo spotları oluşturulması faaliyetlerine yer verilmiştir. Ayrıca akademik çalışmaların ve dergilerin yayının devam etmesiyle bağımlılık konulu yarışmaların, konserlerin düzenlenmesi planlanmıştır (BMYK, 2018a, s. 138- 156.).

Eylem planında yer alan amaçlar ve öngörülen hedeflerin kapsayıcı olduğu ve ayrıca uyuşturucu ile mücadelede iletişimin ayrı bir başlıkta ele alınmasının önemli bir husus olduğu düşünülmektedir.

2.2.2.2.4 Tütün Kontrolü Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023

Tütün Kontrolü Strateji Belgesi ve Eylem Planı (BMYK, 2018b) kapsamında düzenlenen kategorilerin ilki olan "Tütün Ürünlerine Talebin Azaltılması" başlığının altında bilinçlendirme aşamasında kamuoyunda hatırı sayılan, rol model teşkil eden kimselerin katılımıyla medya kampanyaları yürütülmesinin üzerinde durulmuştur. Devamında görsel- işitsel medyada iş birliğinin sağlanması için hem medya çalışanlarının farkındalığını arttırıcı eğitim, toplantı ve teşviklerin sağlanması hem de bırakma yönünde hizmet veren uygulamaların bilinirliğini, tütün ürünlerinin zararlarına yönelik bilgilendirmeyi arttırıcı içeriklerin çoğaltılması öngörülmüştür. Başarı hikâyelerinin haberleştirilmesi, hayır diyebilmeye yönelik örtülü senaryoların oluşturulması ve özellikle çocuklar ile gençler için içeriklerde bunlara yer verilmesi de bu başlık altında yer alan hedefler arasındadır (s. 15- 43).

Bu belgede medya konusu geçse ve belli hedefler konulmuş olsa da Uyuşturucu ile Mücadele Ulusal Strateji Eylem Planında olduğu gibi ayrı bir başlıkta medyanın ele alınmaması ve daha az detaylı bir biçimde medya alanının işlenmesi bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Ancak yine de ortaya konulan hedefler ve faaliyetler tutarlı, etkin ve yerinde olarak değerlendirilmektedir.

2.2.2.2.5 Davranışsal Bağımlılıklar ile Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023

Davranışsal Bağımlılıklar ile Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023 (BMYK, 2019a) dâhilinde teknoloji ve medya bağımlılıklarına yönelik stratejiler geliştirilmiş ve faaliyetler belirlenmiştir. "Teknoloji ve İnternetin Bilinçli, Güvenli ve Etkin Kullanımının Sağlanması" başlığı altında aşırı ve zararlı kullanımın önlenmesi konularında medya hizmet sağlayıcılarla çalışmalar yapılması ve koordineli bir biçimde çocuklara ve gençlere yönelik kamu spotları, öncelikli yayınlar hazırlanması veya çocuklara yönelik yayınlarda farkındalık içeriklerine yer verilmesi öngörülmüştür. Ayrıca küçüklerin emniyette hissetmeleri, toplumla bağ kurmaları, zaman planlaması yaparak serbest zamanlarını değerlendirmeleri yönünde alternatiflerin geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapılması öngörülürken medya okuryazarlığına da değinilmiştir. Ayrıca hedefler arasında teknoloji bağımlılığı ile bağdaşım kurulabilen içeriklerin medyadaki temsili ve özendiricilik boyutunun ele alınması, uygunluklarının denetlenerek çıktılarının medya hizmet sağlayıcılarla değerlendirilerek öz denetimin sağlanması sayılmıştır (s. 29-45).

"Teknoloji ve İnternetin Bilinçli, Güvenli ve Etkin Kullanımının Sağlanması, Aşırı ve Zararlı Kullanımının Önlenmesi" başlığı altındaki hedeflerde belirtildiği üzere "6.5 Medyanın içerikler ve özendiriciliğinin uygunluğunun denetlenmesi ve elde edilen sonuçların radyo ve televizyon kuruluşlarının yetkileriyle toplantı yapılarak paylaşılması ve yayınlarda özdenetimin sağlanması" hedefi bulunmaktadır. Ancak ifade etmek gerekir ki yürürlükteki mevzuatta teknoloji kullanımına yönelik özendiricilik bağlamında denetimsel anlamda bir hüküm bulunmamaktadır. Ortak ve özdenetimi arttırıcı, pekiştirici çalışmalar yapmak mevzuatta RTÜK'e verilmiş görev ve yetkiler arasında sayılmaktadır. Harici bir araştırma, toplantı ve iş birliği ile bu hususta özdenetimin sağlanması önemli bir hedef olsa da söz konusu ifade şekli ve mevzuattaki eksiklik değerlendirildiğinde hedefe ulaşılmasının güçlüğü ortaya çıkmaktadır. Teknoloji bağımlılığının medyadaki temsiline yönelik mevzuat çalışması yapılması veya bu husus konusunda farklı kamuoyu araştırmaları, durum tespitine yönelik somut hedefler belirlenmesinin daha yerinde olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca bu şekildeki bir hedefe yalnızca teknoloji bağımlılığı bakımından yer verilmesi ve kumar bağımlılığı bakımından yer verilmemesi bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Davranışsal Bağımlılıklar ile Mücadele Ulusal Strateji Belgesinin (BMYK, 2019a) kumar bağımlılığı ile ilgili kısmında "Kumar Bağımlılığını Önleme Çalışmalarının Yürütülmesi" başlığı altında şans, bahis, talih oyunlarının sunumunda özendirici olmamak hususunda medya hizmet sağlayıcıların sorumlu yayıncılık anlayışı ile hareket etmelerinin gereği ve önemi üzerinde durulmuştur (s. 21). Ancak medya konusunda somut hedef veya faaliyete kumar bağımlılığı konusunda yer verilmemiştir.

Strateji Belgesinde diğer belgelerden farklı olarak medya okuryazarlığının üzerinde durularak hedef ve faaliyetlerde yer verilmesi kayda değer bir özelliktir. Görece üzerinde çalışılma süresi daha yakın tarihli bir alan olan davranışsal bağımlılıklar ile ilgili önemli stratejiler geliştirilen bir belge olan Strateji Belgesinde medyaya ilişkin alanların geliştirilebilir olduğu değerlendirilmektedir.

2.2.2.2.6 Faaliyet Raporları

Uyuşturucu ile Mücadele Ulusal Eylem Planı 2018 Yılı Faaliyet Raporunda Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığının bağımlılıkla mücadele ve medya özelinde yaptığı medya analizlerine yer verilmiştir. 2017 ve 2018 yıllarının karşılaştırıldığı bu analizlerde "bağımlı" konulu haberlerde %42'lik bir azalma olduğu ifade edilirken, bağımlılıkla mücadele çalışmalarındaki yoğunlaşma ve güçlenme sonucunda mücadelede yer alan kurumların yerildiği türden eleştirel bağlamlı haberlerde de %16'lık bir azalma olduğu belirtilmiştir. Raporda Sağlık Bakanlığı örtülü senaryo hazırlıklarının sürdüğünü belirterek viral olarak tanımlanan video içeriklerinin de hazırlandığı bilgisine yer vermiştir (BMYK, 2018c).

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı tarafından yayınlanan Türkiye Uyuşturucu Raporu 2019, Türkiye Uyuşturucu Raporu 2020, Türkiye Uyuşturucu Raporu 2021, Türkiye Uyuşturucu Raporu 2022 raporları medya ve bağımlılıkla mücadele bağlamında incelendiğinde RTÜK tarafından 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendi gereği 2018 yılında 6 kez idari para cezası ve 5 kez de program durdurma; 2019 yılında 3 kez idari para cezası ve 2 kez program durdurma, 2020 yılında 6 kez idari para cezası ve 5 kez de program durdurma, 2021 yılında 1 kez idari para cezası ve 4207 sayılı Kanun gereği 2021'de 2 kez idari para cezası müeyyidelerinin uygulandığının belirtildiği görülmüştür (Narkotik 2019; Narkotik,

2020; Narkotik, 2021; Narkotik 2022). Ayrıca 2018'de bağımlılıkla ilgili 8 televizyon 6 radyo spotunu öncelikli yayın kapsamında Yeşilay Cemiyetinin 1 adet televizyon spotuna ve Uyuma Projesi tanıtımına kamu spotu kapsamında tavsiye kararı verildiği; 2019 yılında da 2 adet kamu spotu ve öncelikli yayın olarak 1 adet radyo spotu ve 1 adet kamu spotu; 2021 yılında ise Türkiye Kızılay Derneği Genel Müdürlüğü'nün gönüllülük temalı 1 adet, Yeşilay Cemiyetinin 2 adet televizyon 1adet radyo spotu, Tarım ve Orman Bakanlığının 1 adet televizyon spotu hakkında kamu spotu ve öncelikli yayın olarak tavsiye kararı verildiği ifade edilmiştir (Narkotik 2019; Narkotik, 2020). 2022 raporunda RTÜK tarafından tütün ve teknoloji bağımlığı hususunda 2 adet ikame program hazırlatıldığı da bildirilmiştir (Narkotik, 2022).

2019 raporunda TRT tarafından kamu yayıncılığı dâhilinde çocuk ve gençlere yönelik yapımlar ile sağlık konulu programlarda bağımlılık yapıcı maddelerin zararlarına ve olumsuz etkilerine yer verildiği ifade edilmektedir (Narkotik, 2019). Ayrıca TRT 2020 raporunda da 2018'de 3, 2019'da 9 farklı bağımlılık temalı kamu spotunu 394 defa yayınladıklarını ifade etmiştir (Narkotik, 2020). 2022 raporunda uyuşturucu ile mücadele hususunda önleme ve kolluk kuvvetlerince gerçekleştirilen operasyonlara ilişkin 1128 habere yayınlarında yer verdiklerini ifade etmiştir (Narkotik, 2022).

Türkiye Uyuşturucu Raporu 2020'de Sağlık Bakanlığı tarafından "Bağımlılık ile Mücadele Stratejik İletişim Belgesi" hazırlıklarının tamamlandığı ifade edilirken küçüklere yönelik reddetme yetisini pekiştirecek yaş grupları özelinde 10 adet örtülü senaryonun oluşturulduğu belirtilmiştir. Ayrıca viral videolar, kamu spotları ve tanıtım videolarının oluşturulduğu ve bu çalışmaların etkilerini tespit yönünde analizlerin devam ettiği ifade edilmiştir (Narkotik, 2020). Türkiye Uyuşturucu Raporu 2021'de ise Bağımlılıkla Mücadele Stratejik İletişim Belgesi ile ilgili 10 kısımlık tüm paydaşları hedefleyen bir eğitim hazırlandığı belirtilmiştir (Narkotik, 2021).

Tütün Kontrolü Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023) 2018 Yılı Faaliyet Raporunun görsel medya ve bağımlılıkla mücadele dâhilinde incelenmesi neticesinde MPOWER ilkeleri kapsamında W (Warn- Uyarı) ve E (Enforce- Önleyici) ilkeleri ön plana çıkmakta olduğu, bu ilkeler dâhilinde sayılan görsel medyayla ilgili faaliyetlerin; "Dumansız Hava Sahası Medya Kampanyası" ve "Tütün Ürünlerinin Reklamlarının Önlenmesi" olduğu görülmüştür (BMYK, 2018d). Dumansız Hava Sahası medya kampanyasında yasaklama değil bütünleştirme üzerinde durularak pozitif bir üslup

dâhilinde kamuoyunda görüşleri değer gören ve her kesimden insana seslenebilecek nitelikteki kişilerin yer aldığı bir plan izlendiği ifade edilmiştir (BMYK, 2018d). Ayrıca tütün ürünlerinin reklamlarına ilişkin başlık altında televizyonda yer alan içeriklerde tütün ürünlerinin kullanılamayacağına ilişkin kanun değişikliğinin yapıldığı ifade edilmiştir (BMYK, 2018d).

Davranışsal Bağımlılıklar ile Mücadele Ulusal Strateji Belgesi 2019 Yılı Faaliyet Raporu görsel medya ve bağımlılıkla mücadele bağlamında incelenmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığınca Mevlid-i Nebi haftası dâhilinde teknoloji bağımlılığı temasının işlendiği ve bu minvalde kamu spotları hazırlandığı ifade edilmiştir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülen Aile Eğitim Programı dâhilinde bilinçli medya kullanımı konusunun da işlendiği ve 2013-2019 yılları arası medya alanında 123.135 kişinin, Aile Eğitim Programı dâhilinde 35.787 kişinin eğitim aldığı açıklanmıştır. Sağlık Bakanlığı tarafından farkındalık arttırıcı programlar, haberler yapılmasına katkıda ve iş birliğinde bulunulduğu ifade edilmiştir. Yeşilay Cemiyeti ve TRT iş birliğinde ortak içeriklerin hazırlandığı raporda yer alan faaliyetler arasındadır (BMYK, 2019b).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada kamu politikası analizi yapılması planlanmaktadır. Araştırmada temel olarak nitel araştırma modelleri kullanılacaktır. Nitel araştırma desenlerinden durum çalışması deseninin yani bir durumu, programı, süreci araştırmacının derinlemesine analizinin gerçekleştirildiği araştırma deseninin (Creswell, 2017, s. 14.) esas alındığı ifade edilebilir. Nitel araştırma modellerinde araştırmacı katılımcı bir pozisyonda olguları ve olayları değerlendirmektedir ve araştırmacı bizzat veri toplamanın mühim bir parçası konumundadır. Özellikle kamu politikası analizi türünden araştırmalarda tek bir teknik veya model ile sınırlı kalınmadığı, farklı türden birleşimler ile analizin gerçekleştirilmesi rastlanan bir durumdur. İncelenen politikanın özellikleri, araştırmacının tercihleri gibi kıstaslara göre tekniklerin birleştirilmesi hali meydana gelebilmektedir (Gül, 2015, s. 13). Nitel araştırma modellerinden belge incelemesi, anlatı analizi, söylem analizi, örnek olay çalışması gibi sayısal olmayan teknikler tez çalışması kapsamında kullanılacaktır.

Durum veya başka bir adlandırma ile örnek olay çalışması tekniği seçilen politikayı kendi ortamı içinde derinlemesine ve bütüncül olarak anlama ve betimleme olanağı sunan bir tekniktir. Örnek olaylar analiz edilirken araştırmacı örneklerin birbirleriyle benzer ve farklı yönlerini belirlenen tema çerçevesinde analiz eder. Bu teknik daha genel kapsamlı analizlerin bir parçası olarak da kullanılabilir. Kurum ve programların yapısını ve işleyişlerini anlamak bakımından fayda sağlayan, esnek ve adapte edilebilen bir yöntemdir. Örnek olay çalışmasında öncelikle bir çerçeve oluşturularak sorular, sorunlar, değişkenler, stratejiler belirlenmelidir (Gül, 2015, s. 20-22; Taşçı, 2021, s. 71). Üst Kurul kararları üzerinden örnek olay çalışması gerçekleştirilmesi ve bağımlılık temsiline ve bağımlılıkla mücadelede kullanılacak iletişim diline ilişkin belirlemelerin bu yolla yapılması planlanmaktadır.

Belge incelemesi, elektronik materyaller de dâhil olmak üzere yazılı ve görsel bir dokümanın içeriğinin sistemli bir biçimde değerlendirilmesi şeklindeki nitel araştırma tekniğidir. Belgelerde toplanan verileri; seçmek, sınıflandırmak, anlamlandırmak, analiz

etmek ve sentez ortaya koymak tekniğe dâhildir (Kıral, 2020). Bu çalışmada incelenen belge çeşitleri; mevzuat, strateji belgeleri, eylem planları, faaliyet raporları, kılavuzlar, kitapçıklar, kamu kayıtları, TV yayınları, kamu spotları, öncelikli yayın spotları, Üst Kurul kararları, mahkeme kararları, elektronik ortam kayıtları şeklinde sıralanabilir.

Veri analiz yöntemlerinde anlatı analizi, söylem analizi gibi analiz türlerinden yararlanılacaktır. Anlatı analizi, dilsel ve görsel materyallerde yer alan üstü kapalı anlamların analiz edilerek çıkarılmasıdır. Söylem analizinde dilin ögeleri ve kullanım biçimi analiz edilmektedir (Yıldırım& Şimşek, 2021, s. 260.).

Örneklem

Bu çalışmada örneklem olarak bağımlılıkla mücadele politikaları içerisinde görsel medyada yürütülen çalışmalar seçilmiştir. Görsel medyayla örneklemin sınırlandırılmasının ardından görsel medyada düzenleyici ve denetleyici otorite olan RTÜK'ün görev ve yetki alanı dâhilinde gerçekleştirilen bağımlılıkla mücadele ile ilgili faaliyetler, belgeler ile örneklem daraltılmıştır. RTÜK faaliyetlerinden; akıllı işaretler koruyucu sembol sistemi, kamu spotları, öncelikli yayın, ikame programlar, medya okuryazarlığı ile bağlantılı belgeler, Görsel İşitsel Yayıncılık Etik İlkeleri, Madde ve Madde Kullanımıyla Mücadelede Görsel-İşitsel Medyanın Rolü Kitapçığı, doğrudan denetim kapsamında alınan Üst Kurul kararları örneklem bağlamında tutulmuştur. Üst Kurul kararları, kamu spotları, öncelikli yayınlar 01.01.2017- 31.12.2021 tarihleri arasında değerlendirilerek örneklem oluşturulmuştur. Üst Kurul kararlarından inceleme kriterleri çerçevesinde analiz edilecek 10 örnek karar amaca yönelik olarak seçilmiştir. Amaca yönelik seçimde nitel araştırmanın temeli, problemi, amacına en uygun ve anlaşılır kılacak şekilde örneklemin seçilmesidir (Creswell, 2017, s. 241). Seçim gerçekleştirilirken karar yılı, program türü, müeyyide türü, müeyyide kaynağı kanun hükmü, bağımlılık türü gibi kıstaslar arasındaki denge gözetilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Çözümlenmesi

Kavramsal çerçeve başlığı altında bağımlılık ve medya kavramları literatür taraması yapılarak açıklanmış ve araştırmanın daha iyi anlaşılması amacıyla kavramsal bir temel

sunulmuştur. Bu başlıklarda yapılan literatür taramasında kütüphaneler ve üniversite veri tabanlarından yararlanılmıştır. Bağımlılıkla mücadeleye ilişkin kavramsal çerçevede yer alan başlıklarda; mevzuat, uluslararası sözleşmeler, strateji ve eylem planları, faaliyet raporları incelenirken kamu kurumlarının internet siteleri ve yayınladıkları verileri kullanılmıştır.

Araştırmanın bulgular kısmında incelenen RTÜK görev ve yetkileri bağlamındaki faaliyetlere ilişkin veriler ise; RTÜK internet sitesi, RTÜK kütüphanesi, RTÜK yayınları ve RTÜK kurum içi veri tabanlarından sağlanmıştır. Bu veriler belge incelemesi metodu ile incelenmiş ve çözümlenmiştir. Derinlemesine analiz edilen belgelerin ve uygulamaların amaçları, hedefleri, bağımlılıkla mücadele politikası içerisindeki yeri ve önemine değinilecektir. Ayrıca uygulamaların güçlü yanlarının tespitinin yanı sıra geliştirilebilir yönler, çözüm ve politika önerilerine de yer verilecektir.

Analizin diğer kısmında ise RTÜK tarafından gerçekleştirilen temel görevlerden biri olan doğrudan denetime yer verilecek ve ilgili mevzuatla birlikte bağımlılıkla ilintili Üst Kurul kararlarına ilişkin öncelikle genel durum ortaya konulacaktır. Devamında seçilen 10 Üst Kurul kararı, bağımlılık türlerine göre sınıflandırılarak incelenmektedir. Üst Kurul kararları incelenirken öncelikle yayın içeriğine ilişkin, uzman raporu ve Üst Kurul kararından bağımsız değerlendirmeler sunulacaktır. "Bağımlılıkla Mücadele Kapsamında RTÜK Kararları ve İnceleme Kriterleri" başlığında detaylıca yer verileceği üzere bu değerlendirme yapılırken Madde ve Madde Kullanımıyla Mücadelede Görsel-İşitsel Medyanın Rolü Kitapçığındaki ve Bağımlılıkla Mücadelede Stratejik İletişim Belgesindeki ilkelerin derlenmesi yoluyla belirlenen kriterler kullanılacaktır. Bu kriterlerin başlıkları; olumlama, normalleştirme, alt metinler, bilgi verme, olumsuz tedavi yolları-karşı koyma temsili, kültürel öge, kazanç kaynağı, ayrıştırıcı dil şeklinde sıralanabilir. Yayın içeriğinin bağımsız olarak kriterler çerçevesinde değerlendirmenin ardından uzman raporu, Üst Kurul kararı ve varsa ilgili mahkeme kararları değerlendirilecektir. Analiz yöntemleri olarak örnek olay analizi, anlatı analizi, söylem analizi, belge incelemesi analiz tekniklerinin unsurlarından faydalanılacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

4.1 RTÜK Faaliyetlerinin Bağımlılık ve Bağımlılıkla Mücadele Çerçevesinde İncelenmesi

4.1.1 RTÜK'ün Kuruluşu ve Yapısı

1983 senesinde, 2954 sayılı Türkiye ve Televizyon Kanunu'nda devlet tekelinde radyo ve televizyon yayınlarının düzenlemesi, yurtiçi ve yurtdışında yayın yapılması ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu ile Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun kuruluş, yetki, görev, sorumlulukları düzenlenmiştir. Söz konusu Kanun'da belirlenen esaslara uygun yayın gerçekleştirme koşuluyla bazı devlet kurumlarının ikaz ve duyuru amacıyla radyo istasyonu kurmaları, sürekli ve kesintili radyo yayını yapmaları, kamu kurum ve kuruluşlarıyla gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin kapalı devre televizyon sistemi kurmaları ve işletmeleri Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu gözetimi, denetimi ve iznine tabi olarak düzenlenmiştir (RTÜK, 2004, s. 7).

1990'lı yıllarda ise teknolojide yaşanan değişim ve gelişimler neticesinde özel radyo ve televizyon yayınları, kanuni boşluktan yararlanarak ülke içinde herhangi bir yasal düzenleme olmaksızın başlamıştır. 1993'te Anayasa değişikliği ile radyo ve televizyonda kamu tekeline son verilmiş ve özel radyo ve televizyon yayıncılığının önü açılmıştır. 1994 yılında 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun ile Radyo ve Televizyon Üst Kurulu kurulmuştur. 3984 sayılı Kanun'un 36. maddesi uyarınca Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun görevine son verilerek yetkileri Radyo ve Televizyon Üst Kuruluna devredilmiştir. 3984 sayılı Kanun, değişiklikler yoluyla çağın gereksinimlerine uygun hale getirilmek istense de yetersiz kalmış, Avrupa Birliğine uyum gerekliliklerine uygun muhtevada düzenlenen 3 Mart 2011 tarihinde 27863 Sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir (RTÜK, t.y.a).

6112 sayılı Kanun'un 34. maddesinde de belirtildiği üzere Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafsız ve bağımsız bir kamu tüzel kişiliği olarak radyo, televizyon ve isteğe

bağlı yayın hizmetlerini denetlemek ve düzenlemek maksadıyla kurulmuştur. Üst Kurul TBMM Genel Kurulu tarafından seçilen 9 üyeden oluşmaktadır. Üyelerin altı yıllık görev süreleri bulunmakta ve iki yıl aralıkla üyelerin üçte birlik kısmı yenilenmektedir. Üyeler arasında yapılan seçimle göreve gelen başkan ve başkan yardımcısı ise iki yıllık görev süresine sahiptir (RTÜK, t.y.a). 6112 sayılı Kanun'un 35. maddesi uyarınca üye seçimlerinde aday sayısı siyasi parti gruplarının üye sayılarının oranına göre belirlenmektedir.

Üst Kurulun 6112 sayılı Kanun'un 37. maddesinde ayrıntılı olarak sıralanan görev ve yetkileri kısaca sınıflandırmak gerekirse; izin verici, denetleyici, düzenleyici, geliştirici, idari nitelikte görevlerden bahsedilebilir.

- İzin verici görevler: Radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetlerine ve medya hizmet sağlayıcılara ilişkin şartların belirlenmesi, yayın hizmetlerinin planlanması, lisanslaması, medya hizmet sağlayıcıların yetkilendirilmesi, ücretlendirilmesi gibi hususlarda; teknolojik gelişmelerle meydana gelecek yeni yayın iletim yöntemleri de dâhil olmak üzere yayın hizmetleri ile alakalı düzenlemeler yapmak gibi
- Denetleyici görevler: Yayın hizmetlerinin uluslararası ve ulusal mevzuat çerçevesinde denetlenmesi, buna yönelik teknik altyapının kurulması, aykırılık tespiti halinde müeyyide uygulanması gibi
- Düzenleyici görevler: Yayın hizmetlerine ilişkin kamuoyu araştırmaları yapmak, izleme ve dinleme oranlarının ölçümünün yapılmasına, koruyucu sembol sistemine ilişkin usul ve esasları belirlemek ve ihlal halinde müeyyide uygulamak gibi
- Geliştirici görevler: Ortak denetim, öz denetim gibi fonksiyonları geliştirici, teşvik edici enstrümanlar oluşturmak, engelli ve yaşlılar gibi dezavantajlı gruplar için erişebilirlik, medya okuryazarlığı, aile ve çocuk dostu yayıncılık gibi konularda politikalar üretmek gibi
- İdari nitelikteki görevler: İdari, insan kaynakları vb. nitelikteki işlemler gibi

Yayınların denetimi üç biçimde sınıflandırılabilmektedir. Üst Kurul uzmanları tarafından gerçekleştirilen doğrudan yayın denetimi bu biçimlerden ilkidir. Vatandaşların beğeni, öneri, beklenti ve şikâyetlerinin; RTÜK 444 1 178 ve ALO 178 çağrı hatlarından, web sitesinden, mobil uygulamadan ya da e-devlet üzerinden yoluyla alınması ve değerlendirilmesi ikinci biçim olarak değerlendirilebilir. Üçüncü denetim biçimi de öz denetim olarak adlandırılan etik ilkeler ve izleyici temsilciliği müessesesi çerçevesinde

gerçekleşen denetimdir. Sayısal Kayıt, Arşiv ve Analiz Sistemi kısaltmasıyla SKAAS, yayın denetiminde ve takibinde kullanılan bir sistem olup 7 gün 24 saat aktif ve işler bir biçimde yayınları kaydetmekte ve saklamaktadır (RTÜK, t.y.a).

RTÜK'ün yayın denetiminin yanı sıra çocuklar ve gençleri yayınların olası zararlı etkilerinden korumak misyonuyla gerçekleştirdiği faaliyetleri de bulunmaktadır. Bunlar; akıllı işaretler, medya okuryazarlığı dersleri, İyi Uykular Çocuklar Projesi, Medya Okuryazarlığı ve RTÜK Çocuk Web siteleri olarak sıralanabilir. Ayrıca RTÜK 6112 sayılı Kanun'un 37. maddesinin 1. fıkrasının (ı) bendi uyarınca kamuoyunun yayınlara ilişkin fikir, görüş ve duygularını ölçmeye yönelik kamuoyu araştırmaları gerçekleştirmekte ve sonuçlarını paylaşmaktadır (RTÜK, t.y.a).

4.1.2 Akıllı İşaretler Koruyucu Sembol Sistemi ve Yayıncılıkla İlgili Diğer Düzenlemeler

4.1.2.1 Akıllı İşaretler Koruyucu Sembol Sistemi

23 Nisan 2006 tarihinde uygulanmaya başlanan Akıllı İşaretler Koruyucu Sembol Sistemi yayın içeriklerine ilişkin izleyicileri ve özellikle çocuklar ve gençleri yayınların olası zararlı etkilerinden korumak misyonuyla oluşturulmuş bilgilendirici nitelikte bir uyarı ve sınıflandırma sistemidir. Yayıncıların, ebeveynlerin ve en nihayetinde toplumun çocuklar ve gençleri yayın içeriklerinin olumsuz etkilerinden koruma sorumluluğunu yerine getirmelerinde kolaylaştırıcı bir araç olarak öngörülmüştür. Sistem, yapılan kamuoyu ve tüketici araştırmaları neticesinde tespit edilen ebeveynlerin yayın içeriklerine ilişkin bilgilendirilme arzusu ve çocuklarını yayın içeriklerinin olası zararlı etkilerinden koruma isteğinden ileri gelmiştir. Sistemin temel amaçlarından biri ise bir öz denetim mekanizması başlatmaktır. Sistemin geliştirilmesi, düşünsel ve teknik altyapısının oluşturulması Üst Kurul uzmanları, akademisyenler ve kamu kurumlarının iş birliğiyle RTÜK bünyesinde gerçekleştirilmiştir. Uluslararası örnek işaret sistemlerinin incelenmesinin ardından Hollanda'da uygulanan sembol sisteminin ülkemize uyarlanabilir olduğu değerlendirilmiştir (RTÜK, t.y.b).

Sembol sistemi, Üst Kurul tarafından verilmiş eğitimi alan kodlayıcı tarafından kodlama formunun doldurulmasıyla ilgili yayın içeriği için sembol tayin edilmesi şeklinde

işlemektedir. Sistemde program kodlamasının işlenmesi sonucunda çıkan sembol Üst Kurulca tasarlanmış haline uygun olarak medya hizmet sağlayıcı tarafından yayınlanır. Program için belirlenen semboller program jeneriği başlamadan önce, anlamıyla beraber, en az 5 saniye tüm ekran ve okunur biçimde yayınlanmalıdır. Sınıflandırma sisteminin dışında tutulan program türleri; haber bültenleri, spor müsabakaları, dini törenler, ticari iletişim yayınları ile canlı yayınlardır (RTÜK, t.y.b).

Akıllı işaretler sistemi, hem yaş grubu bakımında bir ayrım getirmesi hem de zararlı içerik hakkında bilgi vermesi bakımından karma bir yapıya sahiptir. Yaş grupları, çocukların gelişimsel süreçleri ve etkilenme düzeyleri göz önüne alınarak oluşturulmuştur. Bu yaş grupları başlıca gelişimsel değişme dönemleri göz önüne alınarak belirlenmiştir ve bu bağlamda dört yaş kategorisi öngörülmüştür (RTÜK, t.y.b). 7 yaşından küçükler, 7 yaş ve 13 yaş aralığı, 13 ve 18 yaş aralığı şeklinde öngörülen yaş grupları bağlamında oluşturulan 4 koruyucu simge aşağıda verilmiştir.

Tablo 1
Akıllı İşaretler Yaş Grubu Tablosu

YAŞ GRUBU	SİMGE	AÇIKLAMA
GENEL İZLEYİCİ		• Bütün yaş gruplarının izlemesine uygundur. • Jenerik sonrası her kesintinin akabinde en az 15 saniye süreyle üst köşede bulunması gereklidir.
7 YAŞ VE ÜZERİ		• 7 yaş üzeri izleyici kitlesi için hafif düzeyde korku/şiddet içeriği bulunabilir. • Jenerik sonrası her kesintinin akabinde en az 15 saniye süreyle üst köşede bulunması gereklidir.
13 YAŞ VE ÜZERİ		• Bu sembolü taşıyan programlar 21:30- 05:00 aralığında yayınlanabilmektedir. • Yayın boyunca ekranın bir köşesinde sabit ve sürekli olarak yayınlanır. • Bu sembolü taşıyan programların tanıtım ve duyurularında da bu sembol bulunmalıdır.

(Devam ediyor)

Tablo 1 (Devam)

18 YAŞ VE ÜZERİ		• Bu sembolü taşıyan programlar 24:00-05:00 aralığında yayınlanabilmektedir. • Yayın boyunca ekranın bir köşesinde sabit ve sürekli olarak yayınlanır. • Bu sembolü taşıyan programların tanıtım ve duyurularında da bu sembol bulunmalıdır. • Bu sembolü taşıyan programların tanıtım duyurusu 21.30'dan sonra yapılmalıdır.

Kaynak: RTÜK, t.y.b

Yayın içerik alanları ise; şiddet ve korku, cinsellik, olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar şeklinde sıralanmaktadır. Zararlı etkiye neden olabilecek içeriğe yönelik bilgi veren bu işaretler ile yaş gruplarını gösteren işaretler birbirleri ile bağlantılı olarak akıllı işaretler kodlama sistemi içinde yer almaktadır. Kodlama formunda; şiddet, korku, cinsellik, olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar başlıkları altında 4 blok bulunmaktadır. Program türünün işaretlenmesinin ardından program türü göz önüne alınarak bu bloklar altında yayın içeriğine ilişkin ögelerin varlığı ve sunum biçimlerine yönelik sorular kodlanmakta ve formun doldurulmasını takiben içeriğe ilişkin uygun yaş ve içerik sembolleri sistem tarafından saptanmaktadır.

Tablo 2
Akıllı İşaretler İçerik Türü Tablosu

TÜR	SİMGE	AÇIKLAMA
ŞİDDET/KORKU		• Kaba kuvvet, ateşli, kesici silah vb. aletlerle uygulanan şiddet, işkence, savaş, duygusal şiddet gibi şiddet çeşitlerini içermektedir.
CİNSELLİK		• Cinsellik içeren dil veya eylemlerin mevcut ve yaygın olduğu, uyarılma etkisi yaratabilecek türde olduğu programlar için kullanılır.

(Devam ediyor)

Tablo 2 (Devam)

OLUMSUZ ÖRNEK OLUŞTURABİLECEK DAVRANIŞLAR		• Program ayrımcılık, madde, alkol, tütün kullanımı, yasalara aykırı davranışlar ve kaba konuşma/argo içermektedir.

Kaynak: RTÜK, t.y.b

"Olumsuz Örnek Oluşturabilecek Davranışlar" sembolündeki bir tür olan madde kullanımı, alkol ve tütünün aşırı tüketimi hususunun bağımlılık ve bağımlılıkla mücadele çalışmaları kapsamında irdelenmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu başlık ile ilgili kodlama formunda yer alan sorular şu şekildedir:

Tablo 3
Akıllı İşaretler Kodlama Formu Soruları

5.2 Madde kullanımı, alkol ve tütünün aşırı tüketimi
Soru 5.2.1: Madde kullanımı ya da aşırı alkol tüketimi var mı? *Madde kullanımının programda yalnızca bir kez gösterilmesi durumunda bile bu sorunun yanıtı evet olmalıdır. Ancak madde kullanımının olmadığı durumlarda alkolün "aşırı tüketimi"ne "evet" diyebilmek için, programda yer alan bir kişinin (ya da kişilerin) söz konusu ürünü program boyunca yaygın biçimde tüketmesi ve buna bağlı olarak kendisine ve çevresine zarar verici davranışlar içinde olması gerekir.*
Soru 5.2.2: Bu durum olumlu ve özendirici bir şekilde mi sunuluyor?
Soru 5.2.3: Bu maddelerin kullanımına karşı bir mücadele, yaptırım ya da zararlarını ortaya koyan açık bir uyarı var mı? *Mücadele, yaptırım ya da açık uyarı herhangi bir otorite tarafından yapılabileceği gibi bir arkadaş veya aile ferdi tarafından da gerçekleştirilebilir.*

Kaynak: RTÜK, t.y.b

Akıllı İşaretler Kodlayıcı Uygulama Rehberi'nde 5.2.2 numaralı kodlama sorusuna verilecek olumlu cevabın yaş sınırlamasını yükselteceği, 5.2.3 numaralı kodlama sorusuna verilecek cevabın, yani açık bir mücadelenin varlığı halinde, yaş sınırlamasının düşeceği ifade edilmektedir (RTÜK, t.y.b).

Akıllı İşaretler Kodlayıcı Uygulama Rehberi'nde (RTÜK, t.y.b), program türlerine göre yapılan ayrımda;

- Çizgi filmler için "Madde kullanımı, alkol ve tütünün aşırı kullanımı ve özendirici bir biçimde sunumu 18 yaş ve üzeri"
- Kurmaca ve diğer programlar için "Aşırı kullanım varsa ve özendirici bir biçimde sunuluyorsa '18 yaş ve üzeri'", "sadece aşırı kullanım varsa '18 yaş ve üzeri'", "bunun dışındaki tüm durumlar '13 yaş ve üzeri'" şeklinde belirlemeler yapılarak olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlardan madde kullanımı, alkol ve tütünün aşırı kullanımı için yaş sembolleri ile bağlantı oluşturulmuştur.

Rehberin akademik rapor başlığının sonunda belirlenen davranışlar haricinde insan yaşamı ve sağlığını tehlikeye sokacak riskli davranışların da medyada yoğunlukla yer almasının, kolaylıkla ve korkusuz bir biçimde gerçekleştirilebilecek davranışlar olarak sunumunun, bu neviden davranışları olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar kategorisine dâhil edebileceğinden bahsedilmektedir (RTÜK, t.y.b). Akademik rapor başlığının sonunda bu belirlemeler yapılsa da bu hatırlatmanın uygulayıcı kodlama formu veya ilişkili sayfalarda da yer alması gerektiği ve yayıncıların bu bakımdan bir öz denetim yapmalarının elzem olduğu düşünülmektedir. Nitekim akıllı işaretler kodlama rehberinin madde, alkol ve tütün bağımlılıkları ile sınırlı olduğu ve davranışsal bağımlılıklar bakımından da geliştirilebilir olduğu düşünülmektedir. Kumar ve teknoloji bağımlılığının gelişen dünyada artan bir seyirde ilerlemesi ve gerek uluslararası gerek ulusal düzeyde bu davranışsal bağımlılıklarla mücadelenin önem kazandığı göz önüne alındığında türsel bir sayma yoluna gidilmesi yerine bağımlılık başlığının genel olarak yer alabileceği ve kodlama formunun da tüm bağımlılık türlerini kapsayacak bir biçimde geliştirilerek farklı sorularla desteklenebileceği düşünülmektedir.

Kodlama formundaki sorulardan birinin "Bu durum olumlu ve özendirici bir şekilde mi sunuluyor?" şeklinde olması ve bunun medya hizmet sağlayıcı tarafından kodlama esnasında "Evet" şeklinde yanıtlanmasının 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinde "Alkol, tütün ürünleri ve uyuşturucu gibi bağımlılık yapıcı madde kullanımı ile kumar oynamayı özendirici nitelikte olamaz." hükmü ile çelişkili bir durumu doğurabileceği, bu hususun uygulamada karışıklığa yol açabileceği düşünülmektedir. Bu bakımdan kodlama formundaki soruların revize edilmesi, detaylandırılması ve kelime

seçimleri bakımından yeniden değerlendirilmesine yönelik akademik çalışmaların yapılması gerektiği kanaatine ulaşılmıştır.

Rehberde "madde kullanımı, alkol ve tütünün aşırı kullanımı" şeklindeki ifadeye yer verilirken kodlama formunda başlık kısmında "Madde kullanımı, alkol ve tütünün aşırı tüketimi" olarak sorularda ise "madde kullanımı ya da aşırı alkol tüketimi" olarak ifade edildiği görülmüştür. Bu durumun tütün ürünlerinin kullanımının yoğun olduğu içerikler bakımından sembol kullanımının etkinliğini düşürebilecek nitelikte sonuçlara yol açabileceği düşünülmektedir.

Akıllı İşaretler Koruyucu Sembol Sisteminin oluşumunda kaynak olarak ele alınan Hollanda koruyucu sembol sisteminde "Olumsuz Örnek Oluşturabilecek Davranışlar" başlığı altındaki davranış türleri için ayrı ayrı sembollerin kullanıldığı görülmektedir. Türkiye'ye uyarlanan sistemde uygulamada karmaşaya yol açmaması açısından sadeleştirme yöntemine gidilerek tüm bu davranış türleri için tek bir sembol kullanımı tercih edilmiştir.

İspir& İspir (2008), Eskişehir'de 445 ebeveynle yaptığı çalışmada "Olumsuz Örnek Oluşturabilecek Davranış" sembolle ilgili farkındalık düzeyinin diğer sembollere oranla en düşük olan koruyucu sembol olduğu sonucuna ulaşmıştır (s. 180). Avşar& Omur (2020) ise "Olumsuz örnek teşkil edici davranışlar simgesi katılımcıların çok azı tarafından doğru şekilde ifade edilmiştir." şeklinde bir bulguya ulaşmıştır (s. 133). Budak& Erdoğan (2007), "Türkiye'deki sembol kullanımı hem ABD hem de Hollanda örnekleri ile kıyaslandığında daha dar kapsamlı olarak tasarlanmıştır." diyerek sistemin yenilenmesi, içerik sınıflarının daha detaylı bir biçimde ele alınması ve argo kullanımı, uyuşturucu madde ve alkol kullanımı, ayrımcılık gibi ayrı kategorilerin oluşturulmasının anne-babaların koruyucu sembol sisteminden yararlanma düzeyini arttırabileceğini ifade etmiştir (s. 34, 35). Sistemden yararlanma seviyesini arttırmak için "Olumsuz Örnek Oluşturabilecek Davranışlar" kategorisi korunsa dahi alt başlıklandırmalar ve işaretler getirilerek detaylandırmanın ve anlaşılabilirliğin arttırılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Sembollerin çeşitlendirilmesi önerisinin yanı sıra yabancı yapımlarda, bazı isteğe bağlı yayıncıların özellikle intihar temalı içeriklerde "trigger warning" veya "content warning" olarak adlandırılan tetikleyici uyarıları veya içerik uyarıları olarak ifade edilebilecek açıklamalar ve yardım kaynaklarına yönlendirmeler içeren kısa uyarılara

yayın öncesinde yer verdikleri görülmüştür.[1] Her ne kadar bu uyarıların izleyicilerin içerikten kaçınmasına doğrudan yol açmayabileceği, etkilerinin kişisel değişkenlere bağlı olarak farklı düzeylerde olabileceği akademik çalışmalarda[2] (Gainsburg& Earl, 2018, s. 262) ifade edilse de bağımlılık temalı yayın içeriklerinde de bu şekilde bir uyarı sisteminin yararlı olabileceği düşünülmektedir. Bağımlılık yapıcı madde veya davranışlara ilişkin tetikleyici uyarılarının ve rehabilitasyon merkezlerine, yardım hatlarına ilişkin bilgilerin içerik öncesinde izleyiciye aktarılmasının izleyicinin farkındalığının ve tedavi yollarının ulaşılabilirliğinin arttırılması bakımından fayda sağlayabileceği düşünülmektedir. Özellikle bu tip daha detaylı uyarı sistemlerinin yeni, gelişen ve popülerleşen isteğe bağlı yayıncılık alanı için ve yoğunlukla bağımlılık yapıcı madde/davranış temasının işlendiği yapımlar bakımından uygulanabilir olduğu değerlendirilmektedir. Ancak bu şekildeki uygulamaların daha verimli sonuç vermesi yalnızca mevzuatın geliştirilmesine bağlı değildir. Medya hizmet sağlayıcıların isteği ve iş birliği içinde olması önemlidir. Nitekim mevzuat harici olarak medya hizmet sağlayıcıların kamusal sorumluluk gereği bu ve benzeri uyarıları geliştirebileceği, bağımlılıkla mücadele alanında hizmet veren kurumlarla iş birlikleri kurabileceği düşünülmektedir.

4.1.2.2 Yayıncılıkla İlgili Diğer Düzenlemeler

RTÜK internet sitesinde "Yayıncı Düzenlemeleri" başlığı altında yer verilen "Görsel İşitsel Yayıncılık Etik İlkeleri" ve "Madde ve Madde Kullanımıyla Mücadelede Görsel-İşitsel Medyanın Rolü" başlıklı kitapçık da bağımlılıkla mücadele hususunda yayıncılara yol gösterici nitelik taşıyan bilgilendirici faaliyetlerdendir.

Medya hizmet sağlayıcılar tarafından kabul ve taahhüt edilen Görsel- İşitsel Yayıncılık Etik İlkeleri, kamusal sorumluluk şuuruyla ve izlenme kaygısından arınmış bir halde yayıncılığın etik ilkelere riayet edilerek sürdürülmesinin amaçlandığı ilkeler bütünüdür. Bu ilkelerde "Alkol, tütün ürünleri ve uyuşturucu maddeler ile kumar başta olmak üzere, her türlü bağımlılıkla mücadele konusunda gereken hassasiyeti göstermeyi," şeklindeki maddeye yer verilerek bağımlılıkla mücadele hususuna yer verilmiştir.

[1] Netflixte intihar temalı diziye gelen tepkiler neticesinde trigger warninglerin kullanımı ve etkileri üzerine detaylı bilgiler için bkz: Cruikshank & Sevigny, 2020, s.809 vd.

[2] Tetikleyici uyarılarının daha geniş perspektifte, bireysel etkilerine ilişkin daha detaylı bilgi için bkz: Gainsburg& Earl, 2018.

2010 yılında kamuoyu ile paylaşılan "Madde ve Madde Kullanımıyla Mücadelede Görsel-İşitsel Medyanın Rolü" kitapçığı Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı bünyesinde faaliyetlerini sürdüren Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM) iş birliğinde hazırlanmıştır. Yayıncılara yönelik bir el kitabı mahiyeti görmesi amaçlanan bu kitapçık ile görsel medyada bağımlılıkla mücadelede yayıncıların dikkate alması gereken ilkelerin ortaya konması hedeflenmiştir. Kitapçıkta 2006 yılında yürürlüğe giren Ulusal Uyuşturucu Strateji Belgesinin medya uygulamasını gerçekleştirmenin misyon edinildiği belirtilmiştir. Kitapçıkta çocukların ve gençlerin etkilenmeye en açık izleyici grubu olduğu belirtilirken bu grubun en çok sporcular, televizyon karakterleri gibi fark edilen kimselerle özdeşim kurduklarına dikkat çekilmiştir. Drama türü programlarda madde veya madde kullanımına içeriğin gerektirdiği çerçeveyle sınırlı kalınarak yer verilmesi, çocukların izleyebileceği saatlerde bu içeriklere mümkünse yer verilmemesi, örtülü içerikler üretilerek önleme çalışmalarının sürdürülmesi gerekliliği ifade edilmiştir. Çocuk programlarında mümkünse madde ile ilintili içeriklere hiç yer verilmemesi gerekliliğinin üstünde durulurken haber programlarında da madde ile ilgili içeriklerin sorunun önemine binaen sunulması ve ciddiyetsiz tutumlardan kaçınılması tavsiye edilmiştir (TUBİM& RTÜK, t.y.). Ayrıca önleme temelli farkındalık arttırıcı içeriklere yer verilmesi önerilmiştir. Kitapçıkta yer verilen ilkeler ise şu şekildedir;

- Bağımlılık riski toplumun her kesimi için söz konusudur. Verilen mesajlar her kesimin ilgisini celbetmelidir, belirli alt gruplarla (sokak çocukları, belirli kültürel gruplar vb.) sınırlı tutulmamalıdır.
- Asılsız, geçici iyilik hali vurgulanmamalıdır, olumsuz etkiler gerçeğe uygun bir biçimde, bilimsel altyapı ile verilmelidir.
- Pozitif nitelikte sıfatlar kullanılmamalı, bir tutku veya alışkanlık gibi lanse edilerek bağımlılık hafifletilmemeli, sıradanlaştırılmamalıdır. Bağımlılık vurgusu yapılmalıdır.
- Tedavi biçimleri geçeğe uygun yansıtılmalıdır. Ne sahte umut yaratacak bir biçimde kolay gösterilmeli ne de kaygı uyandıracak, çaresiz hissetmeye yol açacak biçimde imkânsız ve umutsuz gösterilmelidir. Tedavinin imkânsız olmadığı ancak uzmanlardan yardım alınmasının önemi vurgulanmalıdır.

- Yalnızca bilimsel verilere dayanılarak bilgi verilmeli, toplumdaki yanlış algıları pekiştirecek "bağımlılık yapmaz", "kilo verdirir/aldırır" gibi ifadelerden kaçınılmalıdır.
- Toplumdaki her kesimin bağımlılıkla mücadeledeki ortak sorumluluğu vurgulanmadır. Bağımlılıkla mücadelede yer alan kurum ve kuruluşları yıpratacak ağır eleştiriler ve genellemelerde bulunulmamaya çalışılmalıdır.
- Bağımlı veya bağımlı yakınlarını ötekileştiren, aşağılayan, onur kırıcı söz ve görüntülerin kullanımından kaçınılmalıdır.
- Merak uyandıran, ilgi çekici nitelikte bilgi veren öğreten kullanım yöntemlerine yer verilmemelidir.
- Bağımlılığa etki eden önemli etkenlerden biri olan akran etkisi bakımından arkadaşlık ilişkilerinin yansıtımı sırasında bireylerin pasif olarak temsili yerine reddedebilen bireyler şeklindeki temsilin öncelikli tutulması gerekmektedir. Akran etkisine karşı koyma yöntemlerine yer verilmelidir.
- Olumlu özdeşim örneklerine yer verilmeli, olumsuz örneklere öykünme ihtimali göz önünde tutulmalıdır.
- Örtülü iletiler ve alt metinler özendirici nitelikte olmamalı önleyici nitelikte olmalıdır. Drama yapımlarında karakterlerle özellikle gençlerin rol model alma olasılığı değerlendirilmelidir.
- Bağımlılık yapıcı maddeler popüler kültürle bağlantılı sunulmamalıdır.
- Önleyici programlar hedef kitleler ve gelişim özellikleri dikkate alınarak hazırlanmalıdır.
- Korumalı saat ve akıllı işaretler uygulamalarına riayet edilmelidir.
- Müzik klipleri vb. içeriklerde bağımlılık yapıcı maddelere yer verilmesi bu maddelerin sanatın bir parçası olduğu yönündeki yanlış algıya sebebiyet verebilmesi ihtimalini doğurması nedeniyle bunlardan mümkünse kaçınılmalı veya yayın saatlerine özen gösterilmelidir.
- Ebeveynlere yönelik bağımlı bireylere yaklaşım konusunda bilgilendirici içeriklere yer verilmelidir.
- Maddeyle bağlantılı yasadışı işlerin kazanç kaynağı olarak gösterilmesinden kaçınılmalıdır.
- Maddeyle bağlantılı suçlarla mücadele tekniklerinin mücadeleyi olumsuz etkileyecek biçimde deşifre etmekten kaçınılmalıdır.

- Maddeyle bağlantılı suçlarla ilintili kişileri kahramanlaştıracak, madde kullanımını olumlu gösterecek "baron", "altın vuruş" gibi sıfatlar kullanılmamalıdır.
- Madde ile ilgili haberlerin sunumunda; dramatik, sansasyonel, magazinel üslup kullanılmamalıdır (TUBİM& RTÜK, t.y.).

Yer verilen ilkelerin daha güncel tarihli Bağımlılıkla Mücadelede Stratejik İletişim Belgesinde yer verilen ilkelerle büyük ölçüde örtüştüğü dolayısıyla halen medya hizmet sağlayıcılara bağımlılık temsili ve bağımlılıkla mücadele noktasında yön gösterici niteliği koruduğu düşünülmektedir. Söz konusu kitapçık herkesin erişebileceği biçimde RTÜK internet sitesinde bulunmaktadır.

4.1.3 Medya Okuryazarlığı

Medya okuryazarlığı; medya iletilerine ulaşma, medya iletilerini eleştirel olarak çözme ve değerlendirme, kendi medya mesajlarını oluşturma yetkinliğidir. Bireylerin, medya mesajlarının yapılandırıldığı, dili ve pratiklerinin olduğu konularında farkındalığa sahip olmalarının, medyanın olası zararlı etkilerini azaltacağı ifade edilmektedir. 2007-2008 eğitim öğretim yılında 6, 7, 8. Sınıflar için medya okuryazarlığı dersi seçmeli ders olarak RTÜK ve Millî Eğitim Bakanlığı iş birliği neticesinde okutulmaya başlanmıştır. Medya okuryazarlığı dersinin içeriği geliştirilerek RTÜK ve Millî Eğitim Bakanlığı, konuyla ilgili akademisyenlerin iş birliği ile yeni bir Medya Okuryazarlığı Öğretim Programı oluşturulmuş ve 2014-2015 öğretim yılında ders müfredatında yer almaya başlamıştır (RTÜK, t.y.c).

Medya okuryazarlığı yetkinliğini kazandırmak RTÜK faaliyetlerin içinde oldukça önemli bir yere sahiptir. 6112 sayılı Kanun'da RTÜK'ün görev ve yetkileri arasında medya okuryazarlığını geliştirmek sayılmıştır. Üst Kurul; öğrencilere, öğretmenlere, kamu personelleri gibi çeşitli meslek gruplarına yüz yüze veya uzaktan eğitim şeklinde eğitimler vermektedir. Ayrıca medya okuryazarlığı çalışmalarına destek sağlamak amacıyla "RTÜK Medya Okuryazarlığı Web Sitesi" hizmet vermektedir. Üst Kurul "Dijital Çağda Medya Okuryazarlığı ve Türkçe Çalıştayları" gibi çalıştaylar ve konferanslarla ulusal düzeyde olduğu gibi uluslararası düzeyde de medya okuryazarlığı hususundaki çalışmalarını sürdürmektedir.

RTÜK 2021 Faaliyet Raporunda (RTÜK, 2022) "Gençlerin Medya Kullanımı ve Dijital Okuryazarlık Araştırması" başlıklı bir kamuoyu araştırmasının yürütüldüğü ifade edilmektedir. Bu kamuoyu araştırmasında gençlerin dijital okuryazarlıkları ile ekran bağımlılığının da ölçülmesinin amaçlandığı belirtilmektedir. Teknoloji bağımlılığı daha önceden de belirtildiği üzere artarak seyreden ve özellikle genç kesimi daha çok etkilediği söylenebilecek bir bağımlılık türüdür. Toplumda farkındalığın az olduğu bu bağımlılık türünde medya içerikleri hem bağımlılığın temel ögesi hem de bağımlılığı etkileyen bir faktör olarak çift biçimde karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan medya okuryazarlığı veya dijital okuryazarlık ve teknoloji bağımlılığı ile ilgili farkındalık oldukça önemlidir.

Avşar &Omur (2020), medyanın olası etkilerine yönelik politikaların algılanmasına ilişkin çalışmasında "… uygulanan bulanıklaştırma ya da bipleme gibi kısıtlamaların merak ve ilgi düzeylerini daha fazla arttırdığını ifade edilmiştir. … Medya okuryazarlığı kavramına yönelik katılımcıların önemli bir bölümünün ise bu kavrama yabancı olduğu ya da ilk defa duydukları görülmüştür. Ancak medya okuryazarlığı kavramı katılımcılara tanımlandıktan sonra katılımcıların hemen hemen tamamı medya okuryazarlığı kapsamında düzenlenecek ders ya da kursların çocuklar ve yetişkinler açısından daha etkili bir çözüm yolu olarak değerlendirilmektedir. Medya okuryazarlığı politikasına yönelik olumlu görüş bildiren yetişkinlerin böyle bir eğitimin verilmesi halinde dahil olabileceklerini de ifade ettikleri ortaya konmuştur." şeklinde bir belirleme gerçekleştirmiştir. Vahedi& Sibali& Sutherland (2018) medya okuryazarlığının gençler üzerinde davranış değişikliği oluşturup oluşturmadığı konusunda yaptıkları meta analiz çalışmasında medya okuryazarlığı çalışmalarının, medya okuryazarlığının gelişimine ve gençlerde riskli sağlık davranışlar ve tutumlarına yönelik pozitif etkide bulunduğunu saptamıştır.

Gerçekten de yayın içeriklerinde uygun akıllı işaretler ve flulaştırma gibi tekniklerin kullanılmasının kimi zaman izleyicinin dikkatinin o unsur üzerinde yoğunlaşmasına sebep olabileceğinden dolayı medya okuryazarlığı yetkinliğininin kazanmasının, müeyyide harici bir yol olarak bağımlılıkla mücadelede son derece önemli bir faktör olduğunu ifade etmek gerekir.

En nihayetinde medya okuryazarlığının ve medya okuryazarlığı ile ilgili yapılan her çalışmanın bir noktada bağımlılıkla mücadele ile kesişeceği ifade edilebilir. Bireylerin medya iletilerini eleştirel yorumlama ve anlamlandırabilme yetisini kazanmaları ile

bağımlılık ve bağımlılık yapıcı maddeler konusunda da medyada verilen mesajları yorumlayarak zararlı etki, ekonomik gayeli olumlama ve yönlendirmelerden korunabilecekleri düşünülebilir. Bu açıdan dolaylı bile olsa medya okuryazarlığına ilişkin faaliyetlerin de bağımlılıkla mücadele bakımından önemli olduğu değerlendirilmektedir.

4.1.4 Kamu Spotları, Öncelikli Yayınlar ve İkame Programlar

İkame programlar, mevzuata aykırı yayın yapılması neticesinde yayın durdurma müeyyidesi uygulanan yayıncı kuruluşun aynı yayın saatinde yayınlaması için Üst Kurul tarafından temin edilen kamuya yararlı programlardır. Bu programların konuları 6112 sayılı Kanun'un 32. maddesinin 4. fıkrasında şu şekilde sıralanmıştır; "eğitim, kültür, trafik, kadın ve çocuk hakları, gençlerin fiziksel ve ahlaki gelişimi, uyuşturucu ve zararlı alışkanlıklarla mücadele, Türk dilinin güzel kullanımı, çevre eğitimi, engelli sorunları, sağlık ve benzeri kamuya yararlı konular".

Kamu Spotları Yönergesi'nin 3. maddesinde kamu spotları "Kamu kurum ve kuruluşları ile dernek ve vakıf gibi sivil toplum kuruluşlarınca hazırlanan veya hazırlatılan ve Üst Kurul tarafından yayınlanmasında kamu yararı olduğuna karar verilen bilgilendirici ve eğitici nitelikteki film ve sesler ile alt bantları" olarak tanımlanmaktadır. Yönergede kamu spotlarının toplumu ilgilendiren ve kamu yararı bulunan konularda hazırlanabileceği belirtilmektedir. Spotlar, Üst Kurul tarafından değerlendirilerek uygun bulunan kamu spotları için tavsiye kararı verilmektedir. Tavsiye edilen kamu spotları için geçerlilik süresi Yönergede 6 ay olarak verilmektedir.

Öncelikli yayınlar veya eski ifadesiyle zorunlu yayınlar; belirli konular hakkında ve kanunda belirlenen süreler çerçevesinde yayınlanması kanunlar tarafından zorunlu tutulmuş, kamu kurum ve kuruluşlarınca hazırlanan ve Üst Kurul tarafından uygun görüşü ile medya hizmet sağlayıcılara gönderilen spotlardır. Kamuda belirli konularda pozitif bir bakış oluşturmak amacıyla kamu yararı bulunan hususlarda kanun hükümlerinde öngörülen bu yayınlar bilgilendirici ve eğitici niteliktedir.

RTÜK, 2017 yılında 21 adet öncelikli yayın, 146 adet kamu spotu (RTÜK, 2018); 2018 yılında 21 adet öncelikli yayın, 127 adet kamu spotu (RTÜK, 2019); 2019 yılında 32 adet öncelikli yayın, 103 adet kamu spotu (RTÜK,2020); 2020 yılında 48 adet öncelikli

yayın, 118 adet kamu spotu (RTÜK, 2021); 2021 yılında 52 adet öncelikli yayın, 93 adet kamu spotu (RTÜK, 2022) tavsiye kararı vermiştir.

Bağımlılıkla mücadele; kamu yararının temel alındığı kamu spotları, öncelikli yayınlar ve ikame programlar bağlamında kendine yer bulan bir konudur. Öncelikli yayınlara ilişkin 6112 sayılı Kanun'un "Yayın İçeriği" başlıklı 5. bölümünde "Genel ve Tematik Yayın" başlıklı 14. maddesinin 5. fıkrasında "Radyo ve televizyonlar ayda en az doksan dakika … uyuşturucu ve zararlı alışkanlıklar ile mücadele … gibi konularda uyarıcı ve eğitici mahiyette yayınlar yapmak zorundadır. Bu yayınların, oran ve yayınlanma zamanı ile ilgili esaslar Üst Kurulca belirlenir. Bu programlar, Üst Kurul, ilgili bakanlık ve ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları ile bilimsel kuruluşlar, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları veya sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanır veya hazırlatılır. Hazırlanan programların, ilgili Bakanlığın olumlu görüşü alındıktan sonra Üst Kurul tarafından radyo ve televizyonlarda yayınlanması sağlanır." denilerek sayılan konularda bağımlılıkla mücadele konusuna da yer verildiği görülmektedir. Verilen 90 dakikanın 60 dakikasının 08:00-17:00 saat aralığında geri kalan 30 dakikanın ise 17:00-22:00 arağında yapılması gerekmektedir. Öncelikli yayınlar arasında sayılan diğer bir düzenleme ise 4207 sayılı Kanun'un 4. maddesinin 7. fıkrasında "ayda en az doksan dakika tütün ürünleri ve sağlığa zararlı diğer alışkanlıkların zararları konusunda uyarıcı, eğitici mahiyette yayınlar yapmak zorundadır." denilerek tütün bağımlılığı önde olmak üzere bağımlılık türlerine ilişkin spotların yayınlanmasını zorunlu tutmuştur. Bu kanuni düzenlemede de süre dilimleri; 60 dakikasının 08:00-17:00 saat aralığında geri kalan 30 dakikanın ise 17:00-22:00 saat aralığında yayınlanması şeklinde düzenlenmiştir.

Bağımlılıkla mücadele konusunda yayınlanan televizyon kamu spotları ve öncelikli yayınlara ilişkin veriler incelenmiştir, radyo spotları verileri dahil edilmemiştir. Kamu spotları ve öncelikli yayınlar incelenirken bağımlılıkla veya bağımlılık yapıcı madde veya davranışla doğrudan ilişkili tutulabilecek içerikler dahil edilmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki spor, medya okuryazarlığı, gönüllülük, çevre bilinci vb. konulardaki kamu spotları ve öncelikli yayınlar da dolaylı bir biçimde bağımlılığa ikame nitelikte etkinlikler sunarak, izleyicileri farklı türden aktivitelere yönlendirerek bağımlılıkla mücadeleye katkı sağlamaktadır. 2017-2021 yılları arasındaki veriler çalışmaya dahil edilmiş ve veriler yalnızca televizyon spotları ile sınırlandırılmıştır. Bu çalışma kapsamında 2017-2021 yılları arasında Üst Kurulun tavsiye kararı verdiği, doğrudan bağımlılığa ya da bağımlılık

yapıcı madde veya davranışa karşı hazırlanan kamu spotu ve öncelikli yayınlar incelenerek aşağıda yer verilen sayısal verilere ve bilgilere (Tablo 4) (Tablo 5) ulaşılmıştır.

Tablo 4
Kamu Spotu Verileri

Kamu Spotu	
2017 Toplam: 5 TV Kamu Spotu	
1-Yeşilay "Sigarasız duramıyorum."	Tütün Bağımlılığı
	Sağlık Bakanlığı ve TAPDK ile hazırlanmış.
RTÜK Toplantı No: 2017/09 Toplantı Tarihi: 01.03.2017 Karar No: 33	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığının 27.02.2017 tarih ve 6497 sayılı yazısı
2,3,4- Yeşilay "Çocuklar ve Bağımlılıklar"	Madde ve Teknoloji Bağımlılığı (Genel)
	Diğer 2 spot film ilkinin kısaltılmış halleridir.
RTÜK Toplantı No: 2017/18 Toplantı Tarihi: 4.05.2017 Karar No: 6	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığının 02.05.2017 tarih ve 11864 sayılı yazısı
5- Yeşilay "Bir Liran Var Mı?"	Bağımlılık (Genel)
	Bağış kampanyasına yer verilmiştir.
RTÜK Toplantı No: 2017/50 Toplantı Tarihi: 14.12.2017 Karar No: 18	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığının 08.12.2017 tarih ve 26332 sayılı yazısı
2018 Toplam: 6 TV Kamu Spotu	
1- Yeşilay "YeşilCan'ın Maceraları-YeşilCan ve Efe Okuldan Dönüyor"	Çocuk Kamu Spotu- Teknoloji Bağımlılığı
	Çocuklara yönelik Türkiye Bağımlılıklarla Mücadele Eğitim Programı kazanım listesi çerçevesinde hazırlanan spottur.
RTÜK Toplantı No: 2018/07 Toplantı Tarihi: 14.02.1018	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığının 08.02.2018 tarih ve 3011 sayılı yazısı
2,3,4- Yeşilay Hayatımız Duman Olmasın: "Cafe", "Nargile", "Taksi"	Tütün Bağımlılığı (Pasif İçicilik)
	Pasif içicilik zararlarının anlatıldığı kamu spotudur.
RTÜK Toplantı No: 2018/07 Toplantı Tarihi: 14.02.1018	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığının 12.02.2018 tarih ve 3712 sayılı yazısı

(Devam ediyor)

Tablo 4 (Devam)

5- Yeşilay **"Telefon Kazasına Son"**	Teknoloji Bağımlılığı
	Teknoloji bağımlılığı, araba kullanırken telefon ile ilgilenmenin oluşturabileceği tehlikeler üzerinden işlenmiştir.
RTÜK Toplantı No: 2018/35 Toplantı Tarihi: 06.09.2018	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığının 28.08.2018 tarih ve 21404 sayılı yazısı
6- İçişleri Bakanlığı (Strateji Geliştirme Başkanlığı) **"UYUMA"**	Madde Bağımlılığı
	Uyuşturucu ile Mücadele Mobil Uygulaması tanıtımını içeren spottur.
RTÜK Toplantı No: 2018/41 Toplantı Tarihi: 10.10.2018	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığının 05.10.2018 tarih ve 23875 sayılı yazısı
2019 Toplam: 1 TV Kamu Spotu	
1- TRT **"Ekran Zamanı Yönetimi"**	Teknoloji Bağımlılığı
	Ebeveynleri bilgilendirici, çocukların ekran zamanına dikkat çeken spottur.
RTÜK Toplantı No: 2019/07 Toplantı Tarihi: 06.02.2019	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığının 04.02.2019 tarih ve 4346 sayılı yazısı
2020 Toplam: 3 TV Kamu Spotu	
1,2,3- Türkiye Sigarayla Savaş Derneği **"Hayatı Sevmek", "Spor Hayattır", "Spor Sağlıktır"**	Tütün Bağımlılığı
	Sigaranın zararları ve spor ile ilgili hazırlanan kamu spotlarıdır.
RTÜK Toplantı No: 2020/03 Toplantı Tarihi: 16.01.2020	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığının 15.01.2020 tarih ve 1469 sayılı yazısı
2021 Toplam: -	

Tablo 5
Öncelikli Yayın Verileri

Öncelikli Yayın	
2017 Toplam: 4 TV Öncelikli Yayın Spotu	
1-Sağlık Bakanlığı "Sigarayı Bırak, Hayatı Bırakma"	Tütün Bağımlılığı
	4207 sayılı Kanun kapsamında Yeşilay ile hazırlanmıştır.

(Devam ediyor)

Tablo 5 (Devam)

RTÜK Toplantı No: 2017/03 Toplantı Tarih: 19.01.2017 Karar No: 8	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığının 16.01.2017 tarih ve 1916 sayılı yazısı
2- Sağlık Bakanlığı "Bir Saat Bile Duramıyorum"	Tütün Bağımlılığı
	4207 sayılı Kanun kapsamında Yeşilay ile hazırlanmıştır.
RTÜK Toplantı No:2017/29 Toplantı Tarihi: 19.07.2017 Karar No: 8	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığının 13.07.2017 tarih ve 18137 sayılı yazısı
3- Sağlık Bakanlığı "Sonunda Başardım"	Tütün Bağımlılığı
	4207 sayılı Kanun kapsamında Yeşilay ile hazırlanmıştır.
RTÜK Toplantı No: 2017/29 Toplantı Tarihi: 19.07.2017 Karar No:8	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığının 13.07.2017 tarih ve 18137 sayılı yazısı
4- Yeşilay "Kahvemi Sigarasız İçemiyorum"	Tütün Bağımlılığı
	Sağlık Bakanlığı ve TAPDK ile hazırlanmış.
Sağlık Bakanlığına yazılan 20.01.2017 tarihli ve 2885 sayılı yazı ile zorunlu yayın talebi kabul edilmiştir.	
2018 Toplam: 8 TV Öncelikli Yayın Spotu	
1,2,3,4- Sağlık Bakanlığı "Çay" "Elma" "Dondurma" "Köz"	Tütün Bağımlılığı (Nargile)
	Nargile kullanımının zararlarının çay, elma, dondurma, köz gibi materyaller ve temalar üzerinden yoluyla anlatıldığı spottur. 4207 sayılı Kanun kapsamında Yeşilay ile hazırlanmıştır.
RTÜK Toplantı No: 2018/03 Toplantı Tarihi: 18.01.2 018 Karar No: 8	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığının 16.01.2018 tarih ve 1260 sayılı yazısı
5,6,7- Sağlık Bakanlığı "Hayatımız Duman Olmasın: "Cafe", "Nargile" "Taksi"	Tütün Bağımlılığı (Pasif İçicilik)
	Pasif içicilik zararlarının anlatıldığı spot, 4207 sayılı Kanun kapsamında Yeşilay ile hazırlanmıştır.
RTÜK Toplantı No: 2018/12 Toplantı Tarihi: 20.03.2018 Karar No: 48	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı'nın 20.03.2018 tarih ve 7184 sayılı yazısı

(Devam ediyor)

Tablo 5 (Devam)

8- Sağlık Bakanlığı "Pasif İçicilik- Duman"	Tütün Bağımlılığı (Pasif İçicilik)
	Pasif içicilik zararlarının anlatıldığı spot, 4207 sayılı Kanun kapsamında Yeşilay ile hazırlanmıştır.
RTÜK Toplantı No: 2018/18 Toplantı Tarihi: 03.05.2018	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı'nın 02.05.2018 tarih ve 11650 sayılı yazısı
2019 Toplam: 3 TV Öncelikli Yayın Spotu	
1- Sağlık Bakanlığı "Onlar Kazanırken Biz Kaybediyoruz"	Tütün Bağımlılığı
	4207 sayılı Kanun kapsamında Yeşilay ile hazırlanmıştır.
RTÜK Toplantı No: 2019/18 Toplantı Tarihi: 24.04.2019	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı'nın 22.04.2019 tarih ve 11540 sayılı yazısı
2- Sağlık Bakanlığı "Sen de Başarabilirsin"	Madde Bağımlılığı
	4207 sayılı Kanun kapsamında hazırlanmıştır.
RTÜK Toplantı No: 2019/22 Toplantı Tarihi: 22.05.2019	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı'nın 20.05.2019 tarih ve 13472 sayılı yazısı
3- Sağlık Bakanlığı "Yeşilay Danışmanlık Merkezi"	Genel Bağımlılık
	4207 sayılı Kanun kapsamında Yeşilay ile hazırlanmıştır. Yeşilay Danışmanlık Merkezlerinin tanıtımını içerir.
RTÜK Toplantı No: 2019/42 Toplantı Tarihi: 15.10.2019	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı'nın 30.09.2019 tarih ve 22818 sayılı yazısı
2020 Toplam: 4 TV Öncelikli Yayın Spotu	
1- Sağlık Bakanlığı "İpler Senin Elinde, Alkole Hayır De"	Alkol Bağımlılığı
	4207 sayılı Kanun kapsamında alkol bağımlılığı ve zararları konusunda Yeşilay ile hazırlanmıştır.
RTÜK Toplantı No: 2020/15 Toplantı Tarihi: 8.04.2020	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığının 14.01.2020 tarih ve 1337 sayılı yazısı
2- Sağlık Bakanlığı "Sigarayı Bırakmanın Tam Zamanı-1"	Tütün Bağımlılığı
	4207 sayılı Kanun kapsamında Yeşilay ile hazırlanmıştır. Koronavirüs ve tütün bağımlılığı ilişkisi vurgulanmaktadır.
RTÜK Toplantı No: 2020/52 Toplantı Tarihi: 23.12.2020	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığının 07.04.2020 tarih ve 10704 sayılı yazısı
3- Sağlık Bakanlığı "Onlar Kazanırken Biz Kaybediyoruz"	Tütün Bağımlılığı
	4207 sayılı Kanun kapsamında Yeşilay ile hazırlanmıştır.

(Devam ediyor)

Tablo 5 (Devam)

RTÜK Toplantı No: 2020/51 Toplantı Tarihi: 16.12.2020"	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığının 15.12.2020 tarih ve 31954 sayılı yazısı
4-Sağlık Bakanlığı "Sigarayı Bırakmanın Tam Zamanı -2"	Tütün Bağımlılığı
	4207 sayılı Kanun kapsamında Yeşilay ile hazırlanmıştır. Koronavirüs ve tütün bağımlılığı ilişkisi vurgulanmaktadır.
RTÜK Toplantı No: 2020/52 Toplantı Tarihi: 23.12.2020	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığının 21.12.2020 tarih ve 32633 sayılı yazısı
2021 Toplam: 5 TV Öncelikli Yayın Spotu	
1- Sağlık Bakanlığı "Çocukları Tütün Salgını ve Zararlarından Koruma İnisiyatifi"	Tütün Bağımlılığı
	4207 sayılı Kanun kapsamında hazırlanmıştır.
RTÜK Toplantı No: 2021/27 Toplantı Tarihi: 7.07.2021	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığının 05.07.2021 tarih ve 15143 sayılı yazısı
2,3- İçişleri Bakanlığı (Emniyet Genel Müdürlüğü) "Yasa Dışı Bahis- 1" "Yasa Dışı Bahis-2"	Kumar Bağımlılığı
	6112 sayılı Kanun'un 14. maddesinin 5. Fıkrası uyarınca hazırlanmıştır. Yasa dışı bahis oyununa uygulanan cezai yaptırımlar bildirilmektedir.
RTÜK Toplantı No: 2021/33 Toplantı Tarihi: 25.08.2021	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığının 24.08.2021 tarih ve 19307 sayılı yazısı
4- Tarım ve Orman Bakanlığı "Etil Alkolün Gıda Amaçlı Perakende Satışı"	Alkol Bağımlılığı
	6112 sayılı Kanun'un 14. maddesinin 5. Fıkrası uyarınca hazırlanmıştır. Etil alkolün yasadışı üretilmesi ve amaç dışı kullanımı hakkındadır.
RTÜK Toplantı No: 2021/40 Toplantı Tarihi: 15.10.2021	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığının 13.10.2021 tarih ve 23114 sayılı yazısı
5- Sağlık Bakanlığı "Yeşilay Danışmanlık Merkezi Tanıtımı" (Güncelleme)	Genel Bağımlılık
	4207 sayılı Kanun kapsamında Yeşilay ile hazırlanmıştır. Yeşilay Danışmanlık Merkezlerinin güncellenmiş tanıtımını içerir.
RTÜK Toplantı No: 2021/45 Toplantı Tarihi: 17.11.2021 Karar No: 14	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığının 15.11.2021 tarih ve 25807 sayılı yazısı

Bağımlılıkla mücadele ve bağımlılık yapıcı madde ve davranışlar ile ilgili 2017 yılında 5 kamu spotu, 4 öncelik yayın; 2018 yılında 6 kamu spotu, 8 öncelikli yayın; 2019 yılında 1 kamu spotu, 3 öncelikli yayın; 2020 yılında 3 kamu spotu, 4 öncelikli yayın; 2021

yılında 5 öncelikli yayın tavsiye kararı verildiği görülmüştür. Toplamda bağımlılık konusunda beş yıl içinde 15 kamu spotu, 24 öncelikli yayın ile ilgili tavsiye kararı verildiği tespit edilmiştir. Yıllar içinde kamu spotu başvurusu sayısında azalma olduğu ve spot başvurularının öncelikli yayın olarak yayınlanması yönünde yapılmasına yönelik bir eğilim söz konusu olduğu yorumu yapılabilmektedir. Bu tercihin temelinde öncelikli yayınlara ayrılan sürenin genel kamu spotlarından farklı olması nedeniyle daha fazla ekran süresine ulaşabilme potansiyelinin olduğu düşünülebilir.

Kamu spotlarının konu dağılımlarının incelenmesi neticesinde tütün bağımlılığı konusunda 7, teknoloji bağımlılığı konusunda 3, madde bağımlılığı konusunda 1, genel olarak bağımlılık temalı 4 kamu spotunun olduğu görülmüştür. Kamu spotlarında tütün bağımlılığının en çok işlenen konu olduğu, tütün bağımlılığı içerisinde ise ayrıca pasif içicilik konusu özelinde 3 kamu spotunun olduğu görülmüştür. Ayrıca çocuklar ile ilgili bağımlılık temalı kamu spotlarının da hazırlandığı tespit edilmiştir. Çocuklar ile ilgili kamu spotlarının sayısının 5 olduğu, bu spotların 2'sinin teknoloji bağımlılığı, 3 adedinin genel bağımlılığa ilişkin olduğu bunların hem madde hem teknoloji bağımlılığına yönelik ifadeler taşıdığı görülmüştür. Çocuklar ve bağımlılıkla ilgili kamu spotlarının 1 tanesinin doğrudan çocuk izleyiciye yönelik olduğu, bu spotun teknoloji bağımlılığı konulu olduğu tespit edilmiştir. Kamu spotu başvurusunda bulunan kurumların 10 spot ile Türkiye Yeşilay Cemiyeti, 3 spot ile Türkiye Sigarayla Savaş Derneği, 1 spot ile TRT, 1 spot ile İçişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı olduğu görülmüştür. Türkiye Yeşilay Cemiyeti'nin spotlarında Sağlık Bakanlığı, TAPDK, Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı bağlamında Millî Eğitim Bakanlığı ile iş birliği yaptığı görülmüştür.

Öncelikli yayınların konu dağılımlarının incelenmesi neticesinde; tütün bağımlılığı konusunda 17, alkol bağımlılığı konusunda 2, kumar bağımlılığı konusunda 2, madde bağımlılığı konusunda 1, genel olarak bağımlılık temalı 2 öncelikli yayın spotunun olduğu görülmüştür. Öncelikli yayınlarda tütün bağımlılığının en çok işlenen konu olduğu, tütün bağımlılığı içerisinde ise ayrıca pasif içicilik konusu özelinde 4 kamu spotunun, nargile tüketimi konusu özelinde 4, sigara şirketlerinin ekonomik gayeleri konusunda 2, koronavirüs salgını ve tütün bağımlılığı konusu özelinde 2, sigaranın zararlarının çocuklara etkisi konusu özelinde 1 öncelikli yayın spotunun olduğu görülmüştür. Öncelikli yayın talebinde bulunan kurumların; 20 öncelikli yayın ile Sağlık Bakanlığı, 2 öncelikli yayın ile İçişleri Bakanlığı (Emniyet Genel Müdürlüğü), 1 öncelikli yayın ile Tarım ve Orman Bakanlığı, 1 öncelikli yayın ile Türkiye Yeşilay Cemiyeti olduğu görülmüştür. Sağlık

Bakanlığının öncelikli yayın spotlarında 18 adedinde Türkiye Yeşilay Cemiyeti ile, Türkiye Yeşilay Cemiyetinin ise 1 öncelikli yayınında Sağlık Bakanlığı ve TAPDK ile iş birliği yaptığı görülmüştür.

4.1.5 Doğrudan Denetim

4.1.5.1 Denetim Usulü ve Müeyyideler

RTÜK görev ve yetki alanı çerçevesinde yayınları mevzuat; diğer bir deyişle 6112 sayılı Kanun, Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi, diğer taraf olunan ilgili uluslararası sözleşmeler, ilgili kanunlar ve yönetmelikler kapsamında denetlemektedir. Üst Kurul, kararlarında şikâyete bağlı değildir ve resen hareket edebilmektedir. Ancak denetim yapılırken şikâyetler ve başvurular da incelenmekte, dikkate alınmaktadır. 6112 sayılı Kanun'un 6. maddesinin 1. fıkrası uyarınca yayın içeriğine yayından önce denetim yapılmamakta veya müdahale edilmemektedir. Yayın içerikleri ancak yayınlanmalarının ardından denetlenebilmektedir.

Yayınların uymaları gereken yayın hizmeti ilkeleri 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinde öngörülmüştür. Yayın hizmeti ilkelerine uygunluk, doğrudan denetim yoluyla yani Üst Kurul uzmanlarınca takip edilmekte ve değerlendirilmektedir. İhlal tespit edilmesi halinde uzmanlar tarafından rapor hazırlanmakta ve bu hazırlanan raporlar düzenli olarak toplanan Üst Kurulun gündemine alınarak değerlendirilmektedir. Üst Kurul tarafından yayın hizmet ilkelerinin ihlal edildiğinin tespit edilmesi halinde müeyyide uygulanmasına karar verilmektedir (RTÜK, 2022).

6112 sayılı Kanun'un 32. maddesinde idari yaptırımlar düzenlenmektedir. Üst Kurul, Kanununda belirtilen yayın hizmetlerinin ihlali halinde bu maddede öngörülen müeyyideleri uygulamaktadır. Bu müeyyideler; uyarma, idari para cezası, program yayının durdurulması, katalogdan çıkarma, yayın durdurma ve yayın lisansının iptali şeklinde sıralanabilir.

6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'un bağımlılık ve bağımlılıkla mücadele konusu dâhilinde değerlendirilebilecek maddelerine tez çalışmasının "Mevzuat" başlığında genel olarak yer verilmiştir. Bu

doğrultuda 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinin ihlali durumunda aynı Kanun'un 32. maddesinin 1. fıkrası uyarınca öngörülen "ihlalin ağırlığı ve yayının ortamı ve alanı göz önünde bulundurularak, ihlalin tespit edildiği aydan bir önceki aydaki brüt ticari iletişim gelirinin yüzde ikisinden beşine kadar idarî para cezası" müeyyidesi, "Ayrıca, idarî tedbir olarak, ihlale konu programın yayınının beş keze kadar durdurulmasına, isteğe bağlı yayın hizmetlerinde ihlale konu programın katalogdan çıkarılmasına karar verilir." hükmü uyarınca program yayınının durdurulması veya katalogdan çıkarma müeyyideleri veya ihlalin vasfı değerlendirilerek idari para cezası ve adı geçen idari tedbirler birlikte uygulanabilmektedir. İdari tedbir kararları uygulanırken aynı Kanun'un 32. maddesinin 4. fıkrasında Üst Kurul tarafından temin edilen ve aralarında uyuşturucu ve zararlı alışkanlıklarla mücadele gibi Kanun'da örnek nevinden sayılan kamuya yararlı konularda programlar yayınlanmaktadır. 32. maddenin 5. fıkrası uyarınca da "8 inci maddenin birinci fıkrasının (a), (b) ve (d) bentleri dışındaki bentlerini, aynı maddenin ikinci fıkrasını ve bu Kanun'un yayın hizmetlerinde ticari iletişimi düzenleyen hükümlerinden herhangi birini yaptırım kararının tebliğinden itibaren bir yıl içinde yirmiden fazla" ihlal edilmesi halinde beş güne kadar yayın durdurma, aynı ihlalin tekrarı halinde beş günden on güne kadar yayın durdurma, ikinci kez tekraren ihlal halinde ise yayın lisansının iptali müeyyidesi uygulanmaktadır. Ayrıca aynı maddede program yayını durdurulan veya süreli olarak yayını durdurulan medya hizmet sağlayıcının müeyyide kararına uymaması halinde, aykırı biçimde yayınlarını sürdürmesi halinde yayın lisansı iptal edilebilmektedir.

6112 sayılı Kanun'un alkol, tütün ürünleri, reçete tabi ve tabi olmayan ilaçların ticari iletişimini düzenleyen 11. maddesi; ticari iletişimi yasaklanan bu ürünlerin üretimi ve satışıyla uğraşan kişilerin program desteklemesi yapmasını yasaklayan 12. maddenin 3. fıkrası ile ticari iletişimi yasaklanan ürünlerin ürün yerleştirmede kullanılmasını yasaklayan 13. maddenin 5. fıkrası gibi ilgili maddelerin ihlali halinde ise aynı Kanun'un 32. maddesinin 2. fıkrasında "bu Kanun'un diğer maddelerinde belirlenen ilke, yükümlülük veya yasaklara aykırı yayın yapan ve/veya bu Kanun hükümleri kapsamında Üst Kurul tarafından belirlenen yükümlülüklerini yerine getirmeyen" denilerek "ihlalin ağırlığı, yayının ortamı ve alanı göz önünde bulundurularak, ihlalin tespit edildiği aydan bir önceki aydaki brüt ticari iletişim gelirinin yüzde birinden yüzde üçüne kadar idari para cezası" müeyyidesi öngörülmüştür. 32. maddenin 8. fıkrasında ise Üst Kurulun "ihlalin ağırlığı, haksız ekonomik kazancın ve tekrarın varlığı ile son beş yılda uygulanan idarî

yaptırımlar gözetilmek suretiyle ikinci fıkrada belirtilen her bir ihlal için" bir defalık idari para cezası yerine uyarma yaptırımı uygulayabileceği öngörülmüştür.

6112 sayılı Kanun'un 32. maddenin 9. fıkrasında idari yaptırım kararlarına karşı 6.01.1982 tarihli ve 2577 sayılı İdarî Yargılama Usulü Kanun'u hükümlerine göre yargı yoluna başvurulabileceği belirtilmiştir. Maddenin devamında "Ancak, idare mahkemesinde dava, işlemin tebliği tarihinden itibaren on beş gün içinde açılır. İdare mahkemesinde iptal davası açılmış olması, kararın yerine getirilmesini durdurmaz." öngörülmüştür.

4250 sayılı İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarı Kanunu'nun 6. maddesinin 1. fıkrası uyarınca televizyonda yayınlanan dizi, film ve müzik kliplerinde alkollü içkilere özendirici görüntülere yer verilemeyecektir. Kanun'un 6. maddesinin ihlali halinde televizyon ve radyolara idari para cezalarını uygulama yetkisi aynı Kanun'un 7. madde uyarınca Radyo ve Televizyon Üst Kuruluna verilmiştir, aynı maddede uygulanacak müeyyide "beş bin Türk lirasından iki yüz bin Türk lirasına kadar" olarak belirlenmiştir[1]. 4250 sayılı Kanun'da idari para cezalarına karşı kanun yolunda görevli mahkeme gösterilmemiştir. Görevli mahkemenin belirlenmesinde 5326 sayılı Kabahatler Kanunu dikkate alınmaktadır ve 4250 sayılı Kanun uyarınca radyo ve televizyonlara verilen idari para cezalarına karşı yargı yoluna gidilmesi halinde Kabahatler Kanuna göre adli yargı merci görevlidir.

4250 sayılı Kanun'un 6. maddesinde alkollü içkilere özendirici görüntülere dizi, film ve müzik klipleri türünden programlarda yer verilemeyeceği belirtilirken 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinde de alkol kullanımını özendirici nitelikte yayınlar yasaklanmıştır. Dolayısıyla dizi, film ve müzik kliplerinin alkol kullanımını özendirici nitelikte olması haliyle ilgili iki uygulanabilir mevzuat hükmü olduğu görülmektedir. Hukuk kuralları arasında çatışma söz konusu olduğunda tarih olarak öncelik- sonralık ve özellik- genellik kıstasları çerçevesinde değerlendirme yapılır ve uygulanacak hukuk kuralı tespit edilir. Buna göre iki kanunun da özel veya iki kanun da genel nitelikteyse önceki kanun yerine sonraki kanun (Lex Posterior) uygulanacaktır. Çatışan kanun hükümlerinden biri genel biri özel nitelikteyse özel nitelikte olan hüküm (Lex Specialis) uygulanacak hükümdür (Güriz, 2019, s. 156). Dolayısıyla 4250 sayılı Kanun'da yer alan hükmün hem özel nitelikte olması hem de sonraki tarihte yürürlüğe girmesi göz önüne alındığında uygulanacak hüküm olduğu yorumu yapılabilmektedir.

[1] Kanun metninde miktar bu şekilde belirlenmiş olup öngörülen idari para cezaları ve yaptırımlar yıllara göre güncellenmektedir. 01.01.2022'den itibaren ilgili maddenin ihlali halinde uygulanacak müeyyide "16.176 TL'den 647.329 TL'ye kadar" şeklinde belirlenmiştir (Tarım ve Orman Bakanlığı, t.y.).

Ancak bu durumun uygulamada benzer ihlal halleri için farklı program türleri için farklı yaptırımlar neticesine yol açtığını belirtmek gerekir. 4250 sayılı Kanun'un ilgili hükmünde dizi, film ve müzik klipleri şeklinde sayma yoluyla program türlerine yer verilmiştir. Bu program türlerindeki içeriklerin ihlal içermesi halinde 4250 sayılı Kanun'un öngördüğü müeyyide olan para cezası müeyyidesi uygulanacaktır. Diğer program türlerindeki içeriklerin ihlal içermesi halinde ise 6112 sayılı Kanun'un ilgili maddesi uygulanacaktır ve hem idari para cezası olarak bir önceki aydaki brüt ticari iletişim gelirinin yüzde ikisinden beşine kadar bir meblağ takdir edilebilecek hem de 5 keze kadar program yayını durdurma idari tedbiri uygulanabilecektir. Uygulamadaki farkların giderilmesi adına iki düzenleme ve müeyyideler üzerine bir mevzuat çalışması yapılabileceği düşünülmektedir.

4207 sayılı Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun'un 3. maddesinin 6. fıkrasında "Televizyonda yayınlanan programlarda, filmlerde, dizilerde, müzik kliplerinde, reklam ve tanıtım filmlerinde" tütün ürünlerinin kullanılması, görüntülerinin verilmesi yasaklanmıştır. Kanun'un 5. maddesinin 4. fıkrasında ise sözü geçen maddenin ihlali halinde uygulanacak müeyyidenin "ihlalin ağırlığı ve yayının ortamı ve alanı göz önünde bulundurularak, ihlalin tespit edildiği aydan bir önceki aydaki brüt ticari iletişim gelirinin yüzde birinden üçüne kadar idari para cezası" olduğu ve bu müeyyideyi uygulamaya Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun yetkili olduğu öngörülmüştür. Kanun'un 4. maddesinin 7. fıkrasında tütün ürünleri ve sağlığa zararlı alışkanlıkların zararları hususunda öncelikli yayınlara ilişkin düzenleme yer almaktadır. Bu maddenin ihlalinde uygulanacak müeyyide aynı Kanun'un 5. maddesinin 14. fıkrasında "ihlalin tespit edildiği aydan bir önceki aydaki brüt ticari iletişim gelirinin yüzde biri oranında idari para cezası" olarak belirlenmiştir ve müeyyideyi uygulayacak kurum Radyo ve Televizyon Üst Kurulu olarak öngörülmüştür. 4207 sayılı Kanun'da da görevli mahkeme gösterilmemiştir. Bu kanun için de görevli mahkeme 4250 sayılı Kanun'da olduğu gibi adli yargı mercidir.

Üst Kurulun bağımlılık ve bağımlılık yapıcı maddelere ilişkin ihlal içeren yayınlara uyguladığı müeyyide türleri ve kanuni dayanakları temel olarak bu biçimde sıralanabilmektedir.

4.1.5.2 Örnek RTÜK Kararları Çerçevesinde Bağımlılık, Bağımlılık Yapıcı Madde ve Davranışların Temsilinin Bağımlılıkla Mücadele Kapsamında Analizi

4.1.5.2.1 Bağımlılıkla Mücadele Kapsamında RTÜK Kararları ve Tez İnceleme Kriterleri

Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun doğrudan denetim sonucu aldığı kararlar ve uyguladığı müeyyideler kuşkusuz bir kamu politikası olarak bağımlılıkla mücadele kapsamında görsel medyaya şekil veren ve bağımlılık temsilini etkileyen önemli bir unsurdur. Tez çalışması kapsamında RTÜK kararları ile ilgili veriler 2017-2021 yılları aralığıyla sınırlandırılarak incelenmiştir. Bu sınırlamada daha önceki başlıklarda detaylıca incelenen strateji belgeleri ve eylem planlarının tarihleri göz önüne alınmış ve güncelliğin de korunması amacıyla 5 yıllık bir aralık belirlenmiştir. 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinin, 4207 sayılı Kanun'un 3. maddesinin 6. fıkrasının, 4250 sayılı Kanun'un 6. maddesinin müeyyideye esas alındığı kararlar inceleme kapsamında tutulmuştur. Şüphesiz 6112 sayılı Kanun'da yer alan çocukların korunması, ticari iletişimi yasaklanan ürünler vb. hususlardaki hükümler de bağımlılıkla mücadele ve bağımlılık temsilinin olumsuz etkileri bağlamında önem taşımaktadır ancak bu türden kanun maddelerinin kapsamda tutulması halinde farklı neviden içerikler ile çalışma gayesinden uzaklaşma ihtimalini doğurması nedeniyle bu maddelere ilişkin kararlara içerik analizi için seçilen kararlarda yer verilmemiştir. 2017-2021 yıllarında bağımlılıkla mücadele açısından ilgili görünen 6112, 4207 ve 4250 sayılı kanunlarda anılan mevzuat hükümlerine dayanarak alınan kararlara ilişkin genel veriler aşağıda sunulmuştur.

6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendi uyarınca 01.01.2017-31.12.2021 tarihleri arasında verilen Üst Kurul kararıyla müeyyide uygulanan içerik sayısı 13'tür. Bu müeyyide kararları incelendiğinde uyarı müeyyidesinin 1 defa, yalnızca idari para cezasının 3 defa uygulandığı, 9 Üst Kurul kararında hem program yayını durdurma idari tedbirinin hem de idari para cezasının bir arada uygulandığı görülmüştür. Program yayını durdurma idari tedbirinin uygulanması hususunda; Üst Kurul'un 3 defa 5 kez program yayını durdurma idari tedbirine, 3 defa 3 kez program yayını durdurma idari tedbirine, 1 defa 2 kez program yayını durdurma idari tedbirine, 1 defa da 1 kez program yayını durdurma idari tedbirine karar verdiği görülmüştür. Para cezası müeyyideleri ile ilgili Üst Kurul; 3 defa %2 oranında, 5 defa %3 oranında, 4 defa %5 oranında idari para

cezası uygulamıştır. İhlale konu program türleri değerlendirilmiştir. Buna göre; 6 adet karar drama türünden sinema ve televizyon filmleri, 5 adet karar ticari iletişim yayınları, 1 adet karar güncel programlar, 1 adet karar gerçek yaşamlar türünden programlara yöneliktir. Bağımlılık türlerine yönelik yapılan inceleme neticesinde ise; 5 kararın madde bağımlılığı, 5 kararın kumar bağımlılığı, 1 kararın alkol bağımlılığı, 1 kararın tütün bağımlılığı ile ilgili olduğu görülmüştür. Kararlara karşı 9 iptal davası açıldığı, bu davalardan 1 tanesinin mahkemece kabul edildiği ve idari işlemin (program yayını durdurma ve para cezası müeyyidesinin) iptal edildiği, 7 davanın reddedildiği, 1 kararın yürütmenin durdurulmasının kabulüne karar verildiği görülmüştür.

6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinde "Alkol, tütün ürünleri ve uyuşturucu gibi bağımlılık yapıcı madde kullanımı ile kumar oynamayı" şeklinde bir sayma yapılması nedeniyle teknoloji bağımlılığını ve teknoloji bağımlılığı ile ilintili davranışları doğrudan konu alan Üst Kurul kararı tespit edilememiş ve çalışma kapsamında dâhil edilememiştir. Teknoloji bağımlılığı ile mücadele konusu gelişmekte olan yeni bir alan olup bu hususta mevzuat çalışmaları yapılması gerektiği muhakkaktır.

6112 sayılı Kanun'un 11. maddesinin 1. fıkrasında ticari iletişimi yasaklanan ürünler arasında alkol ve tütün ürünleri de sayılmıştır. Bu maddenin ihlali nedeniyle alınan Üst Kurul kararı sayısı 01.01.2017-31.12.2021 tarihleri arasında 41'dir. İhlal içeren yayınların genel olarak elektronik nargileye ilişkin tanıtım içeren ticari iletişim yayınları olduğu görülmüştür. Kararların 40 tanesinin 2017 yılında, 1 tanesinin 2019 yılında alındığı görülmüştür. Kararların hepsinde %3 oranında para cezası takdir edildiği görülmüştür. Bu kararlara karşı kanun yoluna gidilmediği, kararların hepsinin ticari iletişim yayını ve tütün ürünlerine ilişkin olduğu tespit edilmiştir. Karara konu içeriklerin benzer nitelikte ve içerikte ticari iletişim yayını olduğu görülmüştür.

4207 sayılı Kanun'un 3. maddesinin 6. fıkrasına göre 01.01.2017-31.12.2021 tarihleri arasında verilen Üst Kurul karar sayısı 103'tür. Para cezası müeyyideleri ile ilgili Üst Kurul; 12 defa %1 oranında, 1 defa %2 oranında, 83 defa %3 oranında, 8 defa ise iletişim gelir beyanının bulunmadığı değerlendirilerek alt sınır olarak belirlenen tutar üzerinden idari para cezası uygulamıştır. İhlale konu program türleri değerlendirildiğinde; 80 adet drama türünden sinema ve televizyon filmleri, 8 adet ticari iletişim yayını, 8 adet eğlence programları (müzik video klipleri), 2 adet çocuk programı, 2 adet gerçek yaşamlar, 1 adet eğlence programları (talk show), 1 güncel programlar, 1 adet drama ögeleri içeren

eğlence programı türünden programlara yönelik karar verildiği görülmüştür. Bu kararların mevzuat gereği tütün bağımlılığına ilişkin olduğu belirtilmelidir. Üst Kurul kararlarına karşı 18 kez kanun yoluna başvurulduğu, 13'ünde davanın reddedildiği, 2 tanesinde yürütmeyi durdurma ve itirazın reddedildiği görülmüştür.

4250 sayılı Kanun'un 6. maddesi uyarınca 01.01.2017-31.12.2021 tarihleri arasında verilen Üst Kurul karar sayısı 3'tür. Bu maddeden uygulanan müeyyidelerin para cezası müeyyideleri olduğu görülmüştür. Para cezası müeyyideleri ile ilgili Üst Kurul; 2 defa en alt sınırdan, 1 defa ise en üst sınırdan idari para cezası uygulamıştır. Üst Kurul kararlarında yer alan ihlale konu program türleri değerlendirilmiştir. Buna göre kararlar; 2 adet eğlence programlarına (müzik video klipleri), 1 adet drama türünden (dizi) programlara yöneliktir. Bu kararların mevzuat gereği alkol bağımlılığına ilişkin olduğu belirtilebilir. Kararların 2 tanesinin iptali için dava açılmıştır, açılan iki dava da reddedilmiştir.

6112 sayılı Kanun'un 2018 yılı değişikliği ile 29/A maddesi ve 2019 yılında yürürlüğe giren Radyo, Televizyon ve İsteğe Bağlı Yayınların İnternet Ortamından Sunumu Hakkında Yönetmelik kapsamında isteğe bağlı yayın hizmetleri RTÜK tarafından denetlenmeye başlanmıştır. Bu türden yayın hizmetleri için de bağımlılık ve bağımlılıkla mücadele önemli bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. İzleyicinin seçtiği zamanda seçtiği programı izlemesine imkân sağlayan bu platformlar geleneksel yayıncılığa göre daha serbest ve farklı türde olmakla beraber yüksek nicelikte içeriklere sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bağımlılıkla mücadele bakımından da bağımlılık yapıcı madde veya davranışa özendirecek, olumlu intiba bırakacak türden içeriklerin mevcut olabileceği ve bu içeriklerin oluşturabileceği olumsuz etkilere yönelik mücadele stratejileri geliştirilmesinin gerekliliği göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak bu yayın hizmetlerine ilişkin uygulamanın görece yeni olması nedeniyle Üst Kurul kararları sınırlı sayıdadır, konusal bakımdan uygun nitelikte değildir ve bu nedenle inceleme kapsamında yer verilememiştir.

Madde ve Madde Kullanımıyla Mücadelede Görsel-İşitsel Medyanın Rolü kitapçığı ve Bağımlılıkla Mücadelede Stratejik İletişim Belgesi bünyesinde bağımlılıkla mücadele kapsamında bağımlılık temsilleri hususunda kullanılması ve kaçınılması gereken tutum ve ögelere yer vermiştir. Bu kitapçık ve belge, yayıncılar ve kurumlar için yol gösterici niteliktedir. Tez çalışması kapsamında bu iki belgedeki ortak noktalar derlenerek bir kriterler bütünü oluşturulmuştur. RTÜK kararlarına konu olmuş seçilen içerik örnekleri bu

kriterler çerçevesinde incelenmiştir. Burada amaç Üst Kurul kararlarına konu olan ihlal içerdiği değerlendirilen yayın örneklerini kriterler çerçevesinde değerlendirerek hem bağımlılık temsillerine ilişkin genel bir değerlendirme ortaya koymak hem de RTÜK bakış açısı ve müeyyideleri ile ilgili belirlemeler yapmaktır. Bu yolla hem yayıncı kuruluşlar hem de kamu kurumları için bağımlılıkla mücadele bağlamında örnekler dahilinde somutlaştırılmış bir değerlendirme sunulmak istenmiştir. Yine de belirtmek gerekir ki mevzuat gereği kararlarda daha ziyade özendiricilik kıstası üzerinde durulurken tez çalışmasında daha geniş bir perspektif sunulmak istendiği için yalnızca özendiricilik bağlamı ile sınırlı kalınmaması genel olarak bağımlılık ve bağımlı temsilinde olmaması gereken noktalar kriter belirleme esnasında rol oynamıştır. Bu kapsamda bağımlılık ile bağımlılık yapıcı madde ve davranışların temsilinde bulunmaması gereken kriterler şu şekilde belirlenmiştir;

Tablo 6

Tez İnceleme Kriterleri Tablosu

Olumlama	Asılsız, geçici iyilik halinin vurgulanması, olumsuz etkilere vurgu yapılmaması, olumlu ifadelere yer verilmesi.
Normalleştirme	Bağımlılığın sorun yaratan bir durum olmaması, hafif, sıradan, normal, hayatın olağan akışında rastlanmasında sakınca olmayan, masum bir olgu gibi sunulması, söz edilmesi.
Alt Metinler	Dolaylı veya örtülü olarak cezbedici, sempatikleştirici, merak uyandırıcı bir yapı oluşturulması; kişilerin başarıları, eylemleri ve kullandıkları madde arasında bağlantı kurulmasına yol açacak biçimde maddeyi başarıların kaynağı, eylemlerin kolaylaştırıcısı olarak sunulması, abartılı ifadeler ile "havalı, farklı, lüks" gösterimler olması.
Bilgi Verme	Doğrudan veya dolaylı bir biçimde bağımlılık yapıcı madde veya davranışın kullanım metodu, temin yöntemi vb. konular hakkında bilgi verici, öğretici nitelikte olması.
Olumsuz Tedavi Yolları-Karşı Koyma Temsili	Tedavi yollarının gerçekçi yansıtılmaması, olumsuz kısımlarına aşırı vurgu yapılması ile tedavinin karamsarlığa yol açacak, imkânsız gibi temsili; akran baskısı karşısında hayır diyebilme yetisi üzerinde durulmaması, bağımlının çaresiz sunulması.
Kültürel Öge	Bağımlılık yapıcı madde veya davranışın kültüre veya popüler kültüre ait bir öge veya kültürel bir değer gibi sunulması. Örneğin; müzikal eserler ile sahnelerin pekiştirilmesi, sözel olarak kültürel motif olarak işlenmesi (Rakı- Türk kültürü, Bira- Alman kültürü, Esrar- ABD/Hollanda kültürü gibi), ikon haline gelmiş bir karakter (Redkit-Sigara, James Bond- Alkol vb.) ile özdeşleştirilmesi.

(Devam ediyor)

Tablo 6 (Devam)

Kazanç Kaynağı	Bağımlılık yapıcı maddenin mali değeri ifade edilirken kârlı bir iş olarak sunumu, yasadışı faaliyette bulunanların kazançlı, zengin, kahramanca sunumları. Örneğin; "Uyuşturucu Baronu" gibi ifadeler kullanılması. Madde kaçakçılığının veya maddelerin mali değerinin öne çıkarılması, bağımlılık yapıcı davranışın veya maddenin yüksek mali getirisi ve kazancı olduğu vurgusu.
Ayrıştırıcı	Her sosyal statüde, toplumun her kesiminde bağımlılığın görülebilmesi nedeniyle yalnızca belirli topluluklara has olarak sunulması, tüm kesimlere hitap eden nitelikte, kapsayıcı olmaması. Bağımlı bireyleri aşağılayıcı, ötekileştirici, toplumdan koparan, izole hale getirecek türden ifadeler kullanılması; abartılı, korkutucu, gözaltları morarmış bağımlı gösterimleri. Örneğin; müptezel, hapçı, tinerci, esrarkeş, sarhoş kelimeleri.

İnceleme kapsamında sayısal belirlemesi yapılan kararlar arasından amaçsal yöntem ile 10 karar seçilmiştir. Bu kararların seçiminde amaçsal seçim yöntemi kullanılarak bağımlılık türleri, program türleri, dayanılan mevzuat hükümleri bağlamında denge kurulmaya çalışılmıştır. Kararlara konu yayın içerikleri yukarıda verilen kriterler çerçevesinde incelenmiş, ardından sırasıyla uzman raporu, Üst Kurul kararı, müeyyidesi ve mevcutsa ilişkili mahkeme kararları analiz edilmiştir.

4.1.5.2.2 Uyuşturucu Bağımlılığı

4.1.5.2.2.1 Bein Movies HD Stars-Gözleri Tamamen Kapalı-Sinema Filmi

Triton Televizyon Yayıncılık A.Ş. unvanlı medya hizmet sağlayıcının "Bein Movies HD Stars" logosuyla 29.10.2018'de 00:25'te "18 Yaş ve Üzeri" ve "Cinsellik" koruyucu sembolleri ile yayınladığı "Gözleri Tamamen Kapalı" (Eyes Wide Shut) isimli sinema filminde 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinin ihlal edildiği yönünde 02.11.2018 tarihli 829 numaralı uzman raporu düzenlenmiştir. Üst Kurul 07.11.2018 tarihli 2018/45 toplantı numaralı toplantısında 12 karar numarası ile ilgili kanun maddesinin ihlal edildiğini belirterek yayıncı kuruluş ile ilgili 6112 sayılı Kanun'un 32. maddenin 1. fıkrası uyarınca idari para cezası ve program yayını idari tedbirinin uygulanmasına karar vermiştir.

Müeyyideye konu film incelendiğinde, genç ve sosyo-ekonomik düzeyi yüksek bir çiftin hayatlarının sıradanlığından çıkmak istemeleri ve bu yolda heyecan arayışlarının işlenmiş olduğu görülmüştür. Filmin saat 00:47'de ekrana gelen sahnesinde Alice Hadford (Nicole Kidman) isimli karakterin eşi ve kızı ile geçirdiği akşamın ardından banyo dolabında yara bandı kutusunun içerisindeki esrar türünden bir maddeyle sarma kâğıdını çıkartması, ardından sigara biçimine getirişi ve sarış şekli herhangi bir flulaştırma olmadan ekrana getirilmiştir. Sahnenin devamında Alice ve eşinin yatak odasında esrar türü uyuşturucuyu tükettikleri görülmektedir. Çiftin uyuşturucu tüketimi sonrasında yaşadığı sahte iyilik hali ve rahatlama; konuşma şekillerine, sohbetlerine ve tavırlarına yansımakta, kimi zaman gülerek kimi zaman ise cümleleri toparlamakta zorlanmaları şeklinde bu etkiler ekrana gelmektedir. Çiftin önceki gece üzerine sohbetlerinin tartışmaya dönmesiyle eşinin Alice'e *"Sakin olalım Alice. Esrar seni agresifleştiriyor*." dediği Alice'in ise bu söze karşı çıktığı ve sinirlenmesinin nedenini eşi olarak gördüğünü ifade etmektedir. Tartışma sahnesinin devamında 00:54'te eşinin Alice'e "*Ne bildiğimi sana söyleyeyim mi? Kafan kıyak, keyiflisin. Benimle kavga etmeye çalışıyorsun*." dediği, Alice'in konuşmanın devamında gülme krizine girdiği ve değişken ruh halleri gösterdiği görülmektedir.

İhlale konu sahne belirlenen kriterler çerçevesinde incelendiğinde toplumun her kesiminde rastlanabilen bağımlılık olgusunun sosyo-kültürel olarak yüksek sınıf için varlığı gösterildiği ancak tek sınıfa ait veya ait olmadığı şeklinde incelenmeye uygun bir içerik olmadığı veya bağımlıları aşağılayan, ötekileştiren ayrıştırıcı bir dil kullanılmadığı görülmüştür. Bu bakımdan ayrıştırıcılık kriteri söz konusu değildir. Sahnede kültürel ögelerle pekiştirmenin olmadığı, yasadışı faaliyetler çerçevesinde kazanç kaynağı olarak gösterilmediği görülmüştür. Tedavi, rehabilitasyon yollarına değinilmediği gibi hayır deme yetisi üzerinde de durulmamıştır.

Olumlama boyutunda ise asılsız iyi olma halinin ve geçici etkilerin sahne kapsamında mevcut olduğu görülmüştür. Karakterler uyuşturucunun etkisiyle özellikle ilk aşamada daha keyifli bir ruh halinde gülmektedirler. Ayrıca yine uyuşturucu ile rahatladıkları, birbirleri ile daha açık iletişim kurdukları görülmektedir. Alice karakterinin tartışma boyunca hareketlerinde uyuşturucu etkisinde olduğu gözlemlenebilir. Alice karakterinin konuşma sırasında esrar etkisinde olduğu, eşinin kurduğu *"...Kafan kıyak, keyiflisin. ..."* şeklindeki cümlesinden de anlaşılmaktadır.

Normalleştirme kriteri bağlamında incelenecek olursa sahnede çiftin banyo dolaplarında kolayca erişilen ve hayatın olağan akışı içinde tüketilmesi normal bir ürün olarak uyuşturucu maddenin sunulduğu görülmüştür. Çift kızları ile geçirdikleri normal bir akşamın akabinde günlük yaşamın tekdüzeliğinden uzaklaşma metodu olarak esrar kullanmaktadır. Bu açıdan söz konusu sahnede sıradanlaştırmanın ve uyuşturucu kullanımının normalleştirilmesinin mevcut olduğu görüşü hâsıl olmuştur.

İhlale konu sahnede ayrıca kullanım yolları hususunda sarma sahnesinin ön planda olması yoluyla bilgi verildiği görülmüştür. Yakın planda sarma eyleminin gösterilmesi ve ekrana gelmesi bakımından öğretici nitelikte olduğu düşünülmekte, bilgi verme kriterinin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Her ne kadar sahnenin devamında sahte neşelilik hali tartışmaya dönmüş olsa da özellikle kadın karakter açısından içinde tuttuğu duyguları dışa vurmanın bir yolu olarak, cesaret kaynağı şeklinde uyuşturucunun sunulduğu yorumu yapılabilmektedir. Ayrıca kullanan çiftin filmde arzu ve hayranlık uyandıran, genç, iyi görünümlü, üst düzey insanlar olması, bu maddeyi bir rahatlama aracı olarak normal yaşantılarında kullanmaları şeklindeki sunum ile sempatikleştiren, cezbedici bir alt metnin varlığından söz edilebilir.

Tez kapsamında belirlenen kriterlerden 8 kriterden 4'ünün sahnede mevcut olduğu görülmüştür. İhlale konu sahnenin; olumlama, normalleştirme, bilgi verme ve sempatikleştiren alt metinler kriterlerini taşıdığı değerlendirmesi yapılmıştır.

Karara konu uzman raporunda sahnede esrar kullanım yönteminin ve kullanımının açıkça gösterildiği, uyuşturucu kullanımının olumsuzluklarının üzerinde durulmadığı, uyuşturucu sunumunun üst seviyede tanımlanabilecek bir çiftin hayatlarının bunaltıcılığından uzaklaşma yöntemi şeklinde olduğu belirtilerek özendirmenin mevcudiyeti ifade edilmiştir. Ayrıca uzman raporunda aynı film ve sahnenin 29.08.2018 tarihli 2018/34 sayılı Üst Kurul toplantısında ihlal olarak değerlendirildiği ve idari para cezası uygulandığı dile getirilmiştir. Bahsi geçen 2018/34 sayılı toplantıda alınan 12 numaralı karara temel olan uzman raporunda ise belirtilen noktalar harici uyuşturucu kullanımının doğal bir eylem gibi sunulması ile kadının uyuşturucuyla kendini daha rahat olarak ifade etmesi şeklindeki sunumun özendirici nitelikte olduğu ifade edilmektedir. 2018/34 sayılı toplantı 12 numaralı Üst Kurul kararında 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinin ihlali nedeniyle kuruluşa %2 oranında idari para cezası uyguladığı görülmüştür.

Uzman raporunda bahsi geçen önceki 2018/34 sayılı toplantı 12 numaralı Üst Kurul kararının iptali için açılan davayı Ankara 18. İdare Mahkemesi 2018/2279 Esas, 2019/1215 Karar numaralı 29.05.2019 tarihli karar ile kabul etmiş ve işlemi iptal etmiştir. İlk derece mahkemesi bu kararını eserin esas içeriğinin uyuşturucu kullanımı olmadığı, bahsedilen sahnede uyuşturucu kullanımının vurgulanmadığı, yayın saatinin çocukların izleyemeyeceği bir aralıkta bulunduğu, hedef kitlenin göz önüne alınması halinde özendiriciliğin bulunmayacağı, kadın karakterinin uyuşturucudan cesaret alarak konuşamayacağı konuları dile getirdiği yorumunun kadın-erkek eşitliğine ters düşer nitelikte olduğu şeklinde gerekçelendirmiştir. Ankara Bölge İdare Mahkemesi 7. İdari Dava Dairesi 13.11.2019 tarihli 2019/951 Esas, 2019/943 Karar numaralı kararıyla anılan ilk derece mahkemesinin kararını uyuşturucu kullanım biçiminin açık bir biçimde verildiği, haz ve cesaret verici betimlemelerin söz konusu olduğu gerekçesiyle bozmuş ve davayı reddetmiştir. Danıştay 13. Daire'nin 2020/372 Esas, 2020/787 Karar numaralı kararıyla Ankara Bölge İdare Mahkemesinin kararı onanmıştır.

İnceleme konusu 07.11.2018 tarihli 2018/45 toplantı sayılı 12 karar numaralı karar ile 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinin ihlali nedeniyle yayıncı kuruluşa %3 oranında idari para cezası uygulandığı ve ayrıca program yayınının 3 kez durdurulması idari tedbiri uygulandığı görülmüştür. Üst Kurulun aynı içeriğe yönelik ilk kararında yalnızca para cezası müeyyidesi uyguladığı ancak ikinci kararında hem para cezası hem de program durdurma cezası verdiği görülmüştür. 17.12.2018, 18.12.2018 ve 19.12.2018 tarihlerinde 00:25'te söz konusu müeyyide 3 gün süreyle uygulanmıştır.

4.1.5.2.2.2 Bein Movies HD Stars- Adalet Peşinde- Sinema Filmi

Triton Televizyon Yayıncılık A.Ş. unvanlı medya hizmet sağlayıcının "Bein Movies HD Stars" logosuyla 04.11.2018'de 00:50'de "18 yaş ve üzeri", "Şiddet/ Korku", "Cinsellik", "Olumsuz Örnek Oluşturabilecek Davranışlar" koruyucu sembolleri ile yayınlanan "Adalet Peşinde" (Puncture) isimli sinema filminde 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinin ihlal edildiği yönünde 20.11.2018 tarihli 896 numaralı uzman raporu düzenlenmiştir. Üst Kurul 22.11.2018 tarihli 2018/47 toplantı numaralı toplantısında 19 karar numarası ile ilgili kanun maddesinin ihlal edildiğini belirterek yayıncı kuruluş ile ilgili 6112 sayılı Kanun'un 32. maddenin 1. fıkrası uyarınca

idari para cezası ve program yayını durdurma idari tedbirinin uygulanmasına karar vermiştir.

Müeyyideye konu film incelendiğinde filmin uyuşturucu bağımlısı genç avukat, Mike Weiss'ın sağlık çalışanlarının hayatlarını tehlikeye atan türden iğnelerin yerine güvenli iğnelerin kullanılmasına yönelik yürüttüğü hukuki mücadelenin işlendiği görülmüştür. Filmde başkarakter bağımlı bir bireydir ve filmin birçok sahnesinde uyuşturucu kullanımı mevcuttur.

00:51'de duyulan jenerik müziğinde *"I have my drugs, I have my woman."* şeklinde sözler geçmektedir. 00:53, 00:55, 01:07, 01:12 saatlerinde ekrana gelen sahnelerde Mike Weiss'ın uyuşturucu kullanırken ve uyuşturucu etkisi altındayken avukatı bulunduğu davalar ile ilgili fikir yürüttüğü, hazırlık yaptığı görülmektedir. 00:59'da Mike Weiss'ın parti esnasında ve işi üzerine sohbet ederken hem kendisinin hem iş arkadaşının uyuşturucu kullandığı görülmektedir.

01:16'da ise Mike Weiss'ın toplantısından önce bir otoparkta iş arkadaşı ile uyuşturucu kullandığı bunun sonucunda uyuyakalarak toplantısına geç kaldığı, madde kullanım belirtisi olarak burnunun kanaması nedeniyle zorluk yaşadığı ve toplantıya yetişemediği görülmektedir. Bu durumla ilgili Mike Weiss'ın olumsuz bir sonuçla karşılaşmadığı, geç kalma nedeni hakkında müvekkiline bir gazeteciyle görüştüğü yönünde yalan söylediği, bu yalanının ortaya çıkmaması için bahsi geçen gazeteciye ulaşmaya çalışırken halen uyuşturucu kullanmaya devam ettiği 01:22'de görülmektedir.

01:23'te Mike Weiss'ın uyuşturucu satın alması ekrana gelmiştir. Bu sahnede Mike Weiss bir parkta şapkalı, genç bir erkeğin yanına gelmekte, erkek "*Kanun ve nizam, ne oldu, ne lazım*?" şeklinde sormakta, Mike Weiss "*200.*" şeklinde soruyu yanıtlamakta ve ikisi arasında para ve uyuşturucu alışverişi meydana gelmektedir.

01:41'de ekrana gelen sahnede Mike Weiss senatör ile gerçekleştirdiği görüşmenin ardından tuvalete giderek burundan çekme suretiyle uyuşturucu kullanmaktadır. Sahnenin devamında senatörün Mike Weiss ile özel olarak konuşmak istediği ve senatörün Mike Weiss'ın burnunda kokain olduğuna dikkat çektiği, uyuşturucu kullanması nedeniyle müvekkiline ancak başka bir avukatla çalışması halinde yardımcı olabileceklerini söylediği görülmektedir. 01:42'deki sahnede senatör; "*Kokain var burnunun altında. ... Seni ayıplamıyorum Mike. Uyuşturucunun etkisinde bir senatörle kulis yapan ilk kişi sen değilsin. Eminim bunu yapan ilk kişi bile değilsin ama bırak meclisi, seni komitenin önüne*

bile çıkarmamız mümkün değil." demektedir. Mike Weiss kendini toparlaması için senatörden bir şans daha istemekte ve ardından bu konuda senatörle anlaştığı ekrana gelmektedir. Bu sahneden sonra bir süre uyuşturucu kullanmayan karakter yoksunluk belirtileri göstermeye başlamaktadır. Hem uyuşturucudan uzak kalması hem de hasta müvekkilinin ölümü neticesinde bir buhran içindedir. 01:46'da davada yapacağı konuşmaya hazırlanan ancak iyi hissetmediği yüzü ve konuşmasından anlaşılan Mike Weiss'a arkadaşının "*Sen iyi misin Mike*?" diye sorması üzerine Mike Weiss "*Evet, iyiyim*." Şeklinde cevap vermektedir. Cevabın ardından arkadaşı "*Biraz ister misin?"* diye sorarak elindeki plastik poşetin içindeki beyaz toza işaret etmektedir. Bu teklifin ardından Mike Weiss madde kullanmasa dahi kusma, halüsinasyon, üşüme, titreme gibi yoksunluk belirtileri göstermektedir.

01:50'de yoksunluk belirtileri nedeniyle Mike Weiss hastaneye kaldırılmaktadır. Doktor, Mike Weiss'ın ortağına, Mike Weiss'ın damarlarında, karaciğerinde büyük zararın oluştuğunu söylediği görülmektedir. 01:50'de doktorun endikasyonlar ile ilgili "*Tipik. Uyuşturucuyu bıraktığı için*." dediği ve Mike Weiss'ın çok ağır bir kullanıcı olduğunu söylediği, istediği tedavinin ise sigorta tarafından karşılanmadığını belirttiği; yaklaşık 25 bin dolarlık tedavi masrafını dile getirdiği görülmektedir. Davayla ilgili kendini çıkmazda hisseden Mike Weiss, ortağının evindeki mutlu aile tablosunu görünce kendini oraya ait hissetmemekte ve tekrardan uyuşturucu kullanmaya geri dönmektedir. Davasının olumsuz seyretmesinin ve ortağı tarafından anlaşma yapmaları yönünde yönlendirilmesinin neticesinde Mike Weiss stresi ile başa çıkma yolu olarak kokaine başvurmaktadır.

01:58'de Mike Weiss'ın "*Şu paketi ver*." demesi üzerine, iş arkadaşı "*Mike yapma."* şeklinde cevap vermektedir. Mike Weiss'ın ısrarı üzerine arkadaşı uyuşturucu paketini vermektedir. Ortağıyla dava üzerine tartışan Mike Weiss 02:05'te sokakta hızlı bir şekilde önceki sahnelerde görülen aynı satıcıdan uyuşturucu madde satın alır. 02:16'da aşırı dozdan öldüğü ifade edilen Mike Weiss'ın ölü bedeni evinde bulunmaktadır.

Filmin sonunda Mike Weiss'ın üzerine çalıştığı davanın olumlu sonuçlandığı ve hastanelerde güvenli iğnelerin kullanılmaya başlandığı, Mike Weiss'ın ölümünün ise kayıtlara aşırı doz olarak geçtiği bilgisi ekrana gelmektedir.

Filmde uyuşturucu kullanımının yasadışı faaliyetler çerçevesinde kazanç kaynağı olarak gösterilmediği görülmüştür.

Filmde bağımlı bir karakter olan Mike Weiss'ın uyuşturucu kullanımı ve işini özellikle filmin ilk kısmında iyi olarak idare ettiği, bu bakımdan bir olumsuzlukla karşılaşmadığı ve hatta dosyalarını uyuşturucu etkisinde değerlendirdiği, yeni fikirler bulduğu, uyuşturucuyu bıraktığı anlarda odaklanma sorunu yaşadığı görülmektedir. Mike Weiss'ın partilerde eğlenceyi pekiştirici bir biçimde uyuşturucu kullandığı görülmüştür. Bu açıdan sahte ve geçici iyilik durumunun vurgulandığını söylemek mümkündür. Ancak uyuşturucu bağımlılığı nedeniyle filmin ikinci yarısında sosyal, mesleki, fiziki sorunlar yaşaması, filmin sonunda karakterin aşırı doz nedeniyle hayatını kaybetmesi, uğruna uğraştığı davanın sonucunu görememesi gibi açılardan uyuşturucu kullanımının olumsuz etkileri ve sonuçlarına da yer verildiği görülmektedir. Ancak tüm bu olumsuz neticeler filmde bırakma deneyiminin akabinde verilmiştir. Yaşanan olumsuzlukların kaynağının uyuşturucu bağımlılığı olduğu gerçeğinin, karakterin uyuşturucu kullanımı ile elde ettiği sahte iyilik halinin mevcut olduğu sahnelere kıyasla açık ve yoğun olarak vurgulanmadığı düşünülmektedir. Bu bakımdan olumlama kıstasının mevcut olduğu düşünülmektedir.

Filmde bir avukatın günlük yaşamı içinde, iş arkadaşlarıyla, komşularıyla, yeni tanıştığı kimselerle; partilerde, toplantılarda rahatlıkla uyuşturucu kullandığı görülmektedir. Bu durum her ne kadar uyuşturucunun toplumun her kesiminde kullanılabileceği gerçeğini gösteriyor olsa da bunun dışlayıcılık değil, normalleştirme ve sıradanlaştırma minvalinde ele alınmasının daha yerinde olacağı düşünülmektedir. Ayrıca senatörle gerçekleştirdiği konuşmalar esnasında da "*Seni ayıplamıyorum Mike. Uyuşturucunun etkisinde bir senatörle kulis yapan ilk kişi sen değilsin."* şeklindeki cümle ile bu durumun çok sık rastlanılabilen, üst kademe yöneticilerde bile meydana gelebilecek bir vaziyet olduğu gösterilmektedir. Tüm bu değerlendirmeler kapsamında genel olarak madde kullanımının bağımlılık vurgusundan çok karşılaşılması sıradan, normal bir durum, alışkanlık, tutku olarak sunumun mevcudiyeti ifade edilebilir.

Filmin alt metinleri incelendiğinde oransal bakımdan bağımlı karakterin bağımlılığı nedeniyle olumsuz sonuçlarla karşılaşma sıklığının yeterince vurgulanmadığı, filmde cezbedici alt metinlere yer verildiği düşünülmektedir. Öncelikle bağımlı karakter Mike Weiss'ın idealist, zeki ve günü kurtaran bir karakter olduğu, bu bilişsel yeteneklerinin uyuşturucu kullanımıyla arttığı ve zor durumlardan uyuşturucu kullanımına rağmen kurtulabildiği görülmektedir. Karakter üzerine çalıştığı davayla ilgili fikirleri uyuşturucu etkisi altındayken geliştirmekte, kimi zaman davaya yönelik duyduğu stresten madde kullanarak uzaklaşmaktadır. Ayrıca istikrarlı bir aile yaşantısına sahip ortağına kıyasla

daha ilgi çekici, cesur ve hareketli bir yaşamı olduğunun da vurgulandığını söylemek mümkündür. Filmin ikinci yarısında uyuşturucu ile ilgili olumsuz durumlarla karşılaşsa da bütüncül bakışta bağımlılığın sempatikleştirildiği, karakterin zekâsı, gözü karalığı ve farklı olması nedeniyle toplumla uyumsuzluğunun bir sonucu olarak sunulduğu düşünülmektedir. Nitekim başkarakter, bağımlılığın hayatına verdiği zararlar nedeniyle farkındalığa ulaşmasından dolayı değil, davası ile ilgili sorun yaşaması ve kendinden uyuşturucu kullanmamasının talep edilmesi neticesinde uyuşturucu kullanımını bırakma teşebbüsünde bulunmaktadır. Bırakma denemesi ise karakterin iş hayatında ve kişisel yaşantısında zorluklar yaşamasına neden olmakta ve bir anlamda karakterin bağımlılıkla ilgili yaşadığı olumsuzlukların başlangıcı gibi sunulmaktadır. Bu bakımlardan yayın içeriğinin sempatikleştiren, cezbedici alt metinlere sahip olduğunu ifade etmek mümkündür.

Karakterin çok çeşitli maddeleri (kokain, eroin, vb.) bir arada kullandığı ve bu maddelerin kullanım şekillerinin (burundan çekme, damardan enjeksiyon, cam pipoyla içme vb.) ekrana flulaştırılmadan, açık ve detaylı olarak verildiği görülmüştür. Karakterin uyuşturucu satın alma yönteminin de ekrana getirildiğinden hareketle bu ve benzeri açılardan bilgi verici niteliği de haiz olduğu söylenebilir.

Filmde bağımlı karakterin bırakma girişimine yer verilmektedir. Ancak bu bırakma girişiminin işlenmesi esnasında bırakmanın zorlukları çokça vurgulanmıştır. Karakter yoksunluk belirtilerini yoğun olarak yaşamakta, tıbbi destek almadan bıraktığı için hastaneye kaldırılmaktadır. Ardından bağımlılık nedeniyle vücudunda oluşan zararlardan söz edilse de devamında aldığı tıbbi desteğin maliyetine vurgu yapılmaktadır. Karakter uyuşturucu kullanmadığı dönemde üzerinde çalıştığı davanın da olumsuz seyretmesi üzerine başa çıkma mekanizması geliştirmekte zorlanmaktadır. En nihayetinde tekrardan uyuşturucu kullanmaya başlamakta ve aşırı doz nedeniyle hayatını kaybetmektedir. Uyuşturucuyu bırakma sürecinin olumsuzluklarına daha çok vurgu yapıldığı, tedavi ve rehabilitasyon süreci ile ilgili yeterli bilgi verilmediğinden ötürü bağımlı kimseleri karamsarlığa sürükleyecek nitelikte bir sunum söz konusudur. Tedavinin zorlu bir süreç olduğu kabul edilmekle beraber yayınlarda tedavi süreci ile ilgili doğru ve yeterli bilgi sunulmalı, süreç korkutucu ve imkânsız bir biçimde yansıtılmamalıdır.

Jenerik müziğinde yer alan sözlerin uyuşturucu kullanımını pekiştirici nitelikte olduğu görülmektedir. Bu bakımdan kültürel ögelerle pekiştirme kriterinin yoğun olmamakla beraber varlığından söz edilebilir.

Filmin ithaf kısmında yazan "*Bu film Michael David Weiss'a ithaf edilmiştir. Avukat, dahi, aptal, oğul, kardeş, hayalperest, çapkın, deli, keş ve dost."* Yazıdaki "keş" ifadesi ayrıştırıcı kriteri kapsamında değerlendirilebilir. Her ne kadar keş ifadesi görece olumlu anlamda kullanılmış olsa da dolayısıyla yoğun bir ayrıştırıcılıktan söz edilemese de dilsel anlamda yer verilmesi kriteri sağlamaktadır.

Tez kapsamında belirlenen 8 kriterden 7'sinin filmde mevcut olduğu görülmüştür. İhlale konu sahnelerin; olumlama, normalleştirme, bilgi verme, sempatikleştiren, cezbedici alt metinler, tedavi yollarının olumsuz temsili, ayrıştırıcılık ve kültürel öge kriterlerini sağladığı değerlendirilmesi yapılmıştır.

Karara konu uzman raporunda uyuşturucu kullanımı ve yöntemleri ile ilgili altı sahnenin incelendiği görülmüştür. Uzman raporunda sahnelerin deşifresinin ardından filmin geneline ilişkin saptamalara yer verilmiştir. Raporda öncelikle filmin korumalı saatler haricinde yayınlandığı belirtilmiş ve filmde başkarakterin uyuşturucu ile kurduğu ilişki neticesinde fiziksel ve psiko-sosyal çöküşünün sert ve etkili bir biçimde gösterildiği taraf unsurlar olarak ifade edilmiştir. Akabinde raporda karşı unsurlar zikredilmiştir. Bu unsurlar şu şekilde sıralanabilir;

- Uyuşturucu kullanımına ve yöntemine ilişkin sıklıkla örtülü sahnelerin bulunması, bilenlerin anlayabileceği bu hareketlerin riskli davranışlara yakın bir dönem içerisinde bulunan ergenlik çağındaki ve genç bireyler için de risk oluşturabileceği ve yöntemlerin açıkça gösteriminin her halükârda riskli bir durum olduğu ifade edilmektedir.
- Karakterin uyuşturucu kullanımı esnasında devam eden jenerik müziğinin sözlerine "*I have my drugs, I have my woman- Uyuşturucum var, kadınım var. /They keep away my loneliness- Bunlar yalnızlığımı uzaklaştırıyor …"* şeklinde yer verilerek karakterin yaşayış tarzıyla da örtüşür bir biçimde düzen ve yasaya uyanların aksine uyuşturucunun kullanıcısını yalnızlık ıstırabından kurtardığı, hayatı çekilir kıldığı yönünde izlenim yaratılmaktadır.
- Başkarakterin ağır dozda uyuşturucu kullandığı sahnelerde mevcut davasıyla ilgili çalıştığı ve uyuşturucu etkisiyle seri düşündüğü, başkalarının yakalayamadığı durumlar arasında ilişki kurabildiği, zihni kapasitesinin ve bedeninin sınırlarını zorlayabildiği görülmektedir. Bu melekelerin uyuşturucu etkisindeyken ortaya çıktığının gösterimi ile uyuşturucunun bir anlamda karakteri "sıra dışı" hale

getirdiği, bir anti-kahramana dönüştürdüğü şeklinde bir algı oluşturulmakta, karakterin savaşçı bir biçimde mağdur olan sağlık çalışanlarının davalarını üstlenmesiyle de bu algı pekiştirilmektedir.

- Karakter ile senatör arasında geçen diyalogda karakterin kendinden emin ve rahat bir tavır sergilemesi, cesaret isteyen işler bakımından uyuşturucunun etkili bir araç olduğu algısını pekiştirmektedir.
- Uyuşturucu bağımlısı karakter ve ortağı olan karakter karşılaştırıldığında ortağı olan karakterin daha renksiz, sıradan, uyumlu, güvenilir, gündelik işlerle uğraşan, uyuşturucu bağımlısı karakter gibi davalara zekâ gerektiren dokunuşları yapamayan bir kimse olarak yansıtıldığı görülmektedir.
- Uyuşturucu bağımlısı karakter "havalı", kitleler tarafından idolleştirilen, "hızlı yaşa, erken öl" felsefesi taşıyan bir kimse gibi lanse edilmektedir. Film sonunda yapılan ithafta "*Bu film Michael David Weiss'a ithaf edilmiştir. Avukat, dahi, aptal, oğul, kardeş, hayalperest, çapkın, deli, keş ve dost."* şeklinde ifade yer almaktadır. Bu bakımdan karakterin eğlenceli, korkusuz bir varoluş sergilediği sonucu çıkarılabilmektedir.
- Film içerisinde sigara kullanımı mevcut yasaya uygun bir biçimde flulaştırılırken esrarlı sigara, damara enjekte edilen uyuşturucular ve kullanım teknikleri açık ve anlaşılır bir biçimde sunulmaktadır. Bu çelişkili hal normalleştirme bakımından sakıncalıdır.

İlgili uzman raporunun filmdeki temsili oldukça ayrıntılı bir biçimde hem taraf hem de karşı noktalar dâhilinde ele aldığı görülmektedir. Bu değerlendirmenin neticesinde 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinin ihlal edildiği kanaatine varıldığı belirtilmiştir.

Üst Kurul 22.11.2018 tarihli 2018/47 toplantı numaralı 19 karar numaralı karar ile 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinin ihlali nedeniyle yayıncı kuruluşa %5 oranında idari para cezası, 5 kez program yayını durdurma idari tedbirinin uygulanmasına karar vermiştir. 5 kez program durdurma idari tedbiri 02.01.2019-06.01.2019'da 00:50'de uygulanmıştır. Filmin geneline yayılan bağımlılık konusu, sahneler bağlamında ihlalin daha ağır değerlendirildiği ve daha yüksek oranda para cezası ve program yayını durdurma idari tedbirinin uygulandığı görülmüştür.

Söz konusu Üst Kurul kararının iptali için açılan davada Ankara 8. İdare Mahkemesi 12.03.2020 tarihli 2019/8 Esas numaralı, 2020/650 Karar numaralı kararı ile dava konusu işlemin iptaline karar vermiştir. Mahkeme ilgili programda anılan yayın ilkesinin ihlal edilip edilmediğinin tespiti için bilirkişi incelemesi yaptırılmasını gerekli görmüştür. Mahkeme tarafından hükme esas alınan 22.11.2019 tarihli bilirkişi raporunda filmin konusuna ilişkin değerlendirmenin ardından özetle şu saptamalar gerçekleştirilmiştir:

> "… İki arkadaş olan avukatlardan biri uyuşturucu bağımlısı olup sıra dışı yaşam süren, diğeri çocuk bekleyen ve eşine bağlı bir portre çizmektedir. Uyuşturucu bağımlısı avukata ilişkin film süresince uyuşturucu aldığı birkaç sahnede müstehcen sayılabilecek görüntüler yer almaktadır. Bu sahneler nedeniyle henüz kişiliği oturmayan ve bilişsel gelişimini tamamlamamış çocuklar üzerinde olumsuz etkiden söz edilebilir. Çocuklar için bu olumsuz sahneler nedeniyle film tüm ülkelerde farklılık gösterse de yaş sınırlamaları ile gösterime sokulmuştur. 'beIN Movies Stars' herhangi bir kısıtlama olmadan izleyicilerin erişebileceği bir kanal olmayıp Digitürk platform üzerinde yayın akışını sürdürmekte olan ve bedel karşılığı erişimine olanak sağlanan bir sinema kanalıdır. … Film 04.11.2018 günü saat 00:50'de 18+ koruyucu sembolle yayınlanmıştır. … Televizyonda her izlenenin, izleyici tarafından içselleştirilmesini beklemek yanlış olur. İçselleştirme, iletişimdeki verisi ile kurulacak bağlılıkla mümkündür. Bu nedenle bu olumsuz davranışı özendiren, olumlayan güçlü rol modeller önem taşır. Söz konusu filmde de Mike Weiss kötülüklere karşı mücadele eden idealist bir avukat iken aynı zamanda kadınlar tarafından beğenilen ve oldukça aktif bir cinsel yaşama sahip bir rol model oluştururken, uyuşturucu bağımlısı olarak sürekli uyuşturucu kullanmasının su içmek kadar hayatın normal aktivitesi olarak algılanma ve; gençler ve çocukların gelişimi üzerinde olumsuz etkide bulunabilecek bir içeriğe sahip olduğu değerlendirilmektedir. … Onların bu olumsuzluktan etkilenmelerini önlemek üzere yasa ve yönetmeliklerin zorunlu kıldığı yayın saati uyarınca sembollerin kullanım koşullarının sağlanmış olması, kanalın şifreli ve denetlenebilir olması, … Bilişsel ve sosyal/ duygusal olgunluğa ulaşmış oldukları kabul edilen doğru ve yanlış davranışı ayırt eden yetişkinlerin, bağımlılık, yasa dışı davranışlar, küfür gibi olumsuz içerikli programlardan etkilenmeyecekleri ancak yaş olarak yetişkin olmakla birlikte bilişsel ve sosyal- duygusal olgunluğa

ulaşamamış yetişkinlerin etkilenme olasılıklarına karşı… uyarıcı sembollerin kullanılmış ve zorunlu yayın saatine uyulmuş olması nedenleri ile 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinin ihlal edildiğini ileri sürmek mümkün görünmemektedir."

Mahkeme kararında filmin Digitürk yayın platformunda, korumalı saatler haricinde yayınlandığı, bu saatlerde erişim için hizmet bedeli ödeyen izleyicinin yetişkin izleyici kitlesi olduğu, sahnelerdeki kullanım yöntemlerinin yalnızca bilenlerin anlayabileceği nitelikte olduğu, eroinin koldan enjekte edildiği sahnelerde sadece kola lastik bağlama detayının verildiği, iğnenin enjekte edildiği ana ilişkin hiç görüntünün bulunmadığı, dava konusu işleme ilişkin değerlendirme raporunda da benzer değerlendirmelerin yapıldığı ve filmin genel konusunun genç idealist bir avukatın genç yaşta çöküşü ve ölümünü anlattığı ifade edilerek özendiricilik vasfının olmaması nedeniyle dava konusu işlemin iptaline karar verilmiştir. İdare Mahkemesi kararına karşı yapılan istinaf başvurusu sonucunda Ankara Bölge İdare Mahkemesi 7. İdari Dava Dairesi 15.10.2020 tarihinde 2020/954 Esas, 2020/1160 Karar numaralı kararında İdare Mahkemesi kararının usul ve hukuka uygun olması nedeniyle istinaf başvurusunun reddine karar vermiştir.

Mahkeme kararının gerekçesi ve bilirkişi görüşü incelendiğinde öncelikle yayının korumalı saatler haricinde yetişkin izleyiciye yönelik bir yayın olduğu hususunun ifade edildiği görülmüştür. 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendi "Alkol, tütün ürünleri ve uyuşturucu gibi bağımlılık yapıcı madde kullanımı ile kumar oynamayı özendirici nitelikte olamaz." şeklindedir ve bu maddenin yalnızca çocuklara yönelik koruma sağlar nitelikte değerlendirilmesi eksik ve hatalı bir değerlendirme olacaktır. Kuşkusuz yayın içeriklerinden etkilenmeye en açık ve savunmasız halde olan izleyici kesimi çocuklardır. Ancak özellikle bağımlılık ile ilgili olarak risk grubunun yalnızca çocuklar olarak değerlendirilmesine, bilirkişi görüşünde belirtildiği üzere yetişkinlerin bu tip davranışlardan etkilenmeyecekleri yönündeki ifadelere katılınmamaktadır.

Bağımlılık konusunda farkındalık, çocuklar ve gençler için son derece önemli olmakla beraber yetişkinler için de önem taşıyan bir durumdur. Özellikle genç yetişkin olarak adlandırılabilecek, ergenlik veya geç ergenlik döneminin içerisinde değerlendirilebilecek yaş grubu bakımından filmin erişilebilir olduğu ve riskli davranışları deneyimlemeye açık bu yaş grubunun da risk dâhilinde ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Narkolog Projesi Analiz Raporu 2021'de projenin 2020 yılı çıktılarına

değinirken 2020'de uyuşturucuya başlama yaşının ortalama 20,9 olduğu ve 25 yaşına kadar olan yaşların en riskli dönemler olarak değerlendirilebileceği ifade edilmektedir (s. 23). Aynı raporun sonuç kısmında uyuşturucuya başlama nedenlerinin 'merak, özenme ve arkadaş ısrarı' olarak sıralanmış, 2021 yılına ait verilerde ise madde kullanmaya başlanan yaş kadınlarda ortalama 21,1; erkeklerde 20,9 olarak saptanmıştır (s. 150). Her halükârda bağımlılığın her yaşta kimse için bir risk faktörü olduğu, madde kullanımına özendirici niteliğin yalnızca çocuklar bakımından değerlendirmenin doğru olmayacağı, her yaş grubunun bağımlılık riski taşıdığı ifade edilebilir.

Filmin hizmet bedeli karşılığında erişim sağlanan bir platformda, korumalı saatler haricinde ve koruyucu semboller eşliğinde yayınlanmakta olması film içeriğinde yer alan olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar bakımından izleyicilerin bilgilendirildiği, özellikle çocuk izleyiciler olmak üzere yayın içeriğinin olası olumsuz etkilerine karşı izleyicilerin korunmaya çalışıldığına bir işarettir. Nitekim akıllı işaretler izleyiciye yayın içeriği ile ilgili önceden bilgi vermek ve yayıncı kuruluşların yayının olası zararlı etkilerine karşı var olan koruma sorumluluklarını ifa etmelerini kolaylaştıran bir sistemdir. Bu bakımdan korumalı saatlerin dışında ve uygun koruyucu sembollerle yayınlanması halinde yayın içeriklerinin yetişkin izleyici kitlesine uygun bilgilendirmeyle sunulduğundan mütevellit hükmün daha sınırlı bir yorumla uygulanabileceği söylenebilir. Yayıncı kuruluşun bu şartları yerine getirdiği hallerde sorumluluğunun azalacağına yönelik hukuki yorum mümkün olsa da bunun kanundan ileri gelen sorumluluğun tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmediği düşünülmektedir.

Mahkeme kararında iğnenin enjekte edildiği ana ilişkin görüntünün olmadığı belirtilse de 01:12'de enjeksiyon anının görüldüğü, ayrıca damardan enjeksiyon anı haricinde enjeksiyon edilecek maddenin hazırlanış şekli ve diğer kullanım yollarının da açıkça verildiği film boyunca görülmektedir. Ayrıca kararda ve RTÜK uzman raporunda geçen bu hareketlerin "bilenlerin anlayabileceği bilmeyenlerin fark edemeyeceği" türden hareketler olduğu tespitinin da yerinde bir tespit olmadığını düşünülmektedir. Filmde kullanım yöntemleri sıklıkla ve açık olarak gösterilmiştir. Bu şekildeki sunumun bilmeyenlerin de anlayabileceği, merak edebileceği ve öğrenebileceği niteliği haiz olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda yayın değerlendirildiğinde korumalı saatler haricinde, uygun akıllı işaretlerle yayın yapılmış olsa dahi uyuşturucu kullanım şekillerinin sıklıkla, açık olarak verilmesi; özendirmeye ilişkin bahsi geçen diğer hususların ağırlığı ve

yoğunluğunun fazla olması göz önüne alındığında yayının özendiricilik vasfı taşıdığını düşünülmekte olup ve aksi yöndeki mahkeme kararına bu hususta katılınmamaktadır.

4.1.5.2.2.3 BeIN Movıes Premiere 2- Stella'nın Hafta Sonu- Sinema Filmi

Antares Televizvon Yayıncılık A.Ş. unvanlı medya hizmet sağlayıcının "beIN Movies Premiere 2" logosuyla 11.09.2020'de 08:00'de "7 Yaş ve Üzeri" ve "Olumsuz Örnek Oluşturabilecek Davranışlar" koruyucu sembolleri ile yayınladığı "Stella'nın Son Hafta Sonu" (Stella's Last Weekend) isimli sinema filminde 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinin, 8. maddesinin 2. fıkrasının ve 24. maddesinin 2. fıkrasının ihlal edildiği yönünde 14.09.2020 tarihli 1768 numaralı uzman raporu düzenlenmiştir. Üst Kurul 16.09.2020 tarihli 2020/38 toplantı numaralı toplantısında 9 karar numarası ile 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinin ihlal edildiğini belirterek yayıncı kuruluş ile ilgili 6112 sayılı Kanun'un 32. maddenin 1. fıkrası uyarınca idari para cezası ve program yayını durdurma idari tedbirinin uygulanmasına karar vermiştir.

Müeyyideye konu film incelendiğinde köpeklerinin ölmek üzere olması nedeniyle bir araya gelen iki kardeşin aynı kıza âşık olmalarını ve bunun akabinde ilişkilerinin seyrini işlediği görülmüştür. İlgili sahnenin 08:34'te başladığı görülmüştür. Eve gelen büyük kardeş Jack'e annesi Sally "*Otun var mı?"* diye sormaktadır. Jack'in "*Evet."* şeklindeki yanıtının ardından 08:34- 08:35 aralığında yakın plan, açık bir biçimde sigara biçiminde, sarma kağıdına sarılmış otun yakılması ve içine çekilmesi anları ekrana gelmektedir. Sahnenin devamında anne ve oğlun dönüşümlü olarak içlerine çektikleri dumanı hasta köpeklerine doğru üfledikleri görülmektedir. Annesi ve oğlu arasında şu şekilde bir diyalog geçmektedir.

(08:35)

Jack: Stella'yı dumanlıyoruz.

Sally (Anne): Çok acı çektiğini düşünüyorum.

Jack: Birazdan iyi hissedecek. Al bakalım kızım.

Sally: Hissetmeye başladı mı sence? Deli gibi görünüyor.

Jack: Kafayı bulmuş gibisin Stella. Kafan güzel mi?

08:36'da ise Jack ve annesinin madde kullanmaya devam ettiği, uyuşturucu maddenin flulaştırıldığı görülmüştür. Sahnede 08:36'da Jack "*En sevdiğim kadınlarla dumanlanıyorum. Kaliteli zaman dediğin böyle olur, kaliteli zaman dediğin böyle olur."* demektedir. Annesi ile Jack'in kız arkadaş, üniversite gibi konulardan konuştuğu ve önceden konuşamadıkları durumlarla ilgili paylaşımlarda bulundukları görülmüştür. Jack ve annesinin sohbetleri esnasında konuşma ve tavırlarında rahatlama, uykululuk hali gibi değişimler gözlemlenmektedir. Jack 08:39'da annesinin duygusal konuşmasının ardından "*Bence kafa olmuşsun anne."* demekte, annesi ise gözyaşlarını silerek "*Oldum evet."* şeklinde yanıt vermektedir. Sahnenin ilk kısmında ot türünden uyuşturucunun flulaştırılmadan ekrana verildiği, bu ikinci kısımda ise flulaştırmanın yapıldığı görülmüştür. Sohbetin devamında aşağıdaki diyalog ekrana gelmektedir.

(08:39)

Jack: En son ne zaman ot içmiştin?

Sally: 26 yıl önce. (Gülerler.) Hep sanrılar görürdüm. Mesela şu an tavanı göremiyorum. İşte geldi. Şimdi gitti. Ah, yine geldi, gitti. Geldi, gitti…

Yukarıda verilen diyaloglar ve betimlemeler çerçevesinde ilgili sahne değerlendirilmiştir. Sahnede uyuşturucu kullanımına kültürel ögelerle pekiştirilmenin yapılmadığı, yasadışı faaliyetler çerçevesinde kazanç kaynağı olarak gösterilmediği, tek bir sosyal kesime ait gibi gösterim veya bağımlıları aşağılayan, ötekileştiren bir dil kullanılmadığı yani ayrıştırıcı dil kriterinin bulunmadığı görülmüştür. Karşı koyma veya tedavi yollarına ilişkin olumlu ya da olumsuz bir temsilin de mevcut olmadığı görülmüştür.

Olumlama kriteri bakımından asılsız ve geçici iyilik halinin vurgulandığı ifade edilebilir. Öncelikle ölmek üzere olan köpekleri Stella'nın uyuşturucunun dumanının üflenmesi yoluyla sakinleştirildiği, acılarını dindirdikleri biçimindeki ifadelerle uyuşturucunun bir acı dindirme metodu olarak sunulduğu görülmektedir. Jack'in "*Birazdan iyi hissedecek*." cümlesi de bunu destekler niteliktedir. "*En sevdiğim kadınlarla dumanlanıyorum. Kaliteli zaman dediğin böyle olur, kaliteli zaman dediğin böyle olur."* şeklindeki cümleyle de asılsız iyilik hali ve hoş zaman geçirme, keyif alma durumu vurgulanmaktadır. Ayrıca Jack ve annesinin uyuşturucu madde etkisiyle rahatlaması, konuşma, cümle kurma biçimlerinde görülen farklılıklar da uyuşturucunun bedende yaptığı

etkilere vurgu yapmaktadır. Annesinin gençlik yıllarında uyuşturucu madde etkisinde sanrılar gördüğü ve o esnada yaşadığı etkileri ifade eden diyalog da uyuşturucu madde etkilerini olumlu bir bağlamda sunmaktadır.

Anne Sally karakteri oğullarıyla rahat bir ilişkiye sahip olsa da çekinmeden "otu" bulunup bulunmadığını sorması, anne ve oğlunun bunu birlikte tüketmeleri ve anne Sally'nin gençlik yıllarında da uyuşturucu madde tükettiğinden bahsetmesi yönündeki sunum değerlendirildiğinde normalleştirme kriterinin varlığından söz etmek mümkündür. Sahnede var olan bu durumların madde kullanımının kişiler için problem yaratmadığı, olumsuz durumlara yol açmadığı gibi onları rahatlattığı, gençlikte de ileri yaşlarda da madde kullanımının olağan ve masum olduğu şeklindeki bir algıya yol açacağı düşünülmektedir.

Sahnede ot olarak adlandırılan uyuşturucu maddenin kâğıda sararak kullanıldığı yapılan yakın plan çekimle anlaşılmaktadır. Uyuşturucunun adı, yaptığı etkilerden detaylı bir biçimde sözel olarak bahsedilmesi ve görsel olarak yakın planda maddenin tüketilme anının verilmesi ile bilgi verici, öğretici olduğu düşünülmektedir.

Anne ve oğlunun bazı konularda birbirleri ile daha çok paylaşımda bulunmasını sağlar gibi gösterilmesi, hasta köpeğin acılarını dindirdiği yönündeki temsil bakımından sempatik, cezbedici, hareketleri kolaylaştırıcı gösteren alt metinlerin var olduğu düşünülmektedir.

Tez kapsamında belirlenen 8 kriterden 4'ünün filmde mevcut olduğu görülmüştür. İhlale konu sahnenin olumlama, normalleştirme, bilgi verme ve sempatikleştiren alt metinler kriterlerini taşıdığı değerlendirilmiştir.

Üst Kurul kararına konu uzman raporunda sahnede uyuşturucu ve sarma kâğıdı ile içimine açıkça yer verildiği, uyuşturucu kullanımının olumsuz bir durum olarak değil, iki aile bireyinin paylaşım yapabildikleri, beraber tüketebildikleri bir meta olarak sunulduğu, film boyunca hasta olan ve acı çeken köpeğin acılarını uyuşturucu dumanı ile yatıştırıldığı bu bakımdan özendirici niteliği haiz olduğu belirtilmiştir. Ayrıca uzman raporunda filmin Bein Media internet platformunda isteğe bağlı yayın olarak "18 Yaş ve Üzeri" ve "Olumsuz Örnek Oluşturabilecek Davranışlar" akıllı işaretleri ile yayınlandığı, filmin sürelerinin aynı olduğunun tespiti ile televizyonda yayınlanan filme bir uyarlama yapılmadığının anlaşıldığı ifade edilmiştir. Programın mevzuat ve akıllı işaretlere yönelik kılavuz uyarınca da "18 Yaş ve Üzeri" yayınlanması ve dolayısıyla 24:00-05:00 arasında

yayınlanması gerekliliği uzman raporunda ifade edilmiştir. Uzman raporunda uyuşturucu madde kullanımının olumlu olarak, özendirici şekilde sunulduğu ve uygun olmayan yayın saatlerinde ekrana geldiği tespitleriyle 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendi ve 2. fıkrası[1] ile Yayın Hizmeti Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik 23. Maddesinin 5. Fıkrası[2] dolayısıyla 6112 sayılı Kanun'un 24. Maddesinin 2. Fıkrasının[3] ihlal edildiği kanaatine varıldığı belirtilmiştir.

Üst Kurul 16.09.2021 tarihli 2020/38 toplantı numaralı 9 karar numaralı karar ile yayıncı kuruluşa %3 oranında idari para cezası, 3 kez program yayını durdurma idari tedbirinin uygulanmasına karar vermiştir. 25.11.2020, 26.11.2020 ve 27.11.2020 tarihlerinde 08:00'da program yayını durdurma müeyyidesi 3 gün süreyle uygulanmıştır. Üst Kurul kararının yalnızca 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinin ihlalini konu aldığı görülmüştür.

Söz konusu kararın iptali için açılan davada davacı taraf anılan filmin ücret ve sipariş karşılığında izlenebilen nitelikte olduğunu, belirli güvenlik sistemine tabi olması nedeniyle çocukların ulaşamayacağı durumda olduğundan bahisle işlemin iptal edilmesini talep etmektedir. Davalı idare ise öde-izle kanallarının da Üst Kurul denetim alanında bulunduğu ve kanun hükümlerine uygun yayın yapma sorumluluğuna sahip olduklarını, yayının uyuşturucu madde kullanımına özendirici nitelikte olduğunu belirterek davanın reddini istemektedir. Ankara 17. İdare Mahkemesinde 16.03.2022 tarihli 2020/2089 esas numaralı, 2022/289 karar numaralı kararı ile davanın reddine karar vermiştir. Mahkeme kararının gerekçesinde 6112 sayılı Kanun'un hazırlanmasında kanun koyucunun yayınların tümünün hukuka uygun olması ilkesinden hareket ettiği, Kanun'da yer alan yayın hizmeti ilkelerinin şifreli, şifresiz ayrımı olmaksızın yayın yapan tüm kuruluşlar için bağlayıcı olduğu ifade edilmiştir. Mahkeme yayının özendirici niteliğinin bulunduğu ve şifreli veya

[1] 6112 sayılı Kanun 8. madde 2. fıkrası: "Radyo ve televizyon yayın hizmetlerinde, çocuk ve gençlerin fiziksel, zihinsel veya ahlakî gelişimine zarar verebilecek türde içerik taşıyan programlar bunların izleyebileceği zaman dilimlerinde ve koruyucu sembol kullanılsa dahi yayınlanamaz."

[2] Yayın Hizmeti Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik 23. maddesinin 5. fıkrası: "Bir programın hangi yaş grubuna uygun olduğu ise; programdan etkilenme düzeyleri göz önüne alınarak oluşturulan Ek-1'de yer alan "Genel İzleyici", "7 yaş ve üzeri için uygundur", "13 yaş ve üzeri için uygundur" ve "18 yaş ve üzeri için uygundur" sembolleri ile belirtilir. 13+ ve 18+ sembolleri programın yayını süresince ekranın bir köşesinde sabit ve sürekli olarak yayınlanır.7+ bir programın günün her saatinde yayınlanabileceği, 13+ bir programın 21.30'dan sonra yayınlanabileceği, 18+ bir programın 24:00-05:00 aralığı dışında yayınlanamayacağı anlamına gelir."

[3] 6112 sayılı Kanun'un 24. maddesinin 2. fıkrası: "Koruyucu sembol sistemi ile ilgili usul ve esaslar Üst Kurulca belirlenir."

ücretli kanalda yayınlanmanın yayıncının sorumluluğunu ortadan kaldırmadığını belirterek dava konusu işlemde hukuka aykırılık görülmediğine hükmetmiştir.

4.1.5.2.3 Alkol Bağımlılığı

4.1.5.2.3.1 Power Tv- Rain- Müzik Klibi

Power Radyo Reklam ve Yayıncılık A.Ş. unvanlı medya hizmet sağlayıcının "POWER TV" logosuyla 15.10.2017'de 14:29'da yayınladığı "Rain" isimli müzik klibinin 4250 sayılı Kanun'un 6. maddesinin 1. fıkrasını ihlal ettiği yönünde 15.01.2018 tarihli 1174 numaralı uzman raporu düzenlenmiştir. Üst Kurul 18.01.2018 tarihli 2018/03 toplantı numaralı toplantısında 33 karar numarası ile ilgili kanun maddesinin ihlal edildiğini belirterek yayıncı kuruluş ile ilgili Kanun'un 7. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi uyarınca idari para cezası uygulanmasına karar vermiştir.

Müeyyideye konu klip belirlenen kriterler çerçevesinde incelenmiştir. Klibin piyano çalan solistin görüntüsü ile başladığı devamının ise bir eğlence mekânında geçtiği görülmektedir. Bu eğlence mekânı tasvirinde zarlar, kartlar, bilardo masası, müzik otomatı içecek bardakları ve içki şişeleri bulunmaktadır. Klipte gece hayatı anlatısının olduğu ifade edilebilir. Eğlenen arkadaş grupları, dans eden insanlar klipte yer alan diğer unsurlardandır. Şarkının sözleri incelendiğinde de ayrılık nedeniyle bireyin yaşadığı sıkıntı ve üzüntüyü anlattığı anlaşılmaktadır. Klibin 14:29'da başladığı, 14:33'te sona erdiği ve 3 dakika 41 saniye sürdüğü görülmüştür. 14:30:07'de 2 saniye boyunca kumar masası tasviri içeren zar, para ve masa görüntüsü, 14:30:15'te 1 saniye boyunca kartlar ve bardak görüntüsü, 14:30:33'te 1 saniye boyunca bardakların ve içki şişelerinin tokuşturulduğu görüntü, 14:30:55'te 2 saniye boyunca kart oyunu ve bardak ve şişelerin görüntüsü, 14:30:59'da 1 saniye boyunca bir kadının ağzına içki şişesinin götürülmesi görüntüsü ekrana gelmektedir.

İlgili klip kriterler kapsamında değerlendirildiğinde yasadışı faaliyetler çerçevesinde kazanç kaynağı olarak gösterilmediği veya bağımlıları aşağılayan, ötekileştiren bir dil kullanılmadığı, bağımlılığı belirli bir kesimle sınırlı gösteren dışlayıcı bir üslubun yani ayrıştırıcılığın mevcut olmadığı görülmüştür. Ayrıca tedavi yolları veya karşı koyma üzerine olumlu ya da olumsuz temsilin mevcut olmadığı görülmüştür. Bilgi verici, öğretici nitelikte olmadığı düşünülmektedir. Olumlama kriteri bakımından yayın

içeriğinin yapısından mütevellit sözel olarak olumlu ifadelere yer verilmediği, şarkının sözlerinde buna yönelik bir anlamın bulunmadığı, alkol kullanımının gösterilmesi ile birlikte alkol etkisinde olma kısmına vurgulamanın bulunmadığı, zaman zaman alkole dair görüntüler gösterilmekle beraber oransal anlamda yoğunluğun az olduğu yorumuna ulaşılmaktadır. Bu açıdan bu kriterin söz konusu olmadığı düşünülmektedir.

Normalleştirme kriteri bağlamında yapılan değerlendirmede gerek sözel içeriğin olmaması gerek ekranda görünme süresinin kısa olması gerekse çok dar ve kısa bağlamda verilmesi nedeniyle sorun yaratan bir durum olmaması, olağan akışta rastlanan, masum bir olgu gibi sunulup sunulmadığının yorumunun yapılamayacağı düşünülmektedir. Bu açıdan normalleştirme kriteri yerine alt metin kriteri bağlamında bu temsili değerlendirmenin daha yerinde olduğu, ekrana gelen görüntülerin örtülü anlamlar çıkarılabilir nitelikte olduğu düşünülmektedir. Alt metin kriteri anlamında, sempatikleştirici nitelikte alt metnin olduğu yorumu yapılabilmektedir. Eğlence ortamında bir eğlence aracı olarak sunulması bakımından cezbedici, merak uyandırıcı, sempatik gösteren alt metinlerin varlığından söz edilebilir.

Kültürel ögelerle ilişkilendirme ve pekiştirme kıstası bağlamında incelendiğinde yayın türünün bir müzik klibi olması nedeniyle sanat ve popüler kültürün bir gereği veya uzantısı gibi bir algının oluşabilmesi hali göz önünde bulundurulmalıdır. Madde ve Madde Kullanımı ile Mücadelede Görsel- İşitsel Medyanın Rolü Rehber Kitapçığında (TUBİM& RTÜK, t.y.) belirtildiği üzere müzik kliplerinde yer alan görüntülerle özellikle çocuk ve genç izleyicilerin bağ kurduğu, rol model aldığı sanatçıları sigara, alkol, madde kullanımıyla ilişkilendirebileceği, sanatın bir gereği olarak yorumlayabileceği ifade edilmektedir (s. 24). The Script isimli grubun üyelerinden solist hariç olmak üzere diğer iki üyenin alkol kullanım görüntülerinde yer aldığı ve yayın türü göz önüne alındığında, ekrana gelen kullanım görüntüsü yoğunluğu az olsa da kültürel öge kriterinin mevcudiyeti yönünde değerlendirme yapılabilmektedir.

Tez kapsamında belirlenen 8 kriterden 2'sinin klipte mevcut olduğu görülmüştür. İhlale konu klibin sempatikleştiren, cezbedici, merak uyandırıcı alt metinler ve kültürel öge kriterlerini taşıdığı değerlendirilmiştir.

Karara konu uzman raporunda klipte yer alan çok sayıda alkol kullanma görüntülerinin, zaman zaman kumar masası eşliğinde ekrana geldiği; yayın saati itibariyle 14:30'da içki kadehleri ve şişelerin tokuşturulması şeklinde kutlama yapma, bir kadının

ağzına şişe götürülmesi görüntüsünün ekrana geldiği; bu içeriklerin ihlal teşkil ettiği belirtilmiştir. Medya hizmet sağlayıcının gerekli özeni göstermesi ve mevzuata uygunluk bakımından gerekli ön denetimi gerçekleştirmesi gerektiği ifade edilebilir. Raporda alkol görüntülerinin eğlence ortamı içerisinde verilmesi, çocukların izleyebileceği saatlerde yayınlanması bakımından özendirici ve olumsuz örnek oluşturacağına ilişkin saptama yapılmıştır. Bu doğrultuda 4250 sayılı Kanun'un 6. maddesinin 1. fıkrasında yer alan hükmünün ihlal edildiği yönünde kanaat bildirilmiştir.

Üst Kurul 18.01.2018 tarihli 2018/03 toplantı numaralı 33 karar numaralı karar ile yayıncı kuruluşa 4250 sayılı Kanun'un 6. maddesinin 1. fıkrasının ihlali nedeniyle aynı Kanun'un 7. maddenin 1. fıkrasının (a) bendi uyarınca en alt limitten idari para cezası uygulanmasına karar vermiştir. Üst Kurul kararında maddede belirtilen sınırlar dâhilinde alt sınırdan ceza uygulaması dikkat çekmektedir.

Söz konusu Üst Kurul kararına karşı İstanbul Anadolu 7. Sulh Ceza Hâkimliğine itiraz edilmiştir. Başvuruyu 2019/3343 D.İş numarasıyla esastan inceleyen mahkeme değerlendirme ve tespitin doğru olarak yapıldığı, takdirin yerinde ve usule uygun olarak kullanıldığını belirterek başvurunun reddine karar vermiştir.

4.1.5.2.3.2 Show TV- Çukur- Dizi

AKS Televizyon Reklamcılık ve Filmcilik Sanayi Ticaret A.Ş. unvanlı medya hizmet sağlayıcının "Show TV" logosuyla "7 Yaş ve Üzeri" ve "Olumsuz Örnek Oluşturabilecek Davranışlar", "Şiddet ve Korku" koruyucu sembolleri ile yayınladığı "Çukur" isimli dizinin 16.12.2019 tarihinde 22:26, 22:29 ve 23:08 saatleriyle 23.12.2019 tarihinde 22:25, 22:29 ve 22:38 saatlerinde ekrana gelen sahnelerinden dolayı 4250 sayılı Kanun'un 6. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiği yönünde 04.02.2020 tarihli 1 numaralı uzman raporu düzenlenmiştir. Üst Kurul 17.02.2020 tarihli 2020/08 toplantı numaralı toplantısında 7 karar numarası ile ilgili kanun maddesinin ihlal edildiğini belirterek yayıncı kuruluş ile ilgili 7. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendi uyarınca idari para cezası uygulanmasına karar vermiştir.

Müeyyideye konu dizi sahneleri belirlenen kriterler çerçevesinde incelenmiştir. 16.12.2019 tarihli yayında 22:26'da yakın arkadaşını kaybeden Metin isimli karakterin yanına Yamaç isimli başkarakter gelmekte ve üzüntülü Metin'e eşlik etmek isteyen Yamaç

ağır hareketlerle hem kendi hem de Metin'in bardağına rakı doldurmaktadır. Bardaklar flulaştırılarak ekrana gelmiştir. Ardından Metin'e destek olmak üzere diğer karakterlerin de mekâna geldikleri ve masanın büyüdüğü görülmektedir. 22:33'te topluluk ölen arkadaşlarıyla ilgili anıları yâd etmekte bir yandan da alkol almaktadırlar. Bardaklar bu esnada da flulaştırılmıştır. Anlatılan anıların ardından 22:35 ve 22:39'da duygusal bir müzikle beraber bardaklar tokuşturulmaktadır.

16.12.2019'da 23:09'da Nehir isimli karakter barmenle konuşması aşağıdaki şekilde ekrana gelmektedir.

(23:09)

Nehir: Abiciğim, sen bize beynimizi en çabuk ne yakacaksa ondan ver.

Barmen: Sonrası için sorumluluk almam.

Nehir: Onu ben de almıyorum. (*Gülerek.)*

Barmen iki bardak getirir ve içeceğin üstünü çakmakla yakar. Bardaklar fludur. Yamaç "*Bunu mu içeceğiz? … Ben bunu en son üniversitede…"* demekte Nehir ise gülerek başını sallamaktadır. İçtikten sonra Yamaç "*Bu ispirto ya, bu içki değil ki."* demektedir. Ardından Yamaç barmenden aynı içkiden beşer tane istediklerini söylemektedir. Nehir, "*Oha! Beş ne be? Ben eve taksiyle döneriz diye düşünmüştüm ama sen baya ambulansa niyetlisin."* şeklinde cevap vermektedir. İkili arka arkaya aynı içkiden almaya devam etmektedir. Bu esnada *"Sil aklından. / Açalım bir şişe bu akşam."* şeklinde sözlere sahip bir şarkı çalınmaktadır. Ardından "*Hadi Gel İçelim*" isimli şarkı sahne boyunca çalmaktadır. İkilinin alkol alımından sonra müzik eşliğinde dans ettikleri, rahatlayıp eğlendikleri görülmektedir. Nehir'in sahneye çıkarak şarkıya eşlik ettiği, Yamaç'ın da sahneye çıktığı, biri tarafından sahneden indirilmeye çalışıldığı, şiddete başvurduğu ve iki karakterin de çıkan kavgada yer aldıkları görülmektedir. Yamaç'ın tartışma sonucu özür dilediği, ikilinin halen alkol etkisinde olduklarını gösterir biçimde güldükleri, mekânı şarkı söyleyerek terk ettikleri, bu esnada sendeleyip düştükleri görülmektedir.

23.12.2019 tarihli yayında 22:25'te öfkeli Selim gittiği mekânda gelen genç adama "*Rakı getir*." demektedir.

22:29'da Almanya'daki eğlence mekânına giren Medet ve Salih barmenle aşağıdaki konuşmayı gerçekleştirmektedir.

(22:30)

Barmen: Türk'sünüz değil mi?

Salih: Hemen belli ediyor değil mi?

Barmen: Aynen. Cemil benim adım. Mekân benim. Afiyet olsun bunlar benden. (*Gülerek gider.)*

Medet: Abi, herif ikramda bulundu biz mekânı nasıl patlatacağız?

Salih: Sen önce bir ikramı kabul et bakalım. Gerisini sonra düşünürsün. Hadi.

İkisi içkilerini içtikten sonra tadının kötü olduğunu söyleyen Medet'e Salih muzip bir ses tonuyla "*Alkol, alkol bütün kötülüklerin mutteri."* demektedir. Barmenin yeni ikramlarda bulunmasıyla ikili alkol almaya devam etmektedir. 22:32'de Medet *"Yağ gibi kayıyor abi ya."* demektedir. İkili dans etmeye başlamakta ve bir yandan içmeye devam etmektedir. İkilinin eğlendikleri ve başka insanlarla birlikte dans ettiği görüntüler ekrana gelmektedir.

22:35'te Salih karakterinin flulaştırılmış bardaktan bir kadına içki içirdiği, ardından eğlence mekânındaki tüm herkesin beraber halay çektiği görüntüler ekrana gelmektedir. 22:36'da alkolün etkisindeki Salih *"Ne içirdiniz lan bize?"* diye sorarak elini masaya çarpmakta ve boş bardaklar sallanmaktadır. İkilinin alkol etkisindeki halleri komedi unsuru olarak ekrana sunulmaktadır. Görevlerini yerine getiremeyen ikili mekândan çıkarken 22:37'de Salih "*Yarın gelip bir daha deneyeceğiz. Öyle 'şut' atmak yok. Kızlarla fink atmak yok. …"*

22:38'de Selim'in derdini dinleyebileceğini söyleyen adama kendini tanıtan Selim hikâyesini anlatmadan önce içki bardaklarını hazırlar. Genel olarak ele alınan iki bölümde de alkol kullanımına, içki masalarına sık sık yer verildiği görülmüştür.

İlgili dizi bölümleri kriterler kapsamında değerlendirildiğinde yasadışı faaliyetler çerçevesinde kazanç kaynağı olarak gösterilmediği veya bağımlıları aşağılayan, ötekileştiren bir dil veya bağımlılığı belirli bir kesimle sınırlı gösteren dışlayıcı bir üslubun yani ayrıştırıcı dilin mevcut olmadığı görülmüştür. Bilgi verici, öğretici niteliğin bulunmadığı düşünülmektedir. Ayrıca tedavi yolları veya karşı koyma üzerine olumlu ya da olumsuz temsilin mevcut olmadığı görülmüştür.

Olumlama kriteri bakımından yapılan değerlendirmede alkol alan kimselerin rahatladığı, dertlerini unuttuğu, neşelendiği, daha sosyal ve eğlenceli oldukları görülmektedir. Eğlence mekânlarında alkol alımının ardından sorunlardan uzaklaşılması ve dans etme görüntülerine yer verilmesi, karakterlerin daha sosyal, daha dertsiz tasasız davranışları geçici, asılsız iyilik halinin vurgulandığına işarettir. "*Abiciğim, sen bize beynimizi en çabuk ne yakacaksa ondan ver.",* "*Bu ispirto ya bu içki değil ki.", "Yağ gibi kayıyor abi ya."* gibi cümlelerle de sözel olarak bir olumlama ve pekiştirmenin mevcut olduğu düşünülmektedir. Alkolün dertlerden kurtulma yolu, destek mekanizması, eğlence metodu olarak sunulduğu, geçici iyilik haline vurgu yapıldığı düşünülmektedir. Her ne kadar alkolün tadı ve fiziksel yarattığı bazı olumsuz etkilerine kısa da olsa yer verilse ve "*Alkol, alkol bütün kötülüklerin mutteri."* gibi cümleler geçse de bu etkilerin olumsuzluk olarak vurgulanmadığı, mizahi bir unsur olarak ekrana geldiği ifade edilebilir. Bu bakımdan olumlama kriterinin söz konusu olduğu düşünülmektedir.

Normalleştirme kriteri bağlamında yapılan değerlendirmede dizinin incelenen iki bölümünde de sıklıkla alkol kullanıldığı, alkol kullanım dozunun yüksek olduğu, karakterlerin yoğun alkol kullanımı ile kontrolsüz hareketler sergilemekte olduğu gözlemlenmiştir. *"Bu ispirto ya bu içki değil ki."*, "*Oha! Beş ne be? Ben eve taksiyle döneriz diye düşünmüştüm ama sen baya ambulansa niyetlisin."*, *"Sen önce bir ikramı kabul et bakalım. Gerisini sonra düşünürsün."* gibi cümlelerle de yüksek dozda alkol kullanımının gerçekleştirildiği vurgulanmaktadır. Dizide karakterlerin sıkıntılı oldukları, hayatlarında problem yaşadıkları dönemlerde alkol kullanımını tercih ettikleri görülmüştür. Her ne kadar dizide norm dışı karakterlere yer verildiği söylenebilirse de sosyal hayatın içinde sıklıkla karşılaşılabilen ve sıkıntılı ruh hali içindeyken başvurulan bir yol olarak yoğun alkol kullanımının sunulması ve normalleştirilmesinin söz konusu olduğu düşünülmektedir. Alkol kullanım dozunun sosyal içicilik sınırlarının ötesinde sorunlu veya riskli içme düzeylerine yakın olduğu ancak yapımda buna sıklıkla yer verildiği, sorunlu kullanımın normalleştirildiği, karakterlerin kayda değer problem yaşamadıklarının görüldüğü masumane bir yüksek dozda alkol kullanımı temsili söz konusudur.

Alt metinler irdelendiğinde ise dizide yoğun bir biçimde sıkıntılı olma hali ile alkol kullanımının ilişkilendirildiği görülmektedir. Karakterler üzüntüleri, sorunları ve sıkıntılarından kaçmak için alkole başvurmaktadır. Alkol kullanımının yüksek dozda olduğu ve karakterlerin bu kullanım sonucu neşelendikleri, kendilerine daha güvenli, daha rahat bir biçimde hareket ettikleri görülmektedir. Alkol kullanımı sonrasında birtakım

sorunlar yaşasalar da bu olumsuz durumların vurgulanmadığı yalnızca karakterlerin daha iyi hissetmelerinin vurgulandığı ifade edilebilir. Alkol; acıları, dertleri paylaşmanın, ilişkileri pekiştirmenin bir yolu olarak, kişilerarası ilişkileri geliştiren bir araç olarak temsil edilmektedir. Ayrıca alkol kullanımının mutsuz ruh halinden kaçış olarak nitelendirilmenin yanı sıra kimi zaman da komedi unsuru olarak kullanıldığı görülmektedir. Karakterlerin alkol kullanım esnasında ve sonrasında asılsız iyi olma hali içerisinde sergiledikleri davranışların komedi unsuru olarak sunulmasının sempatikleştirici nitelikte olduğu düşünülmektedir. Yapımda cezbedici, sempatikleştirici alt metinlerin bulunduğu kanaatine ulaşılmaktadır.

Kültürel ögeler bağlamında yapılan değerlendirmede alkol alımıyla beraber pekiştirici sözlere sahip müziklere yer verildiği görülmüştür. Karakterlerin alkol alma anlarında "*Açalım bir şişe bu akşam."* Sözlerine sahip şarkının, alkol kullanımı sonrası ekrana gelen eğlenme görüntülerinde "Hadi Gel İçelim" sözlerini içeren şarkının bulunması; eğlence mekanları, alkol kullanımı ve eğlence kültürü kapsamında ekrana gelen görüntüler ve popüler kültürde yer edinen sevilen karakterlerin alkol kullanması görüntüleri kapsamında değerlendirildiğinde kültürel öge kriterinin mevcut olduğu düşünülmektedir.

Tez kapsamında belirlenen 8 kriterden 4'ünün dizide mevcut olduğu görülmüştür. İhlale konu sahnenin olumlama, normalleştirme, sempatikleştiren, cezbedici alt metinler ve kültürel öge kriterlerini taşıdığı değerlendirilmiştir.

Üst Kurul kararına konu uzman raporunda alkol tüketimi görüntülerine sıklıkla yer verildiği, içki masaları ve çevresindeki sohbetlerin bolca tüketilen içki görüntüleriyle beraber ekrana geldiği belirtilmektedir. Televizyon dizilerinin büyük kitleleri etkileyebilecek özelliği haiz olduğu, dizilerin alkol kullanımını özendirecek nitelikte olmaması gerektiği, toplum tarafından benimsenen, sevilen, rol model alınan karakterlerin özellikle çocuklar ve gençler için olumsuz bir davranışın benimsenmesine yol açabileceği düşünüldüğü raporda belirtilen hususlar arasındadır. Bu doğrultuda 4250 sayılı Kanun'un 6. maddesinin 1. fıkrasında yer alan hükmünün ihlal edildiği yönünde kanaat bildirilmiştir.

Üst Kurul 17.02.2020 karar tarihli 2020/08 toplantı numaralı toplantısında 7 karar numarası ile yayıncı kuruluşa 4250 sayılı Kanun'un 6. maddesinin 1. fıkrasının ihlali nedeniyle aynı Kanun'un 7. maddenin 1. fıkrasının (a) bendi uyarınca 2019'da belirlenen yeniden değerlendirme oranına uygun olarak üst limitten idari para cezası uygulanmasına

karar vermiştir. Üst Kurul kararında maddede belirtilen sınırlar dâhilinde en üst sınırdan ceza uygulaması dikkat çekmektedir.

Söz konusu Üst Kurul kararının iptali için başvurulan Ankara 23. İdare Mahkemesi 23.07.2020 karar tarihli, 2020/866 Esas, 2020/1140 karar tarihli kararında dava konusu idari para cezasının 4250 sayılı İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarı Kanunu'nun 6. maddesinin ihlali nedeniyle 7. maddesi uyarınca verildiği ve görevli mahkemenin 4250 sayılı Kanun'da gösterilmediğine işaret edilerek görevli mahkemenin saptanmasında 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nun uygulanacağı ve adli yargı yerinin görevli olduğu sonucuna varıldığı belirtilmiştir. Davanın görev yerinden reddine karar veren Ankara 23. İdare Mahkemesinin kararına karşı davacı taraf istinaf yoluna başvurmuştur. Ankara Bölge İdare Mahkemesi 7. İdari Dava Dairesi 25.11.2020 karar tarihli 2020/1473 Esas, 2020/1580 Karar tarihli kararında istinaf başvurusuna konu mahkeme kararının usul ve hukuka uygun olduğu belirtilerek başvuruyu reddetmiştir. İptal başvurusunun görev yönünden reddedildiği dolayısıyla mahkemenin usule ilişkin ret kararı nedeniyle esastan incelemeye geçmediği görülmüştür.

4.1.5.2.4 Tütün Bağımlılığı

4.1.5.2.4.1 Disney Channel- Atlantis Kayıp İmparatorluk- Çizgi Film

Disney Televizyon Yayıncılık A.Ş. unvanlı medya hizmet sağlayıcının "Disney Channel" logosuyla "7 Yaş ve Üzeri", "Şiddet ve Korku" koruyucu sembolü ile yayınladığı "Atlantis Kayıp İmparatorluk" isimli çizgi filmde 4207 sayılı Kanun'un 3. maddesinin 6. fıkrasının ihlal edildiği yönünde 13.02.2017 tarihli 244 numaralı uzman raporu düzenlenmiştir. Üst Kurul 19.04.2017 tarihli 2017/16 toplantı numaralı toplantısında 94 karar numarası ile ilgili maddenin ihlal edildiğini belirterek yayıncı kuruluş ile ilgili 4207 sayılı Kanun'un 3. maddesinin 6. fıkrasının ihlali nedeniyle aynı Kanun'un 5. maddesinin 4. fıkrası uyarınca idari para cezası uygulanmasına karar vermiştir.

Müeyyideye konu çizgi film incelenmiştir. Çizgi filmin yüzyıllar önce sular altında kalarak ortadan kaybolan Atlantis adasını arayan bir grup bilim insanının maceralarını

anlattığı görülmüştür. Çizgi filmde Wilhelmina Bertha Packard isimli, Packard veya Bayan Packard gibi de seslenilen radyo operatörlüğü görevini yürüten yaşlı bir karakter bulunduğu görülmüştür. Packard diğer ekip üyelerine kıyasla daha yaşlı, komik, sarkastik ve kötümser bir sakinlikte yaşayan, umursamaz bir karakterdir. Çizgi film boyunca Packard karakterinin ekrana geldiği anlarda elinde sigara tuttuğu, sigara içtiği görülmektedir. Kimi zaman ekrana söndürülmüş izmaritler de gelmektedir. Packard'ın yoğun bir şekilde sigara ile özdeşleştirildiği ve çizgi filmdeki iyi karakterlerden olduğu anlaşılmaktadır. 20:08'de Packard kaza geçiren ve mahsur kalan ekip için sigarasını söndürürken "*Hepimiz öleceğiz*." dediği görülmektedir. Aynı sahnenin devamında amiri tarafından görevler verilirken sigara içmemesi yönünde uyarıldığı duyulur. Bu ve benzeri pek çok sahnede Packard karakteri ile sigaranın birliktelik içinde verildiği görülmüştür. Hiçbir sahnede sigaranın flulaştırılmadığı ve hem sözel hem de görsel olarak sigaranın çizgi filmde yer aldığı görülmüştür.

İlgili çizgi film kriterler kapsamında değerlendirildiğinde yasadışı faaliyetler çerçevesinde kazanç kaynağı olarak gösterilmediği veya bağımlıları aşağılayan, ötekileştiren bir dil kullanılmadığı veya bağımlılığı belirli bir kesimle sınırlı gösteren dışlayıcı bir üslubun yani ayrıştırıcı dil kriterinin mevcut olmadığı görülmüştür. Ayrıca tedavi yolları veya karşı koyma üzerine olumlu ya da olumsuz temsilin mevcut olmadığı görülmüştür. Olumlama kriteri bakımından tütün kullanımına pozitif etkiler atfedilmediği, asılsız, geçici iyilik halinin vurgulanmamaktadır.

Normalleştirme kriteri bağlamında sigara görüntüsüne sıklıkla, Packard karakterinin göründüğü her sahnede yer verilmesi, amirleri dâhil tüm karakterlerin Packard'a ait bir karakter özelliği olarak kabul edilmesi, hafif, sıradan, normal hayatta, hayatın olağan akışı dâhilinde rastlanabilen bir alışkanlık olarak temsili bakımından normalleştirmenin mevcut olduğu düşünülmektedir.

Alt metinler anlamında ise özellikle çocuk seyircilere yönelik bir yayın içeriği olan çizgi filmde iyi karakterlerin yanında yer alan bu karakterle sigaranın özdeşleşmesi, sigaranın karakter özelliği olarak sunumuyla karaktere ait mizah, umursamazlık gibi diğer özelliklerin sigara içmek ile bağdaştırılması gibi sonuçlara sebebiyet verebileceği düşünülmektedir. Ayrıca karakterin komedi unsuru olarak kullanıldığı ve bu bağlamda sigara tüketimine karşı sempatikleştirici alt metinlerin var olduğu ifade edilebilir.

Kültürel öge kriteri bakımından karakterin ayırt edici bir özelliği olarak sigara içmenin verilmesi ile popüler kültüre bu çizgi film ve karakterin tütün ürünü kullanımı vurgusuyla katılmış olması bakımından ilgili kriterin mevcut olduğu düşünülmektedir.

Tez kapsamında belirlenen 8 kriterden 3'ünün çizgi filmde mevcut olduğu görülmüştür. İhlale konu sahnelerin normalleştirme, sempatikleştiren alt metinler ve kültürel öge kriterlerini taşıdığı değerlendirilmektedir.

Karara konu uzman raporunda film boyunca birçok defa karakterle beraber sigara içme görüntüsünün ekrana geldiği ve 4207 sayılı Kanun'un 3. maddesinin 6. fıkrasının ihlal edilmesi nedeniyle düzenlendiği görülmüştür. Adı geçen madde uyarınca tütün ürünlerinin kullanılması ile görüntülerine yer verilmesi yasaktır. Yalnızca tütün ürününün görsel olarak yer alması bu maddenin ihlal edilmiş sayılması için yeterlidir. Bu yeterlilik nedeniyle raporda yalnızca bu yönden bir inceleme mevcuttur.

Üst Kurul 19.04.2017 tarihli 2017/16 toplantı numaralı toplantısında 94 karar numarası ile yayıncı kuruluşa 4207 sayılı Kanun'un 3. maddesinin 6. fıkrasının ihlali nedeniyle aynı Kanun'un 5. maddesinin 4. fıkrası uyarınca alt sınırdan idari para cezası müeyyidesi uygulamıştır. Üst Kurul'un alt sınırdan idari para cezası takdir ettiği, kanalın ticari iletişim gelir beyanının 765.660,14 Türk lirası olduğu ve 2017 yılı için yeniden değerleme oranına göre belirlenen 12.070 TL alt sınırının aşağısında kalması nedeniyle 12.070 TL idari para cezası uygulanmasına karar verildiği görülmüştür.

4.1.5.2.4.2 BeIN Movies HD Türk- İkimizin Yerine- Sinema Filmi

Martı Televizyon Yayıncılık A.Ş. unvanlı medya hizmet sağlayıcının "beIN Movies HD Türk" logosuyla "Genel İzleyici Kitlesi" koruyucu sembolü ile yayınladığı "İkimizin Yerine" isimli sinema filminde 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinin ihlal edildiği yönünde 24.10.2018 tarihli 898 numaralı uzman raporu düzenlenmiştir. Üst Kurul 22.11.2018 tarihli 2018/47 toplantı numaralı toplantısında 18 karar numarası ile 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinin ihlal edildiğini belirterek yayıncı kuruluş ile ilgili 6112 sayılı Kanun'un 32. maddenin 1. fıkrası uyarınca idari para cezası ve program yayını durdurma idari tedbirinin uygulanmasına karar vermiştir.

Müeyyideye konu film incelendiğinde küçük bir kasabada yaşayan Çiçek isimli gencin 18 yaş doğum gününün ardından hayatına giren edebiyat öğretmeni Doğan'a âşık olması ve akabinde yaşamında gerçekleşen değişikliklerin anlatıldığı görülmüştür. Genel olarak filmde gençlik çağında bir kızın kendini bulması ve özgürleşmesi temalarının işlendiği anlaşılmaktadır.

23:58'de ekrana gelen sahnede yakın plan olarak karakterin sigara yakışı verilmektedir. Sigara bu sahnede flu olsa da ön plandadır. İki karakter sigara içerek hayatlarının sıradanlığından dert yanmaktadır. 00:00'da bakkaldan içeri giren Çiçek içerde sigara saran Kudret'i görmektedir. Kudret'in sigara sarış biçimi flulaştırılsa da anlaşılır biçimde ekrana gelmektedir.

(00:01)

Çiçek: Bir sigara alabilir miyim?

Kudret: Hangisiydi senin sigaran? …

Sahnenin devamında Çiçek'in doğum günü olduğunu öğrenen Kudret ona bir karton sigara hediye etmektedir. Karton flulaştırılmıştır. Kudret'in arkasındaki raflar kısmî olarak flulaştırılmış olsa da sigaraların bir kısmı seçilebilmektedir.

00:33'te Çiçek, Kudret'in dükkânında ondan kendisine sigara sarmayı öretmesini istemektedir. Aşağıdaki konuşma ekrana gelmektedir.

(00:33)

Çiçek: Senden başka kimse yok bana tütün sarmasını öğretecek. Bir sen varsın o kadar bilgili.

Kudret: … Tamam, o zaman. Madem öyle gösterelim öğretelim. Tütünün burada, tütün çantası, deri, işte kâğıdımız burada. Bu kâğıt önemli, Arap kâğıt kullanıyorum ben. Bunun yapışkanı yok daha doğal. Yani kimyasal bir şey yok içinde. Sonra tütünümüze geçiyoruz. Ben Adıyaman içiyorum. Sert içiyorum. Kendim de biraz sert olduğumdan, şey yapıyorum yani. Neyse filtreyi ister dudaklarına koyarsın. Ben dudaklarıma koyuyorum. İstersen böyle kenara koyarsın.

Çiçek: Kudret?

Kudret: Bir saniye canım, şimdi böyle kıçına yerleştirdin mi bunu buradan gereceksin böyle daha sağlam olsun diye. Tütünü de böyle çok sıkıştırmayacaksın ki tütünü de böyle şey…

01:09'da ekrana gelen düğün sahnesinde damadın geline rakı getirip içirmesi ve davetlilerin alkol alma ve eğlenme görüntülerine yer verilmiştir. 01:15'te ve devamında Çiçek'in üzüntüsünü unutmak için alkol aldığı sahneler ekrana gelmiştir.

01:28'de eve alışveriş yapmaya giden Doğan'dan gülerek sigara da istemektedir. 01:30'da Çiçek ile barışan Doğan'ın alışverişe giderken mutlu bir biçimde sigara içtiği görülmektedir. Sigara flulaştırılmıştır.

01:32'de Çiçek'in babasının Çiçek'in aileleri ile ilgili gerçekleri öğrenmesi ve eve gelmemesinin verdiği kaygıyla evlerinin önünde sigara içtiği görülmektedir. Sigara flulaştırılmıştır.

01:50'de Çiçek ile olan hikâyesini anlatan Doğan'ın rakı ve sigara içtiği sahne ekrana gelmektedir. Sigara flulaştırılmıştır.

İlgili film kriterler kapsamında değerlendirildiğinde yasadışı faaliyetler çerçevesinde kazanç kaynağı olarak gösterilmediği veya bağımlıları aşağılayan, ötekileştiren bir dil veya bağımlılığı belirli bir kesimle sınırlı gösteren dışlayıcı bir üslubun yani ayrıştırıcılığın mevcut olmadığı görülmüştür. Ayrıca tedavi yolları veya karşı koyma üzerine olumlu ya da olumsuz temsilin mevcut olmadığı görülmüştür. Kültürel öge olarak temsilin söz konusu olmadığı görülmüştür.

Olumlama kriteri bağlamında yapılan değerlendirmede tütün sarma şeklinin tarifi esnasında geçen "*Bu kâğıt önemli, Arap kâğıt kullanıyorum ben. Bunun yapışkanı yok daha doğal. Yani kimyasal bir şey yok içinde. Sonra tütünümüze geçiyoruz. Ben Adıyaman içiyorum. Sert içiyorum. Kendim de biraz sert olduğumdan şey yapıyorum yani."* ifadeleri öğretici olmasının yanı sıra sarma tütünün veya sarma tütünde kullanılan kâğıt türünün zarar azaltabileceği yönünde yanlış bilgiler içermekte ve tütün kullanımını olumlu bir perspektif ile yansıtmaktadır. Ayrıca kullanılan tütün türüne göre "sert" olmak gibi bir bağdaşım kurularak özellikle gençler için olumlama yapan bir temsilin söz konusu olduğu söylenebilir.

Normalleştirme bağlamında tütüne gençlerin hayatlarından tekdüzeliğinden kaçış yolu olarak başvurduğu, problemlerin akabinde rahatlama yolu olarak veya mutlulukları

pekiştirici olarak tütün ve alkol sunumlarının olduğu görülmektedir. Bu bağlamda tütün ürünlerinin kullanımının hayatta karşılaşılabilecek her durum ile ilişkilendirilmesi mümkün gibi lanse edildiği düşünülmektedir. Filmde gençler, öğretmenler, ebeveynler gibi farklı gruptan kişilerin tütün kullandığı görülmektedir. Tütün ürünleri hediye olarak verilebilen bir meta olarak sunulmakta, ayrıca gençler arasında sohbet kaynağı, birbirlerinden sarmasını öğrenebilecekleri bir ürün olarak temsil edilmektedir. Başkarakterin barışmaları ardından markete gidecek olan sevgilisinden sigara istemesi de tütün ürünlerinin sıradan ve masumane olarak sunumuna örnektir. Tütün kullanımına ilişkin herhangi olumsuz bir durum filmde yer almamaktadır. Özellikle tütün ürünlerinin hayatın olağan akışı içinde yer alan masumane bir alışkanlık, sohbet kaynağı olarak sergilendiği bu minvalde normalleştirme, sıradanlaştırma olgusunun söz konusu olduğu söylenebilir. Alkol kullanımı hususunda da düğün gibi kutlama içeren ortamlarda ve sıkıntılı hallerde kullanılabilen hayatın her anında yer alabilen bir ürün olarak sunumun söz konusu olduğu ifade edilebilmektedir.

Karakterlerden birinin diğerine tütün sarmayı öğretmesi esnasında hem tütüne hem de sarma malzemelerine ilişkin bilgi verildiği, sarma yönteminin tarif edildiği ve sarmaya yönelik tütün harici ürünlerin ekrana geldiği görülmektedir. Tütün sarma şekli ile ilgili sahnede görselliğe fazla yer verilmese de detaylı sözel anlatımla yayın içeriğinin bilgi verici niteliğe sahip olduğu görülmektedir.

Alt metinler bağlamında irdelendiğinde tütün ürünlerinin dertlerden ve kaygılardan kaçış aracı olarak sunumu söz konusudur. Genç karakterlerin hayatlarının sıradanlığından yakınırken tütün ürünü kullanmakta olduğu, bu bağlamda "farklı, havalı" olmanın bir yolu olarak temsilin mevcut olduğu düşünülmektedir. Filmde genç karakterlerin birbirlerinden sigara sarmayı öğrenmek istediği, doğum günü, barışma gibi mutlu anları pekiştiren bir ürün olarak tütünün sunulmakta olduğu görülmektedir. Sempatikleştiren, cezbedici alt metinlerin varlığından söz edilebilmektedir.

Tez kapsamında belirlenen 8 kriterden 4'ünün filmde mevcut olduğu görülmüştür. İhlale konu sahnelerin olumlama, normalleştirme, bilgi verme ve sempatikleştiren alt metinler kriterlerini taşıdığı değerlendirilmiştir.

Üst Kurul kararına konu uzman raporunda 00:03 ve devamında Çiçek ve arkadaşının sigara içtiği sahneler, Çiçek'e Kudret'in doğum günü hediyesi olarak sigara hediye ettiği sahne ve 00:33'te yer alan tütün sarmayı öğretme sahnesinin ihlal oluşturduğu

belirtilmektedir. Uzman raporunda sigaranın filmde yer alan karakterler tarafından sıklıkla tüketildiği, tütün sarma üzerine ayrıntılı ve özendirici uygulamalı bir tarifin yer aldığı ifade edilmektedir. Uzman raporunda sinema filmlerinin tütün kullanımına etkisi üzerine yapılan akademik çalışmalara atıf yapılmıştır. Uzman raporunda atıf yapılan akademik çalışmalarda tütün ürünü kullanımı içeren sahnelerin filmlerde mevcudiyetinin ve sıklığının tütün ürünü kullanmaya başlama ile ilintili olduğu sonucuna varılmaktadır[1]. Uzman raporunun devamında bahse konu yayında her ne kadar sigara flulaştırılmış olsa da sigara paketleri, sarma kâğıdı gibi bağlantılı malzemelerin gösterilmesi, sigara tüketiminin sıklıkla ekrana gelmesi ve sarma tekniğinin anlatılması ile özendirici niteliği haiz olduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinde yer alan hükmünün ihlal edildiği yönünde kanaat bildirilmiştir. Uzman raporunda yalnızca tütün tüketiminin konu alındığı alkol tüketiminin rapor kapsamının dışında kaldığı görülmektedir.

Üst Kurul 22.11.2018 tarihli 2018/47 toplantı numaralı toplantısında 18 karar numarası ile yayıncı kuruluşa ile 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinin ihlali nedeniyle %5 oranında idari para cezası uygulandığı ve ayrıca program yayınının 5 kez durdurulması idari tedbiri uygulandığı görülmüştür. Üst Kurulun üst sınırdan müeyyide uyguladığı görülmektedir. Program durdurma müeyyidesi 01-05.01.2019 tarihleri arasında 23:55'te program yayını durdurma müeyyidesi 5 gün süreyle uygulanmıştır.

Söz konusu Üst Kurul kararının iptali için açılan davada davacı yayın kuruluşu; Üst Kurul kararında geçen saat ve tarihin hatalı olduğu, Üst Kurul kararının hatalı ve hukuka aykırı olduğunu, kanalın öde-izle sistemi ile çalıştığını, izleyicinin aktif konumda olduğu bu nedenle iradi bir biçimde izleyen izleyicinin korunmasına gerek olmadığını, iddiaya konu ihlallerin gerçekleşmediğini öne sürmüştür. Ankara 15. İdare Mahkemesi 29.04.2019 karar tarihli 2019/11 Esas, 2019/680 Karar numaralı kararı ile davayı reddetmiştir. Mahkeme kararının gerekçesinde; tarihe ilişkin yapılan hatanın maddi hata olduğu ve esası etkilemediği, sıklıkla sigara kullanılması, tekniklere yer verilerek tütün kullanımı konusuna dikkat çekilmesi ve film karakterinin 18 yaşında genç bir kız olmasının da nazara alınmasıyla yayının özendirici nitelikte olduğu belirtilmektedir. Ankara Bölge İdare Mahkemesi 7. İdari Dava Dairesinin 28.11.2019 tarih ve 2019/1056 Esas, 2019/1102 Karar

[1] Bahsedilen akademik çalışma için bkz: Yolcu, E. (2006). Sinema Filmlerindeki Sigara İçme Sahnelerinin Sigaraya Başlama Üzerine Etkisi. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (26), 139-150.

sayılı kararında İdare Mahkemesi kararının usul ve hukuka uygun olduğunu, davacı tarafın iddialarının kararı kaldıracak nitelikte olmadığını belirterek istinaf başvurusunu reddetmiştir. Danıştay 13. Daire ise 2020/234 Esas, 2020/ 867 Karar numaralı kararıyla İdare Mahkemesi kararını onanmıştır.

4.1.5.2.4.3 DMAX- Steel Buddies-Belgesel Drama

Sportv Medya Hizmetleri A.Ş. unvanlı medya hizmet sağlayıcının "DMAX" logosuyla "7 Yaş ve Üzeri", "Olumsuz Örnek Oluşturabilecek Davranışlar" koruyucu sembolü ile yayınladığı "Steel Buddies" isimli programda 4207 sayılı Kanun'un 3. maddesinin 6. fıkrasının ihlal edildiği yönünde 25.01.2019 tarihli 64 numaralı uzman raporu düzenlenmiştir. Üst Kurul 29.01.2019 tarihli 2019/06 toplantı numaralı toplantısında 21 karar numarası ile ihlal edildiğini belirterek yayıncı kuruluş ile ilgili 4207 sayılı Kanun'un 3. maddesinin 6. fıkrasının ihlali nedeniyle aynı Kanun'un 5. maddesinin 4. fıkrası uyarınca idari para cezası uygulanmasına karar vermiştir.

Müeyyideye konu program incelendiğinde otomobil vb. askeri araçların alım, satım ve tamiri ile ilgilenen bir işletmenin günlük işleyişinin konu edildiği görülmektedir. 23:35'te işletmenin sahibinin işyeri dışında olmasını fırsat bilen çalışanların daha rahat davrandıkları, dondurma yedikleri, ofis içinde sakız çiğneyip sigara içtikleri anlar ekrana gelmektedir.

23:35'te çalışanlardan birinin "*Ofiste sakız çiğneyince veya sigara içince Michael birden sinirlenebiliyor. Patronun burada olmaması bizi rahatlatıyor. ... Öyle değil mi? Oldukça farklı. Ama sakın unutma telefon her an çalabilir ve bizim de her an işe dönmemiz gerekir. İşler nasıl yürür biliyorsun biz burada işleri böyle yapıyoruz. Sıra dışı ama keyifli."* Bu konuşma esnasında iki çalışanın sigara içtiği görüntüler ekrana gelmektedir. 23:35'te sigara paketi, çalışanın sigarayı yakma anı yakın planda çekilmekte, 23:36'da küllükte söndürülmüş sigaralar ile çalışanın sigarasının külünü dökmesi yakın planda verilmektedir. Çalışanlar o gün çıkan yemekler ile ilgili günlük bir sohbet etmekte bir yandan sigara içmekte ardından işlerine geri dönmektedir. Bu görüntüler ekrana gelirken flulaştırma yapılmamıştır.

İlgili program kriterler kapsamında değerlendirildiğinde tütün kullanımının olumlu biçimde yani asılsız, geçici iyilik halinin ve etkilerin vurgulanmadığı, yasadışı faaliyetler

çerçevesinde kazanç kaynağı olarak gösterilmediği, bağımlıları aşağılayan, ötekileştiren bir dil kullanılmadığı veya bağımlılığı belirli bir kesimle sınırlı gösteren ayrıştırıcı dilin olmadığı, kültürel öge sunumunun, bilgi vermenin, tedavi yolları veya karşı koymaya ilişkin temsilin mevcut olmadığı görülmüştür.

Normalleştirme bağlamında incelendiğinde çalışanların günlük hayatları içinde sıradan bir durum olarak ve bağımlılık olarak değil olağan bir alışkanlık olarak sunulduğu görülmüştür. Çalışanlar patronlarının olmamasını fırsat bilmekte ve onun kızdığı hareketleri rahatça yaparak keyif almaktadırlar. Sigara içme eyleminin sakız çiğnemek, dondurma yemek gibi eylemlerle eşdeğer tutulduğu görülmektedir. Tüm bu açılardan normalleştirme faktörünün olduğu düşünülmektedir.

Alt metinler bağlamında sigara içmenin yasaklanan bir hareketin gerçekleştirme heyecanı verdiği, patron yokken yapılabilen eğlenceli bir eylem olarak sunulması bakımından yapılan vurgulamalar açısından sempatikleştiren alt metne sahip olduğu düşünülmektedir.

Tez kapsamında belirlenen 8 kriterden 2'sinin programda mevcut olduğu görülmüştür. İhlale konu sahnelerin normalleştirme, sempatikleştiren alt metinler kriterlerini taşıdığı değerlendirilmiştir.

Karara konu uzman raporunda 23:35'te ekrana gelen sigara görüntüleri nedeniyle 4207 sayılı Kanun'un 3. maddesinin 6. fıkrasının ihlal edilmesi nedeniyle düzenlendiği görülmüştür. Adı geçen madde uyarınca tütün ürünlerinin kullanılması ile görüntülerine yer verilmesi yasaktır. Yalnızca tütün ürününün görsel olarak yer alması bu maddenin ihlal edilmiş sayılması için yeterli olması nedeniyle raporda yalnızca bu yönden bir inceleme mevcuttur.

Üst Kurul 29.01.2019 tarihli 2019/06 toplantı numaralı toplantısında 21 karar numarası ile yayıncı kuruluşa 4207 sayılı Kanun'un 3. maddesinin 6. fıkrasının ihlali nedeniyle aynı Kanun'un 5. maddesinin 4. fıkrası uyarınca idari para cezası müeyyidesi uygulamıştır. Müeyyide kaynağı maddede %1 ile %3'ü aralığı öngörüldüğü ve Üst Kurul'un üst sınırdan idari para cezası takdir ettiği, kanalın ticari iletişim gelir beyanının %3'ü oranında idari para cezası uygulanmasına karar verildiği görülmüştür.

4.1.5.2.5 Kumar Bağımlılığı

4.1.5.2.5.1 Genel Olarak

Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun bahis sitelerinin reklamlarına ilişkin bazı kararları hukuki sürece konu olmuş ve bu hususla ilgili yargı mercileri bazı hukuki değerlendirmelerde bulunmuştur. Kumar bağımlılığı konulu Üst Kurul Kararlarını incelemeye başlamadan önce içinde bulunulan hukuki vaziyetin anlaşılması için öncelikle yargı kararlarıyla şekillenen sürece değinilecektir.

Ankara 14. İdare Mahkemesi 31.05.2012 tarihinde 2011/2196 Esas, 2012/741 Karar sayılı kararı ile Üst Kurulun 04.10.2011 tarih ve 2011/57 sayılı toplantı 26 karar sayılı kararını iptal etmiştir. Mahkeme kararının gerekçesinde aşağıdaki belirlemeler yapılmıştır.

> "… davacı şirkete ait 'Lig Tv' logosuyla yayın yapan televizyon kanalında 12.09.2011 tarihinde yayınlanan reklam kuşağında, 'İddaa' isimli bahis sitesinin reklamına yer verildiği, söz konusu reklamın, ekranlara arka ses eşliğinde aynı zamanda ekranda yazılı olarak görünür biçimde 'İddaa ile spor toto süper ligde maç başlıyor.' Sloganıyla ekrana getirildiği bu suretle 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinin ihlal edildiğinden bahisle…
>
> … spor müsabakaları üzerine sabit ihtimalli ve müşterek bahis oyunlarını oynatma yetkisinin Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı Spor Toto Teşkilat Başkanlığı'na ait olduğu, bu oyunların kurulması işletilmesi ile başbayilik iş ve hizmetlerinin özel hukuk sözleşmesi ile özel hukuk kişilerine yaptırılabileceği, söz konusu iş ve hizmetler üzerine alan özel hukuk tüzel kişisinin sorumlulukları arasında, idare tarafından oynatılan oyunlara ilişkin pazarlama, reklam, tanıtım gibi faaliyetlerinin yapılmasının da bulunduğu görülmektedir.
>
> … söz konusu şirketin İddaa oyununun ve tanıtımını yapmasının ilgili mevzuat çerçevesinde yasal hakları olduğu, esas itibariyle Spor Toto Teşkilat Başkanlığı tarafından oynatılan İddaa isimli bahis oyununun tanıtılması amacıyla kurulan internet sitesinin de yasalara uygun olarak kurulmuş bir bahis sitesi olduğu, Türk Ceza Kanunu'nda kumar oynanması için yer temin edilmesinin suç olarak tanımlandığı, yasalara uygun olarak kurulmuş bir bahis sitesi tarafından

gerçekleştirilen spor müsabakalarının tahminine dayanan oyunların kumar niteliğinde görülerek bu kapsamda değerlendirilemeyeceği açıktır.

… anılan sitenin yasalara uygun olarak kurulan bir bahis sitesi olduğu ve bu sitesi oynanan spor müsabakalarının tahminine dayalı oyunların kumar niteliğinde kabul edilmemesi gerektiği, dolayısıyla söz konusu yayının kumar oynamayı özendirici nitelikte kabul edilmemesi gerektiği"

Danıştay 13. Daire 04.12.2012 tarihli 2012/3373 Esas, 2012/3515 Karar sayılı kararıyla ilk derece mahkemesinin kararını onamıştır. Bu kararda yasal düzenlemelere göre kurulan bahis sitesinin mevzuata göre reklam, tanıtım yapmasına cevaz verildiği, bu tür oyunların kumar kabul edilemeyeceği bu nedenle ilgili hükme göre müeyyide uygulanamayacağına hükmedilmiştir.

Ankara 9. İdare Mahkemesi ise 20.12.2011 tarihli 2011/1762 Esas, 2011/2765 Karar numaralı kararında "futbol maçlarında tuttur.com at yarışı, Spor Toto ve basketbol bahislerinin oynandığı sitenin reklamının alt yazı olarak ekrana getirilmesi" hususu nedeniyle uygulanan müeyyideyi "Bilindiği üzere Ceza Kanunu'muzda kumar oynanması için yer temin edilmesi suç olarak tanımlanmış olup yasalara uygun olarak kurulmuş bir bahis sitesi tarafından gerçekleştirilen spor müsabakalarının tahminine dayanan oyunların kumar niteliğinde görülerek bu kapsamda değerlendirilmesi hukuka uygun bir yaklaşım olmayacaktır." gerekçesi ile iptal etmiştir. Danıştay 13. Dairesi 12.11.2012 tarihli 2012/1257 Esas, 2012/2915 Karar numaralı kararıyla ilk derece mahkemesinin kararını onamıştır. Bu kararda da mevzuat hükümlerine uygun kurulan bahis sitesinin kumar niteliğini haiz olmadığı belirtilmiştir.

Ankara 16. İdare Mahkemesi 11.06.2012 tarihli 2011/2215 Esas, 2012/990 Karar numaralı kararında aşağıdaki belirlemeleri yaparak davayı reddetmiştir.

"10 Eylül 2011 tarihinde 19:24-19:52, 23:00-23:53 saatleri arasında canlı olarak yayınlanan '%100 Futbol' isimli spor programında; 'Oley.com' isimli şans oyunları sitesinin çerçeve reklamına yer verildiği, söz konusu reklamda ekran küçültülerek çerçeve şeklinde siyah bant getirildiği, ardından sol alt köşede Oley.com'un logosu eşliğinde 'Milli Takımla Eurobasket 2011'de kazanmaya var mısın?', "Oleyden 1 milyonluk teklif', "İddiaanı olay.com'da göster 1 milyonluk teklifi kaçırma' yazısının ekrana getirildiği son olarak, +18, Spor Toto ve İddiaa logoları ile Oley.com logosunun altında 'Kazanmanın sesi, Bahsin adresi" yazısı ve

‘Detaylı bilgi Oley.com’ yazılarının 9 saniye ekrana getirildiği … dava konusu yayın ile anılan Kanun hükmünün ihlal edildiği, insanların para kaybına uğradığı ve bağımlılık derecesinde tutulabildiği bahis/şans oyunları ile ilgili olan sitelerin anılan hüküm uyarınca reklamının yapılamayacağı anlaşıldığından..”

Danıştay 13. Daire 20.02.2014 tarihinde 2012/3733 Esas, 2014/483 Karar numaralı kararıyla mahkeme kararı onanmıştır. Aksi yöndeki bu kararda, reklamda yer verilen ifadeler ve bahis oyunlarının bağımlılık yapıcı niteliğinden söz edilerek davanın reddine karar verildiği görülmüştür.

Ankara 11. İdare Mahkemesinin 05.02.2015 tarihli 2015/44 Esas, 2015/120 Karar numaralı kararında 11.10.2011 tarihinde canlı olarak yayınlanan futbol maçında saat 20:47 ve 21:40’a ve maçtan sonra yorum programında saat 21:40’ta ekranın alt kısmında ekrana gelen görüntülerle ilgili şu saptamalar yapılmıştır:

“… ‘Potada %10 kazan FB ÜLKER-GS tek maç İddia Oyna! Kazansan da Kaybetsen de 30 TL’ye kadar Hediye Üstelik %30’a kadar fazla kazanma fırsatıyla! Kazanmanın sesi, bahsin adresi’ yazılarının ve ‘oley.com’ şirket logosunun yer aldığı bant reklamın yayınlandığı … idarece söz konusu reklam hakkında yapılan inceleme neticesinde … online bahis portalı olduğu, Category Gambling (Kumar) kategorisinde yer aldığından bahisle … yayın kuruluşunun uyarılmasına karar verildiği anlaşılmaktadır.”

Kararın devamında kumar kavramının kanuni bir tanımının ortaya konması ve sınırlamalarının belirlenmesi amacıyla detaylı değerlendirmeler yapılmıştır. 7258 sayılı Kanun ve Spor Müsabakalarına Dayalı Sabit İhtimalli ve Müşterek Bahis Oyunları Uygulama Yönetmeliği hükümleri kapsamında Spor Toto Teşkilat Başkanlığı ve “oley.com” sanal bahis sitesinin bağlı olduğu Elektronik Bahis Oyunları A.Ş. arasında akdedilen sözleşmenin hükümlerine mahkeme kararında şu şekilde yer verilmiştir;

“… sanal ortam üzerinden yasa dışı sabit ihtimalli ve müşterek oyunlar oynatılamayacağı, bu oyunların reklam ve tanıtımının yapılamayacağının belirtildiği, ayrıca sözleşmenin ‘Pazarlama faaliyetleri’ başlıklı 20. maddesinde ‘(1) Sanal ortam bayi, İdarece oynatılan sabit ihtimalli ve müşterek bahis oyunlarının hasılatını arttırılabilmek için İdarenin önceden bilgilendirilmesi şartı ile teşvik amaçlı promosyon dağıtabilir, reklam yapabilir. (2) Sanal ortam bayinin sabit ihtimalli ve müşterek bahis oyunları ile ilgili reklam, tanıtım, sponsorluk ve halkla

ilişkiler gibi pazarlama faaliyetlerinde; a) kamu düzenini bozucu, genel ahlak ve adaba aykırı, zararlı ve kötü alışkanlıkları özendirici, kanunlarla yasaklanmış yazı, logo, amblem ve benzeri işaretleri kullanması, b) kazanma şartlarını, ikramiyeleri veya oyuna iştirak bedelini yanlış göstermesi gibi halkı aldatacak veya yanıltacak şekilde bilgi vermesi, c) aşırı oynamayı teşvik etmesi, On sekiz yaşından küçüklere veya risk altındaki gruplara yönelik reklam ve tanıtım faaliyetinde bulunması, d) Sabit ihtimalli ve müşterek bahis oyunlarının çalışmaya alternatif veya mali güçlüğe çıkış yolu gibi göstermesi, … g)Bağımlılık yaratan maddeler ve kanunlarla yasaklanmış kumar benzeri oyunlarla birliktelik kurması yasaktır' kuralı yer almaktadır. … sabit ihtimalli ve müşterek bahis oyunlarını oynatmak üzere Spor Toto Teşkilat Başkanlığının kurulduğu, bu oyunları oynatmada tek yetkili kuruluşun söz konusu Teşkilat olduğu, Kanunla şans oyunlarının özel hukuk tüzel kişilerine belli koşulların altında oynatma konusunda Teşkilata yetki verildiği, ayrıca Yönetmelik'le sanal ortam bayiliğinin verilebileceğinin ortaya konulduğu, sanal ortam bayiliği verilen bu özel hukuk kişilerinin de belli şartlar altında reklam yapmasının serbest olduğu görülmektedir."

Ardından mahkeme kararında şu şekilde belirlemeler yapmaktadır;

" … yapılan bu yasal faaliyetin ancak yasadışı bahis şirketleri için kullanılabilecek bir niteleme olan kumar kategorisinde değerlendirilmesinin mümkün olmaması, reklam yapması açıkça yasaklanan bahis sitelerinin ise Sanal Ortamda Oynatılan Talih Oyunları Hakkında Yönetmelik uyarınca yasadışı olarak belirlenen yani herhangi bir izin almadan faaliyette bulunan bahis sitelerinin olması, … idarece bu şirketin kumar kategorisinde bulunduğu ve hiçbir şekilde reklamının yapılamayacağı, dolayısıyla söz konusu reklamın kumar oynamayı özendirici nitelikte olduğu varsayımına dayalı olarak… verdiği uyarı cezasına ilişkin işlemde hukuka uygunluk bulunmamıştır.

Dava konusu işlemin iptali gerekçesinin, yasal bahis şirketinin reklamının hiçbir şekilde yapılamayacağı, dolayısıyla bu şirketin kumar kategorisinde olduğu varsayımının hukuka aykırı olduğunun tespitine dayalı olduğu, öte yandan yasal bahis şirketlerinin yaptığı reklamların ve dolayısıyla uyuşmazlık konusu reklamın, Spor Müsabakalarına Dayalı Sabit İhtimalli ve Müşterek Bahis Oyunları Uygulama Yönetmeliği'nin 31/e bendi ile yukarıda ayrıntısı anılan Sözleşmenin 20. maddesi

uyarınca idarece değerlendirilip reklamda bu hükümlere aykırı bir durumun olması halinde gerekli ve mevzuata uygun yaptırımın uygulanabileceği de muhakkaktır.”.

Bu detaylı incelemelere yer veren mahkeme kararında kumar tanımının ancak yasadışı bahis siteleri için geçerli olabileceği, ilgili bahis sitesinin mevzuat uyarınca kurulduğu ve reklam, tanıtım gibi faaliyetlerde bulunabileceği değerlendirilmiştir. Yapılacak reklam ve tanıtımın bahis oyunlarına ilişkin mevzuat ve Spor Toto Teşkilatıyla özel hukuk kişisi arasındaki sözleşme hükümlerine uygun yapılması gerektiği belirtilerek Üst Kurul’un yalnızca bahis şirketi reklamı olması gerekçesine dayalı olarak yaptırım uygulamasını hukuka aykırı olarak değerlendirmektedir.

Özetle, örnek mahkeme kararlarında görüleceği üzere bahis reklamlarının kumara özendirme sayılabileceği yönünde mahkeme kararının olmasının yanı sıra aksi yönde bahis faaliyetinin kumar nitelendirmesiyle değerlendirilemeyeceği bu nedenle kumar oynamaya özendirme olarak müeyyide uygulanamayacağı yönünde de kararların mevcut olduğu görülmüştür.

5237 sayılı Türk Ceza Kanun’un 228. maddenin 6. fıkrasında kumar “Ceza Kanunu’nun uygulanmasında kumar, kazanç amacıyla icra edilen ve kar ve zararın talihe bağlı olduğu oyunlardır.” şeklinde tanımlanmıştır. Adı geçen 228. maddedeki “kumar oynanması için yer ve imkân sağlama” suçunu inceleyen akademik çalışmalar değerlendirildiğinde; kanun koyucu tarafından kazanç amacıyla oynanan ve kazanmanın talihe bağlı olduğu bazı oyunlara kanun yoluyla izin verildiği dolayısıyla bahis, sayısal loto, şans oyunları gibi Türk Ceza Kanunu’ndaki kumar tanımına uygun bu oyunların oynanması halinde bir hukuka uygunluk nedeni olan kanun hükmünün yerine getirilmesi durumunun söz konusu olacağı ifade edildiği görülmüştür (Karakehya, 2013b, s. 709; Babayiğit, 2021, s. 23)[1]. Dolayısıyla kumarın Türk Ceza Kanunu’nda suç sayılması nedeniyle yasalara uygun olarak kurulmuş bahis sitesinin gerçekleştirdiği faaliyetlerin kumar olarak nitelendirilemeyeceği yönündeki görüşe katılınmamaktadır. Şöyle ki; 5237 sayılı Türk Ceza Kanun’unda kumar kavramı tanımlanmıştır. Bu tanımda kazanç amacı ve

[1] Karakehya (2013b); “Kumar oynanması için yer ve imkân sağlama suçu bakımından bazen başkaca kanunlarda yapılan düzenlemelere bağlı olarak hukuka aykırılığın kalkması söz konusu olabilir. Bu bağlamda söz konusu suç bakımından en sık rastlanan hukuka uygunluk sebebi kanun hükmünü icra olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim kanun koyucu kazanç amacıyla oynanıp, kar ve zararın talihe bağlı olduğu oyunlar düzenlemek konusunda izinler vermektedir. Kanuni izne sahip olan kurumların düzenledikleri bu tür oyunlar tipik olsalar da hukuka aykırılık unsuru bulunmadığı için suç oluşturmazlar. Nitekim bu durumda kanun hükmünü icra söz konusudur. Milli piyango ve sayısal loto gibi kanunen izin verilen oyunlar bu kapsamda değerlendirilir.” (s. 709).

talihe bağlılık faktörleri üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla yasal bahis ve şans oyunlarının kumar tanımını sağladığı ancak kanun hükmünün uygulanması hukuka uygunluk nedeniyle suç oluşturmadığı değerlendirilmektedir. Bahis kavramını kumar kavramına dâhil, bir alt başlığı olarak kabul etmek, ancak kanun hükmü nedeniyle hukuka aykırı olmadığını ifade etmek gereklidir. Bu nedenle yasaya uygun olarak kurulmuş olmanın kumar niteliğini ortadan kaldırmadığı yalnızca ceza hukuku bakımından oynatmak, yer sağlamak vb. fiilleri suç veya kabahat olmaktan çıkartan niteliği haiz olduğu görüşüne ulaşılmıştır.

Bahis oyunlarına ilişkin mevzuatta yasalara uygun olarak kurulan bayiler için reklam, pazarlama ve tanıtım faaliyetlerine bazı durumlarda izin verildiği göz önüne alındığında Ankara 11. İdare Mahkemesinin ifade ettiği üzere, yasal bahis şirketinin reklamının hiçbir şekilde yapılamayacağı varsayımının hukuka aykırı olduğu görüşüne katılınmaktadır. Ancak Mahkemenin yapmış olduğu reklamda Spor Müsabakalarına Dayalı Sabit İhtimalli ve Müşterek Bahis Oyunları Uygulama Yönetmeliği'nin 31. maddesinin (e) bendi ile yukarıda ayrıntısı anılan Spor Toto Teşkilatı ve özel hukuk tüzel kişisi arasındaki Sözleşmenin 20. maddesi hükümlerine aykırılık olması halinde gerekli ve mevzuata uygun yaptırımın uygulanabileceği yönündeki değerlendirmenin eksik olduğu düşüncesine ulaşılmaktadır. Yukarıda belirtilen nedenlerle ceza hukuku bakımından hukuka uygunluk nedeni sebebiyle suç sayılmayan yasal bahis şirketlerinin faaliyetlerinin yine de kumar kavramıyla birlikte değerlendirilebileceği ve 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendindeki "kumar oynamayı özendirici nitelikte olamaz." hükmü kapsamında tutularak özendirici nitelikte olması halinde yaptırım uygulanabileceği düşünülmektedir. Kanuni düzenlemelerle kumar niteliğinde olan şans oyunları ve bahis hukuka uygun hale getirilmiştir. Yine de bu oyunların hâlen nitelik olarak kumarla bağdaştığı, 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinde kumar oynamaya özendirme denilmekle beraber bunun yalnızca suç oluşturan, hukuka aykırı kumar faaliyetleri ile sınırlı olmadığı, hükmün ceza hukuku mahiyetindeki davranışları değil bağımlılık oluşturan davranışlara özendirici nitelikteki yayınları yasakladığı yönünde sistematik ve amaçsal yorum[1] yapılabileceği düşünülmektedir. Nitekim tütün veya alkol kullanımı kanunen suç olmamakla, hukuka aykırılık taşımamakla beraber bunların kullanımına özendirecek yayınlar da aynı hükümde yasaklanmıştır. Sonuç olarak 6112

[1] Sistematik yorum, hukuki düzenlemeleri içerisinde bulundukları bütünsellik içerisinde değerlendirerek anlamlandırmayı içermektedir. Amaçsal yoruma göre de var olan metin yanı sıra kanunun işlevi ve zamanın gerekleri yorum yaparken değerlendirilir. Hukuki yorum yöntemlerinin detayları için bkz: (Atay, 2020, s. 304, 305)

sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinde bulunan kumar ifadesinin sıralanan nedenlerle yasaya uygun kurulan bahis şirketlerinin reklam faaliyetlerini de kapsayacağı bu şirketlerin reklamlarına kanunen cevaz verildiği hallerde reklam yapabilecekleri, bunun tek başına ihlal oluşturmayacağı ancak bu reklamların özendirici nitelikte olmaması gerektiği ve aksi hallerde 6112 sayılı Kanun gereği yaptırım uygulanabileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak kumar bağımlılığı alanının görece mücadele yöntemlerinin geliştirilmekte olduğu davranışsal bağımlılıklar alanında olduğu ve dolayısıyla uygulama anlamında karışıklıkların söz konusu olduğu görülmüştür. Genel anlamda yargısal karar ve bakış açıları verilerek somut bir durum analizi ve hukuki yorum yöntemleri ile bağımlılıkla mücadele anlamında değerlendirme sunulmaya çalışılmıştır. Tüm bunlar göz önüne alındığında uygulama birliği ve bağımlılıkla mücadelenin güçlendirilmesi için idari çalışmaların ve mevzuat çalışmasının yapılması gerektiği düşünülmektedir. Bahis şirketlerinin reklam ve tanıtım yapmasına izin verilse de bu reklamların özendirici olmaması, yoğun bir biçimde yayınlanmaması, bu yönde düzenleme yapılabileceği ve etkilenmeye açık genç yaştaki izleyicilerin ekran başında olduğu saatlerin göz önünde tutulması gerektiği düşünülmektedir. Spor Müsabakalarına Dayalı Sabit İhtimalli ve Müşterek Bahis Oyunları Uygulama Yönetmeliği 31. maddesinin 1. fıkrasının (e) bendinde "Teşkilat tarafından oynatılan sabit ihtimalli ve müşterek bahis oyunlarının hasılatını artırabilmek için, 18 yaşından küçükleri oyun oynatmaya teşvik amacı taşımaması, toplumun manevi değerlerini zedelememesi ve Teşkilatın da bilgilendirilmesi şartı ile teşvik amaçlı promosyon dağıtıp, reklam yapabilir." denilmektedir. Bu bakımdan bu reklamların korumalı saatler uygulaması çerçevesinde yayın saatlerinin düzenlenebileceği ve her halükârda özendirici nitelikte olmaması gerektiği kanaatine ulaşılmıştır.

4.1.5.2.5.2 Tay Tv- Ticari İletişim Yayını

Stil Televizyon ve Radyo Yayıncılık A.Ş. unvanlı medya hizmet sağlayıcının "TAY TV" logosuyla 31.05.2018 tarihinde 15:00- 16:00 saatleri arasında yayınladığı ticari iletişim yayınlarında 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendini ihlal edildiği yönünde 26.07.2018 tarihli 494 numaralı uzman raporu düzenlenmiştir. Üst Kurul 01.08.2018 tarihli 2018/31 toplantı numaralı toplantısında 17 karar numarası ile ihlal

edildiğini belirterek yayıncı kuruluş ile ilgili aynı Kanun'un 32. maddesinin 1. fıkrası uyarınca idari para cezası ve program yayını durdurma idari tedbiri uygulanmasına karar vermiştir.

Müeyyideye konu ticari iletişim yayını değerlendirilmiştir. 15:00'dan itibaren ekranın üst köşesinde at yarışlarına ve bahse ilişkin ücretli mesaj hizmetinin bandı görülmektedir. 15:11'de program tanıtımı niteliğinde bir yayın yapılarak bir yarış ve bahis fiyat bilgilerine yer verilmiştir. Burada "Bu yarışlar üzerine müşterek bahisle katılabileceksiniz", "Yurtdışı yarışlarında birim fiyatları altılı ve beşli ganyan 5 kuruş; dörtlü ganyan 15 kuruş; yedili plase 10 kuruş; üçlü ganyan ise 25 kuruş olarak uygulanacaktır.". 15:12'de yorumcu görüntüsü ile telefon numaraları yer alan ve sabit veya kayar bant şeklinde "İlk duyan siz olun", "Hemen Arayın!", "Tay Tv Hatları", "Hakan Cantınaz'ın size özel yorumları", "Kendi sesinden her gün bu numarada", "Tüm Operatörlerden Evden İşten Cep Telefonundan arayabilirsiniz." yazılı ifadeleri geçmektedir.

(15:12)

Dış Ses: Kazandıran numara artık elinizin altında. Efsane program "Son Düzlük"te ilgiyle izlenen Hakan Cantınaz'ın yorumları artık her gün sadece sizler için bu numarada (numara). Son dakika haberleri, kara kaplı defterin takip hatları, son gelişmeler, idman pistinde beğenilenler, özel olarak koşulara hazırlananlar ve Hakan Cantınaz'ın sizlere özel yorumları artık kendi sesinden her gün bu numarada olacak. (Hat isimleri) hatlı cep telefonlarınızın yanı sıra tüm ev ve iş telefonlarınızdan günün 24 saati bu numarayı arayarak siz de günün en şanslı isimlerini ve Hakan Cantınaz'ın kendine has yorumlarıyla kuponlarınızda bomba isimlere yer verebilirsiniz.

15:13'te ekrandaki görüntüler değişerek izleyicilerin, pistin, atların, bahis formunun görüntüsü ile "Tay Tv Hatları", "Günün Padok Altılısı (numara)", "PADOK Yaz (numara)gönder.", "Padok uzmanlarınca hazırlanan", "Padok'u dikkat çeken safkanlar ile", "Günün sürpriz safkanlarının yer aldığı", "Padok Altılısını incelemeden kupon yapılmaz!", "Yarış uzmanlarınca hazırlanmış analiz kuponu (numara)", "Bir önceki yarışlarda dikkat çeken safkanlar", "Dürbüne takılanlar", "Kara kaplı defterin takip listesi", "Günün yüksek ganyanlı sürpriz safkanları için", "Analiz altılısını incelemeden kupon yapmayın!", "Uzman yorumcular tarafından hazırlanan", "Misli Altılı Ganyan Kuponu (numara)",

“Sizde günün öne çıkan ve çok cazip isimleriyle oluşturulan”, “Uygun bütçeli Misli kuponu için”, “Güvenilir bankolar anında cebinde” yazılı ifadeleri geçmektedir.

(15:13)

Dış Ses: Günün Padok altılısı artık her gün (numara). Padok uzmanlarınca hazırlanan ve önceki yarışlarda Padok’u dikkat çeken safkanlar ile günün sürpriz safkanlarının yer aldığı Padok Altılısını incelemeden kupon yapılmaz. Padok yazıp (numara) yollayın, Padok altılısı cebinize gelsin. Yarış uzmanlarınca hazırlanmış analiz kuponu artık (numara). Bir önceki yarışlarda dikkat çeken safkanlar, dürbüne takılanlar, kara kaplı defterin takip listesi, günün yüksek ganyanlı sürpriz safkanları için siz de her gün analiz altılısını incelemeden kupon yapmayın. Misliciler bu servis sizin için. Uzman yorumcular tarafından hazırlanan misli altılı ganyan kuponu artık (numara). Siz de günün öne çıkan isimleri ve çok cazip isimleriyle oluşturulan uygun bütçeli misli kuponu için misli yaz (numara) gönderin günün misli altılısı cebinize gelsin. Sabahın erken saatlerinde günün en sağlam tüyolarını ve günün bankosunu sizler için takip eden bankocu tahminlerini bu hafta sizlerle paylaşıyor. Kupon yaparken güvenilir bir banko arıyorsanız bu hattı mutlaka deneyin.

15:14’te yorumcu görüntüsü ve at yarışı görüntüleri ekrana gelerek telefon numaraları yer alan ve sabit veya kayar bant şeklinde “Son Düzlük ekibinden Özel Kupon”, “Yarışlar biter bitmez hemen haberiniz olsun”, “Yabancı Yarış Kuponu (numara)”, “Uzman ekibin hazırladığı Yabancı Yarış Kuponu*”* ifadeleri yer almaktadır.

(15:14)

Dış Ses: Ünlü at yarışı yorumcusu Eray Balcı, jokey arkadaşları, antrenör ve at sahibi dostlarıyla görüşüp aldığı bilgileri kendi istatistikleriyle birleştirip sizler için çok özel altılısını hazırlıyor. Eray yazıp (numara) yollayın kazananlar kervanına siz de girin. Efsane program Son Düzlük ekibinin sizler için hazırladığı özel kupon bu hafta. Kazananlar kervanına girmek, Son Düzlük ekibinin ortak altılı kuponunu görmek için Düzlük yazıp (numara) yollayın kupon cebinize gelsin. Yarışlar koşar koşmaz hangi atın kazandığını muhtemel ganyan ile görmek istiyorsanız, Ganyan yazıp (numara) yollayın. Tüm sonuçlar en kısa sürede cebinize gelsin. (Numara) yabancı yarışlarda da kazandırıyor. İngiltere, İrlanda, Amerika, Güney Afrika ve dünyanın birçok ülkesindeki yabancı yarış otoritelerinin son dakika görüşleri

doğrultusunda hazırlanan yabancı yarış kuponu artık (numara). Dünya atçılığını yakından takip eden, yabancı yarışlar konusunda uzman ekibin hazırladığı yurt dışı yarış kuponuna ulaşmak için 'Yabancı' yazıp (numara) sms gönderin, kupon cebinize gelsin.

Ticari iletişim yayını tez çalışması kapsamında belirlenen kriterlere göre değerlendirildiğinde; tedavi yolları veya karşı koymaya ilişkin temsilin, kültürel öge olarak sunum ve pekiştirmenin, ayrıştırıcı dilin mevcut olmadığı görülmüştür. Doğrudan bir vurgunun olduğu ve kazanma ifadelerinin kumar kavramı ile doğrudan ilişkili olması nedeniyle bu ifadelerin alt metin değil olumlama kriteri çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği dolayısıyla alt metin kriterinin mevcut olmadığı düşünülmektedir.

Olumlama kriteri bakımından değerlendirildiğinde "*Kazandıran numara artık elinizin altında", "kazananlar kervanı", "kuponlarınızda bomba isimlere yer verebilirsiniz", "(Numara) yabancı yarışlarda da kazandırıyor"* gibi ifadelerle kazanma vurgusunun sıkça yapılması, sunulan hizmet sayesinde yalnızca olumlu sonuçlara ulaşılacağı fikrinin oluşturulması, bahis sonucu kaybetme olgusuna ilişkin bir ifade kullanılmaması bakımından sadece kazanma ve heyecan üzerinde durulduğu görülmüştür. Dolayısıyla olumlamanın mevcut olduğu düşünülmektedir.

Normalleştirme kriteri bakımından değerlendirildiğinde *"... yorumları artık her gün sadece sizler için bu numarada…", "artık kendi sesinden her gün bu numarada olacak.", "...tüm ev ve iş telefonlarınızdan günün 24 saati bu numarayı arayarak siz de günün en şanslı isimlerini ve Hakan Cantınaz'ın kendine has yorumlarıyla kuponlarınızda bomba isimlere yer verebilirsiniz." "...siz de her gün analiz altılısını incelemeden kupon yapmayın."* gibi ifadelerle bahis oynamanın her gün gerçekleştirilen bir eylem olduğu, kupon yapmanın sıradan hayatın olağan akışı içinde gerçekleştirilen bir eylem olarak sunulduğu görülmüştür. Bu bakımdan normalleştirme kriterinin mevcut olduğu düşünülmektedir.

Bilgi verme kriteri bakımından "*Siz de günün öne çıkan isimleri ve çok cazip isimleriyle oluşturulan uygun bütçeli misli kuponu", "Son Düzlük ekibinin sizler için hazırladığı özel kupon bu hafta.", "jokey arkadaşları, antrenör ve at sahibi dostlarıyla görüşüp aldığı bilgileri kendi istatistikleriyle birleştirip sizler için çok özel altılısını hazırlıyor."* gibi ifadelerin yer alması, farklı yarış, analiz vb. türlerin belirtilmesi, bu yarışlarla ilgili bahis oynamak isteyen kişilerin ne tür bilgilere ihtiyaç duyacağı yönünde

ifadelerin mevcut olduğu ve sunulan hizmetin içeriksel olarak bilgi verici nitelikte olması nedeniyle bu kriterin mevcut olduğu düşünülmektedir.

Kazanç kaynağı olarak gösterme kriterinde bağımlılık yapıcı davranışın mali getirisi olduğu yönünde vurgunun "*kazananlar kervanına siz de girin", "Kazananlar kervanına girmek, Son Düzlük ekibinin ortak altılı kuponunu görmek için", "(Numara) yabancı yarışlarda da kazandırıyor"* gibi ifadelerde var olduğu, dolayısıyla kriterin mevcut olduğu düşünülmektedir.

Tez kapsamında belirlenen 8 kriterden 4'ünün ticari iletişimde mevcut olduğu görülmüştür. İhlale konu sahnenin olumlama, normalleştirme, bilgi verme ve kazanç kaynağı olarak temsil kriterlerini taşıdığı değerlendirilmiştir.

Üst Kurul kararına konu uzman raporunda Tay TV logolu kanalın saatlik reklam süresini aştığını, reklam şekil şartlarına uygun yayın yapılmadığı, reklamların çoğunlukla ücret karşılığı kazandırdığı iddiası olan bahis tahminlerine ilişkin olduğu belirtilmektedir. Tay TV'nin 31.05.2018 tarihli 15:00-16:00 saatleri arasındaki yayının incelendiği, verilen deşifreler neticesinde at yarışı ve bahis oynamaya özendirici açıklamalar, fiyat uygulamalarına yönelik bilgilendirmeler yapıldığı raporda ifade edilmektedir. Bu bakımdan uzman raporunda yayının 6112 sayılı Kanun'un 10. maddesinin 1. ve 2. fıkralarına, 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendine aykırılık teşkil ettiği kanaati bildirilmiştir.

Üst Kurul 01.08.2018 tarihli 2018/31 toplantı numaralı toplantısında 17 karar numarası ile yayıncı kuruluşa 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinin ve 10. maddesinin 1. ve 2. fıkrasının ihlali nedeniyle aynı Kanun'un 32. maddesinin 1. ve 2. fıkrasının uyarınca %5 oranında idari para cezası, 5 kez program yayını durdurma idari tedbirinin müeyyidesi uygulamıştır. 5 program durdurma idari tedbiri 03-07 Eylül 2018 tarihleri arasında 15:00'da 5 gün uygulanmıştır.

Söz konusu Üst Kurul kararının iptali için açılan davada davacı yayın kuruluşu ihlalin ilk defa yapılmasına rağmen üst sınırdan ceza uygulandığı, yurtdışı yarışlarının tanıtımının yapıldığı Türkiye Jokey Kulübü yayının birebir verildiğinden bahisle Üst Kurul kararının hukuka aykırı olduğunu ileri sürmüştür. Davalı idare savunmasında gençlerin kumara karşı korunmasının devletin ödevi olduğu, Türk Dil Kurumu tanımına göre at yarışlarının kumar kapsamında olduğu, reklam yayının usule uygun olmadığı, yeniden iletim yapılmasının yayıncının sorumluluğunu kaldırmadığını belirtilerek davanın reddini

istenmiştir. Ankara 3. İdare Mahkemesi 23.09.2019 tarihli 2018/1884 Esas, 2019/1661 Karar numaralı kararında reklam yayın oranının aşıldığını, yayının kumar olarak nitelendirilebilecek at yarışı bahis oyunlarını oynamaya özendirici ve teşvik edici nitelikte olduğunu, üst sınırdan müeyyide uygulanmasına ilişkin davacı iddialarına itibar edilmediğini, reklamlara ilişkin ayırt edicilik kıstasının bulunmadığını belirterek davanın reddine hükmetmiştir. İlk derece mahkemesi kararının kaldırılması için istinaf başvurusunda bulunulan Ankara Bölge İdare Mahkemesi 7. İdari Dava Dairesi 16.01.2020 tarihli 2019/1451 Esas, 2020/40 Karar numaralı kararında idare mahkemesi kararının usul ve hukuka uygun olduğu ve kaldırılmasını gerektiren bir neden bulunmadığını belirterek istinaf başvurusunu reddetmiştir.

4.1.5.2.5.3 S Sport- Ticari İletişim Yayını

Bravo Televizyon Yayıncılık Yapımcılık Sanayi ve Ticaret A.Ş. unvanlı medya hizmet sağlayıcının "S Sport" logosuyla "Genel İzleyici" koruyucu sembolü ile 17.05.2020 tarihinde 14:20 saatinde yayınladığı "Greuther Fürth- Hamburg" futbol maçı yayınında 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendini ihlal edildiği yönünde 06.08.2021 tarihli 1077 numaralı uzman raporu düzenlenmiştir. Üst Kurul 22.05.2020 tarihli 2020/21 toplantı numaralı toplantısında 8 karar numarası ile ilgili maddenin ihlal edildiğini belirterek yayıncı kuruluş ile ilgili aynı Kanun'un 32. maddesinin 1. fıkrası uyarınca program yayını durdurma ve idari para cezası uygulanmasına karar vermiştir.

Müeyyideye konu yayın incelendiğinde 14:28 ve 15:16 saatlerinde ekrana gelen bant reklamların ihlal olarak değerlendirildiği anlaşılmıştır. 14:28'de 7 saniye boyunca bant reklam olarak; "misli.com'da ÖZLEM BİTTİ!", "BUNDESLİGA BAŞLADI", "FUTBOLU MİSLİYLE YAŞA" ifadelerinin, şaşırmış bir ifadeye sahip bir adam yüzü ve renkli yanıp sönen "misli.com" yazıları ile ekrana geldiği gözlemlenmiştir. 14:28'in devamında ise 7 saniye boyunca bant reklamın "NESİNE.COM", "TÜRKİYE'NİN BAHİS SİTESİ", "BUNDESLİGA GERİ DÖNDÜ!", "MAÇLAR CANLI İDDAA İLE NESİNE.COM'DA" ifadelerinin siyah ve sarı arka planda futbolcu görüntüleri ile verildiği görülmüştür.

15:16'da bant reklamın "NESİNE.COM", "TÜRKİYE'NİN BAHİS SİTESİ", "BUNDESLİGA GERİ DÖNDÜ!", "MAÇLAR CANLI İDDAA İLE NESİNE.COM'DA"

ifadelerinin siyah ve sarı arka planda futbolcu görüntüleri ile verildiği ve 14:28'de 7 saniye boyunca bant reklam olarak; "misli.com'da ÖZLEM BİTTİ!", "BUNDESLİGA BAŞLADI", "FUTBOLU MİSLİYLE YAŞA" ifadelerinin, şaşırmış bir ifadeye sahip bir adam yüzü ve renkli yanıp sönen "misli.com" yazıları ile ekrana geldiği gözlemlenmiştir.

Uzman raporuna konu bant reklamlar tez çalışması kriterleri kapsamında incelenmiştir. Olumlu etkilere vurgunun, normal, hafif, sıradan bir gösterimle normalleştirmenin söz konusu olmadığı, davranışa ilişkin öğretici, bilgi veren niteliğin olmadığı, tedavi yolları veya karşı koymaya ilişkin temsilin, ayrıştırıcı dilin mevcut olmadığı görülmüştür. Bağımlılık yapıcı davranışın mali getirisi ve kazancı olduğu vurgusu da yapılmamaktadır.

Alt metin kriteri bakımından değerlendirildiğinde ünlü futbolcu görüntülerinin yer verilmesi, şaşırmış bir ifadeye sahip bir adam yüzü, "MAÇLAR CANLI İDDAA İLE NESİNE.COM'DA", "FUTBOLU MİSLİYLE YAŞA" gibi ifadeler bakımından cezbedici, sempatikleştirici, merak uyandırıcı bir yapı oluşturulduğu düşünülmektedir.

Kültürel öge kriteri bakımından "FUTBOLU MİSLİYLE YAŞA", "BUNDESLİGA GERİ DÖNDÜ!", "BUNDESLİGA BAŞLADI" gibi ifadelerle futbol kültürü ile bahsin özdeşleştirildiği ve futbolcu görsellerine yer verilmesi nedeniyle popüler kültür ile pekiştirmenin söz konusu olduğu düşünülmektedir.

Tez kapsamında belirlenen 8 kriterden 2'sinin reklamda mevcut olduğu görülmüştür. İhlale konu reklamın sempatikleştiren alt metinler ve kültürel öge kriterlerini taşıdığı değerlendirilmiştir.

Üst Kurul kararına konu uzman raporunda "Canlı İddaa" kelimesinin merak uyandırdığı, seyirciyi bahse katılmaya teşvik ettiği, kumar oynamaya özendirdiği yönünde değerlendirme yapılarak "Canlı İddaa" ifadesinin canlı bahis oynayacak izleyicilerin internet ortamında yaygın olan yasa dışı bahis sitelerine yönlenmesine yol açabileceği yönündeki kanaat dile getirilmiştir. Raporun devamında Ankara 16. İdare Mahkemesinin 11.06.2012 tarihli 2011/2215 Esas, 2012/990 Karar sayılı kararda bahis sitesi reklamının yapılamayacağı yönündeki karara yer verilmiştir. Söz konusu karara önceki başlıkta yer verilmiştir.

Üst Kurul 22.05.2020 tarihli 2020/21 toplantı numaralı toplantısında 8 karar numarası ile yayıncı kuruluşa 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h)

bendinin ihlali nedeniyle aynı Kanun'un 32. maddesinin 1. fıkrasının uyarınca %3 oranında idari para cezası, 1 kez program yayını durdurma idari tedbirinin müeyyidesi uygulamıştır. Program durdurma müeyyidesi 28.06.2020 tarihinde 14:20 saatinde uygulanmıştır. Ayrıca program yayını durdurma cezası da yine alt sınırdan uygulanmıştır. Üst Kurul yalnızca idari para cezası yaptırımı uygulamamış hem idari para cezası hem idari tedbir uygulanması yönünde takdir kullanmıştır. S Sport logolu medya hizmet sağlayıcının yine maç yayınlarındaki ticari iletişim reklamları nedeniyle 17.02.2020 toplantı tarihli 2020/08 toplantı numaralı 12 karar numaralı önceki Üst Kurul kararı kapsamında 6112 sayılı Kanun'un 8. maddenin 1. fıkrasının (h) bendinin ve Yayın Hizmeti Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'in 10. maddesinin 4. fıkrasının ihlali nedeniyle "aynı yayınla, birden fazla yayın ilkesi ihlali olduğundan ve her iki ihlalin de idari para cezası yaptırımını gerektirdiğinden, 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nun 15. maddesinin birinci fıkrası hükmü gereğince, bahse konu ihlallerden en ağır (tek) cezanın verilmesi öngörüldüğünden" %5 oranında idari para cezasının uygulandığı görülmüştür. İnceleme konusu Üst Kurul kararında ise para cezası ve idari tedbirin birlikte uygulanması yolu tercih edilmiştir.

4.1.5.2.6 Analiz ve Yorumlar

Olumlama kriterinin 10 kararın 6'sında, en çok uyuşturucu bağımlılığı ile ilgili kararlarda mevcut olduğu görülmüştür. Normalleştirme kriterinin 10 kararın 8'inde mevcut olduğu, en çok tütün ve uyuşturucu bağımlılıklarına ilişkin kararlarda mevcut olduğu görülmüştür. Bilgi verme kriterinin 10 kararın 5'inde, en çok uyuşturucu bağımlılığı ile ilgili kararlarda mevcut olduğu görülmüştür. Alt metinler kriterinin 10 kararın 9'unda mevcut olduğu, en çok tütün, alkol ve uyuşturucu bağımlılıklarına ilişkin kararlarda mevcut olduğu görülmüştür. Olumsuz tedavi yolları ve karşı koyma temsili kriterinde 10 kararın 1'inde mevcut olduğu, en çok uyuşturucu bağımlılığı ile ilgili kararlarda mevcut olduğu görülmüştür. Kültürel öge kriteri 10 kararın 5'inde, en çok alkol bağımlılığı ile ilgili kararlarda mevcut olduğu görülmüştür. Ayrıştırıcılık kriterinin 10 kararın 1'inde, en çok uyuşturucu bağımlılığı ile ilgili kararlarda mevcut olduğu görülmüştür. Kazanç kaynağı kriterinin 10 kararın 1'inde, en çok kumar bağımlılığı ile ilgili kararlarda mevcut olduğu görülmüştü. En çok rastlanılan 3 kriterin sırasıyla alt metinler kriteri, normalleştirme kriteri ve olumlama kriterinin olduğu tespit edilmiştir. Temsille ilgili en

çok kriteri taşıyan örnekleri içeren bağımlılık türünün uyuşturucu bağımlılığı olduğu görülmüştür.

Uyuşturucu bağımlılığı özelinde en çok karşılaşılan kriterlerin eşit biçimde olumlama, normalleştirme, alt metinler, bilgi verme olduğu görülmüştür. Alkol bağımlılığı özelinde en çok karşılaşılan kriterlerin alt metinler ve kültürel ögeler olduğu görülmüştür. Tütün bağımlılığı özelinde en çok karşılaşılan kriterlerin normalleştirme ve alt metinler olduğu görülmüştür. Kumar bağımlılığı bağlamında ise ortak sıklıkta bir kritere rastlanmamıştır. Bu değerlendirmelerin örneklem bağlamında yapılan değerlendirmeler olduğu genel geçer yargı niteliği taşımadığı ifade edilmelidir.

Uyuşturucu bağımlılığına ilişkin incelenen 3 kararın hepsine idari para cezası ve program yayını durdurma idari tedbirinin birlikte uygulandığı, 2 kararda 3 kez program durdurma idari tedbiri uygulanırken, 1 kararda 5 kez program yayını durdurma tedbiri uygulandığı tespit edilmiştir. İdari para cezası hususunda 2 kararda %3 oranında para cezasına, 1 kararda %5 oranında para cezasına karar verildiği görülmüştür. Üst sınırdan idari tedbir ve idari para cezası uygulanan program içeriğinin 8 tez inceleme kriterinden 7'sinin mevcut olan bir yapım olduğu görülmüştür. Daha az oranda ceza takdir edilen diğer kararlarda 8 kriterin 4'ünün mevcut olduğu görülmüştür.

Alkol bağımlılığına ilişkin incelenen 2 karara da idari para cezası müeyyidesi uygulandığı görülmüştür. Müzik klibi program türünde olan, görece ekran süresi kısa ve kriterlerin 2 adedinin mevcut olduğu içeriğe alt sınırdan para cezası takdir edilirken, dizi program türünde görece ekran süresi daha uzun olan ve 4 kriterin mevcut olduğu içeriğe üst sınırdan para cezası takdir edildiği görülmüştür.

Tütün bağımlılığına ilişkin incelenen 3 kararın 2 tanesine idari para cezası müeyyidesi, 1 tanesine idari para cezası ve program yayını durdurma idari tedbiri birlikte uygulanmıştır. İdari para cezası ve idari tedbirin birlikte uygulandığı kararda programın 4 kriteri içerdiği, ihlal edilen maddenin 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendi olduğu ve üst sınırdan yani 5 kez program durdurma müeyyidesinin ve %5 oranında para cezası müeyyidesinin uygulanmasına karar verildiği görülmüştür. Yalnızca para cezası uygulanmasına karar verilen kararların 4207 sayılı Kanun'un 3. maddesinin 6. fıkrasının ihlal edilmesi nedeniyle verildiği tespit edilmiştir. Kararlara konu program türlerinden; gerçek yaşamlar programı 2 kriteri içermekteyken uygulanan cezanın üst

sınırdan belirlendiği, çizgi film türündeki programda tütün kullanımı görüntülerin olduğu 3 kriteri içeren ihlale ise alt sınırdan para cezası takdir edildiği görülmüştür.

Kumar bağımlılığına ilişkin incelenen 2 kararda da idari para cezası ve program yayını durdurma tedbirinin bir arada uygulandığı görülmüştür. Bant reklam niteliği taşıyan ticari iletişim yayını ile ilgili kararda programın 2 kriterin mevcut olduğu ve program yayınının 1 kez durdurulmasına ve %3 oranında idari para cezası müeyyidesi uygulanması şeklinde alt sınıra yakın müeyyideler takdir edildiği görülmüştür. Ticari iletişim yayınının daha uzun ve detaylı niteliğe sahip olduğu ve 4 kriterin mevcut olduğu içerik hakkında program yayınının 5 kez durdurulması ve %5 oranında idari para cezası takdir edildiği görülmüştür.

Uyuşturucu, alkol ve kumar bağımlılığında takdir edilen ceza oranı ile kriterlerin mevcudiyet oranının uyuştuğu görülmektedir. Ancak tütün bağımlılığı konusunda 4207 sayılı Kanun gereği uygulanan 2 yaptırım karşılaştırıldığında kriterler ve takdir edilen ceza oranının farklı olduğu görülmüştür. Bu fark uyuşturucu, alkol ve kumar bağımlılığı başlıklarında incelenen kararların dayandığı mevzuat olan 6112 sayılı Kanun ve 4250 sayılı Kanun'da özendiricilik kıstası aranması ve bu minvalde temsilin değerlendirilmesi, farklılık gösteren tütün bağımlılığına ilişkin kararlarda ise 4207 sayılı Kanun'un doğrudan tütün ürünlerinin gösterilmesini yasaklaması nedeniyle temel kıstasın tütün ürününün gösterimi olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Her halükârda tütün konulu kararlarda da en yüksek oranda ceza takdir edilen içeriğin en fazla sayıda kritere sahip olduğu ve 6112 sayılı Kanun hükmüne dayanan kararın olduğu görülmektedir. Dolayısıyla neticede kriterler ve müeyyidelerin büyük bir oranda tutarlılık sergilediği söylenebilmektedir. İncelenen örnek kararların analiz tablosu (Tablo 7) aşağıda sunulmuştur.

Tablo 7

Örnek Karar Analiz Tablosu

	UYUŞTURUCU								ALKOL		TÜTÜN			KUMAR	
Yayın İçeriği	**Gözleri Tamamen Kapalı- Sinema Filmi**	**Adalet Peşinde- Sinema Filmi**	**Stella'nın Hafta Sonu- Sinema Filmi**	**Rain- Müzik Klibi**	**Çukur- Dizi**	**İkimizin Yerine- Sinema Filmi**	**Atlantis Kayıp İmparatorluk- Çizgi Film**	**Steel Buddies- Gerçek Yaşamlar**	**Tay Tv- Ticari İletişim Yayını**	**S Sport- Ticari İletişim Yayını**
Olumlama	Mevcut	Mevcut	Mevcut	Yok	Mevcut	Mevcut	Yok	Yok	Mevcut	Yok
Normalleştirme	Mevcut	Mevcut	Mevcut	Yok	Mevcut	Mevcut	Mevcut	Mevcut	Mevcut	Yok
Bilgi Verme	Mevcut	Mevcut	Mevcut	Yok	Yok	Mevcut	Yok	Yok	Mevcut	Yok
Alt Metinler	Mevcut	Mevcut	Mevcut	Mevcut	Mevcut	Mevcut	Mevcut	Mevcut	Yok	Mevcut
Olumsuz Tedavi Yolları- Karşı Kovma Temsili	Yok	Mevcut	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Kültürel Öge	Yok	Mevcut	Yok	Mevcut	Mevcut	Yok	Mevcut	Yok	Yok	Mevcut
Ayrıştırıcı	Yok	Mevcut	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Kazanç Kaynağı	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Mevcut	Yok
Müeyyide	Para Cezası (%3), Program durdurma (3)	Para Cezası (%5), Program durdurma (5)	Para Cezası (%3), Program durdurma (3)	Para Cezası (Alt limit)	Para Cezası (Üst limit)	Para Cezası (%5), Program durdurma (5)	Para Cezası (Alt limit)	Para Cezası (%3)	Para Cezası (%5), Program durdurma (5)	Para Cezası (%3), Program durdurma (1)

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Sonuçlar

Bağımlılık, sağaltılabilen ancak tekrarlayabilen, birey üzerinde biyolojik, sosyal ve davranışsal etkileri olan bir beyin hastalığı olarak tanımlanmaktadır. Bağımlılık, bağımlılık oluşturan maddeye karşı irade dışı bir kullanım gereksinimi ve hareketin, davranışın engellenememesi durumudur. Bireysel düzeyde, aile düzeyinde ve toplumsal düzeyde zararlara yol açmaktadır. Bireyde fiziki, ruhsal, sosyal problemlere neden olurken aile düzeyinde aile içi sorunlar, ekonomik sorunlar, sosyal dışlanma, diğer aile üyelerinin bağımlı olması gibi problemlere sebebiyet vermektedir. Toplumsal düzeyde fiziki yaralanmalara, kazalar gibi ikincil zararlara, ekonomik sorunlara neden olmaktadır. Bu nedenle tarihsel süreçte bağımlılık ve bağımlılık yapıcı maddeler ile mücadele edilmesi için kamu politikaları geliştirilmiştir. Bağımlılıkla mücadele için uluslararası sözleşmeler imzalanmakta; toplantılar, çalıştaylar, konferanslar düzenlenmekte; ulusal düzeyde hukuki ve cezai düzenlemeler öngörülmekte; strateji ve eylem planları hazırlanmakta, akademik araştırma ve toplantılar yürütülmektedir.

Medya sektörü bağımlılıkla mücadele konusundaki kamu politikaları açısından önem teşkil eden bir alandır. Gerek hukuki düzenlemelerde gerekse strateji belgeleri gibi politika oluşturan belgelerde medyada bağımlılık temsiline ilişkin saptamalarda bulunulmuştur. Medya alanında bağımlılık temsilini ve bağımlılıkla mücadele kamu politikalarını değerlendirmek amacıyla medya alanındaki düzenleyici ve denetleyici kurum olan RTÜK'ün faaliyetleri ve seçilen 10 Üst Kurul kararı tez çalışması kapsamında incelenmiştir. Bu tez çalışması kapsamında yalnızca temsile ilişkin genel bir kanı ortaya koymak amacı güdülmemiştir. Temel olarak bağımlılıkla mücadele uygulamaları bakımından var olan kamusal faaliyetlerin ve kamu politikasının analiziyle güçlü ve zayıf yönlerin ortaya konulması ve geliştirilebilir noktaların saptanması amaçlanmıştır.

RTÜK uygulamalarında bağımlılıkla mücadele alanıyla bağlantı kurulan faaliyetler; akıllı işaretler koruyucu sembol sistemi, Görsel ve İşitsel Yayıncılık Etik İlkeleri, Madde ve Madde Kullanımıyla Mücadelede Görsel-İşitsel Medyanın Rolü Kitapçığı, medya

okuryazarlığı faaliyetleri, kamu spotları, öncelikli yayınlar, ikame programlar, doğrudan denetim şeklinde belirlenerek tez çalışması kapsamında incelenmiştir.

Akıllı işaretler sistemi hem yaş grubu bakımından bir ayrım getiren hem de zararlı içerik hakkında bilgi veren karma bir yapıya sahiptir. Yayın içerik işaretlerinde "Olumsuz Örnek Oluşturabilecek Davranışlar" işareti madde, alkol ve tütün kullanımını da içermektedir. Görsel ve İşitsel Yayıncılık Etik İlkelerinde bağımlılıkla mücadeleye ilişkin yayıncıların sorumluluklarına da değinilmiştir. Madde ve Madde Kullanımıyla Mücadelede Görsel-İşitsel Medyanın Rolü Kitapçığında medyada bağımlılıkla mücadelenin azami seviyede sağlanması için medya hizmet sağlayıcılara kılavuz niteliğinde ilke ve öneriler sıralanmaktadır. Medya okuryazarlığı üzerine yapılan çalışmalar izleyicinin farkındalığını ve eleştirel düşünme yeteneğini geliştireceği için dolaylı da olsa bağımlılıkla mücadeleye katkı sağlamaktadır. İkame program olarak yayınlanabilecek kamuya yararlı program içerikleri arasında "uyuşturucu ve zararlı alışkanlıklarla mücadele" konusuna da yer verilmektedir.

Kamu spotu ve öncelikli yayınlar için mevzuatta belirlenen konularda bağımlılıkla mücadele de sayılmaktadır. Bağımlılıkla mücadele ve bağımlılık yapıcı madde ve davranışlar ile ilgili 2017 yılında 5 kamu spotu, 4 öncelik yayın; 2018 yılında 6 kamu spotu, 8 öncelikli yayın; 2019 yılında 1 kamu spotu, 3 öncelikli yayın; 2020 yılında 3 kamu spotu, 4 öncelikli yayın; 2021 yılında 5 öncelikli yayın tavsiye kararı verildiği görülmüştür. Toplamda beş yıl içinde 15 kamu spotu, 24 öncelikli yayın ile ilgili tavsiye kararı verildiği tespit edilmiştir. Kamu spotlarında ve öncelikli yayınlarda tütün bağımlılığının en çok işlenen konu olduğu görülmüştür.

Çocuklar ile ilgili bağımlılık konulu kamu spotlarının sayısının 5 olduğu, bu spotların 2'sinin teknoloji bağımlılığı, 3 adedinin genel bağımlılığa ilişkin olduğu bu 3 kamu spotunun da hem uyuşturucu hem teknoloji bağımlılığına yönelik ifadeler taşıdığı görülmüştür. Çocuklar ve bağımlılıkla ilgili kamu spotlarının 1 tanesinin doğrudan çocuk izleyiciye yönelik olduğu, bu spotların teknoloji bağımlılığı temalı olduğu tespit edilmiştir.

01.01.2017-31.12.2021 tarihleri arasında verilen Üst Kurul kararları incelenmiştir. 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendi uyarınca ihlal içerdiği tespit edilen ve Üst Kurul kararıyla müeyyide uygulanan içerik sayısı 13'tür. 6112 sayılı Kanun'un 11. maddesinin 1. fıkrasında yer alan ve ticari iletişimi yasaklanan ürünler ile ilişkili ihlal içerdiği tespit edilen ve müeyyide uygulanan Üst Kurul kararı sayısı 41'dir.

4207 sayılı Kanun'un 3. maddesinin 6. Fıkrası uyarınca ihlal içerdiği tespit edilen ve Üst Kurul kararıyla müeyyide uygulanan içerik sayısı 103'tür. 4250 sayılı Kanun'un 6. Maddesi uyarınca verilen Üst Kurul karar sayısı 3'tür.

Kumara özendirici olması bakımından ihlal içeren ve müeyyide uygulanan Üst Kurul kararlarına karşı kanun yollarına başvurulması neticesinde verilen mahkeme kararları ve oluşan hukuki durum ile ilgili analiz ve inceleme yapılmıştır. Yasal bahis şirketlerinin reklamlarına kanunen cevaz verildiği hallerde reklam yapabilecekleri ve bunun tek başına kumar oynamaya özendirme şeklinde bir ihlali oluşturmayacağı yönündeki mahkeme değerlendirmesi doğru bulunmuştur. Ancak bazı mahkeme kararları aksi yönde olsa da 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinde bulunan kumar ifadesinin yasaya uygun kurulan bahis şirketlerini kapsayabileceği yorumu yapılmıştır. Dolayısıyla yasal bahis şirketlerinin reklamlarının her halükârda özendirici nitelikte olmaması gerektiği yönünde hukuki yorum yapılmıştır. Bahsi geçen türde reklamların özendirici nitelikte olması halinde 6112 sayılı Kanun gereği yaptırım uygulanabileceği kanaatine ulaşılmıştır. Yasal bahis şirketlerinin reklam ve tanıtım yapmasına kanunen izin verildiği hallerde de bu reklamların özendirici olmaması gerektiği, yoğun bir biçimde yayınlanmamasının bağımlılıkla mücadele adına önemli olduğu ve bu yönde mevzuat çalışması ve uygulama birliği sağlanması adına konunun tarafları ile toplantılar düzenlenebileceği düşünülmektedir. Etkilenmeye açık genç yaştaki izleyicilerin ekran başında olduğu saatlerde olabildiğince bahis reklamlarının yayınlanmaması gerektiği, bu nedenle yayın saatlerinin planlanmasında korumalı saatler uygulamasının dikkate alınabileceği düşünülmektedir.

Seçilen 10 adet Üst Kurul kararı incelenirken olumlama, normalleştirme, alt metinler, bilgi verme, olumsuz tedavi yolları-karşı koyma temsili, kültürel öge, kazanç kaynağı, ayrıştırıcı dil kriterleri kullanılmıştır.

En çok rastlanılan 3 kriterin sırasıyla alt metinler kriteri, normalleştirme kriteri ve olumlama kriterinin olduğu tespit edilmiştir. Temsille ilgili en çok kriteri taşıyan örnekleri içeren bağımlılık türünün uyuşturucu bağımlılığı olduğu görülmüştür.

Uyuşturucu bağımlılığı özelinde en çok karşılaşılan kriterlerin eşit biçimde olumlama, normalleştirme, alt metinler, bilgi verme olduğu görülmüştür. Alkol bağımlılığı özelinde en çok karşılaşılan kriterlerin alt metinler ve kültürel ögeler olduğu görülmüştür. Tütün bağımlılığı özelinde en çok karşılaşılan kriterlerin normalleştirme ve alt metinler

olduğu görülmüştür. Kumar bağımlılığı bağlamında ise ortak sıklıkta bir kritere rastlanmamıştır.

İncelenen kararlarda, uyuşturucu bağımlılığı türünden üst sınırdan idari tedbir ve idari para cezası uygulanan program içeriğinde 8 tez inceleme kriterinden 7'sinin mevcut olduğu görülmüştür. Daha az oranda ceza takdir edilen kararlarda 8 kriterin 4'ünün mevcut olduğu görülmüştür. Alkol bağımlılığı konusundaki kararlardan alt sınırdan idari para cezası müeyyidesi uygulanan yapımda 2 kriterin mevcut olduğu ve üst sınırdan idari para cezası müeyyidesi uygulanan yapımda 4 kriterin mevcut olduğu görülmüştür. Tütün bağımlılığı hususundaki kararlarda 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendi uyarınca uygulanan müeyyidenin daha yüksek oranda ve üst sınırdan uygulandığı, müeyyideye konu yapımın 4 kriteri içerdiği görülmüştür. 4207 sayılı Kanun'un 3. maddesinin 6. fıkrası uyarınca uygulanan müeyyideler incelendiğinde; üst sınırdan idari para cezası uygulanan yapımın 2 kriteri içerdiği ve alt sınırdan para cezası uygulanan yapımın 3 kriteri içerdiği görülmüştür. Kumar bağımlılığı türündeki kararlarda alt sınıra yakın müeyyide uygulanan yapımda 2 kriterin bulunduğu; üst sınırdan müeyyide uygulanan yapımda 4 kriterin mevcut olduğu görülmüştür. Tütün bağımlılığı hariç diğer bağımlılık türlerinde kriterlerin mevcudiyet oranı ve müeyyide oranının büyük ölçüde tutarlı olduğu görülmüştür. Tütün bağımlılığındaki farkın 4207 sayılı Kanun'da özendirme kıstasının bulunmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Yine de tütün bağımlılığı konulu kararlarında en yüksek kriteri sağlayan 6112 sayılı Kanun hükmüne dayanan programa en yüksek oranda müeyyide uygulandığı bu yönden uyumun var olduğu düşünülmektedir.

Medyada bağımlılık ve bir kamu politikası olan bağımlılıkla mücadele faaliyetleri RTÜK'ün gerçekleştirdiği uygulamalar ve denetim doğrultusunda verdiği kararlar kapsamında değerlendirilmiştir. Güçlü ve olumlu noktalara ilişkin belirlemelerin yanı sıra geliştirilmesinde fayda görülen noktalara da değinilerek öneriler oluşturulmaya çalışılmıştır.

Öneriler

Yukarıda yer verilen sonuçlar ve değerlendirmeler ışığında Üst Kurul faaliyetlerine, ilgili kurum, kuruluş ve medya hizmet sağlayıcılara yönelik oluşturulan tez çalışması içerisinde yer verilen öneriler aşağıda derlenmiş ve sıralanmıştır.

- Akıllı işaretler arasından içeriğe yönelik koruyucu sembollerden biri olan "Olumsuz Örnek Oluşturabilecek Davranışlar" dâhilinde yer alan bağımlılık türleri madde, alkol, tütün bağımlılığı olarak sayma yoluyla belirlenmiştir. Yalnızca sayma yoluna gidilmesi yerine davranışsal bağımlılık türleri de dâhil olmak üzere daha çok bağımlılık türünü kapsayacak şekilde sistemin ve kodlama sorularının geliştirilmesi önerilmektedir.
- Akıllı İşaretler Koruyucu Sembol Sistemi Kodlayıcı Uygulama Rehberinde sistem kapsamında sayılan davranışlar haricindeki insan yaşamı ve sağlığını tehlikeye sokan riskli davranışların da olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar kategorisine dâhil edilebileceği belirtilmiş. Bu davranışların sıklıkla medyada yer bulmaması ve olumsuz temsillere dikkat edilmesi gerektiği değerlendirilmiştir. Ancak bu hatırlatmaların yalnızca rehberde değil uygulayıcı kodlama formu veya ilişkili sayfalarda da yer alması gerektiği ve yayıncıların bu bakımdan bir öz denetim yapmalarının elzem olduğu düşünülmektedir.
- Yayıncılara yönelik hazırlanan ve yayın içeriğine uygun akıllı işareti belirlemeye yarayan Akıllı İşaretler Kodlama Formunda uyuşturucu madde kullanımı ve alkol ile tütününün aşırı kullanımı hususunda "Bu durum olumlu ve özendirici bir şekilde mi sunuluyor?" şeklinde bir soru bulunmaktadır. Kodlama formundaki bu sorunun mevzuat hükümleri ile çelişkili bir hal ortaya koyarak uygulayıcının yanlış veya eksik kodlama yapmasına neden olabileceği ve bu hususstaki soruların yenilenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.
- "Olumsuz Örnek Oluşturabilecek Davranışlar" sembolü içerisinde "ayrımcılık, madde, alkol, tütün kullanımı, yasalara aykırı davranışlar" konuları yer almaktadır. Söz konusu konularla ilgili koruyucu sembol sisteminin daha detaylandırılarak, bağımlılık özelinde ayrı veya alt işaretler getirilmesinin izleyici için içerikleri daha anlaşılır kılacağı düşünülmektedir.
- "Trigger warning", "content warning" veya tetikleyici uyarıları, içerik uyarıları olarak adlandırılabilecek uyarıların ve rehabilitasyon bilgilendirmelerinin,

bağımlılık temasının yoğun işlendiği yapımların öncesinde yayınlanabileceği uygulamaların geliştirilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Özellikle isteğe bağlı yayıncılık alanı için medya hizmet sağlayıcıların kamusal sorumluluklarını yerine getirmeleri bakımından bu türden bir uygulamanın yararlı olabileceği söylenebilir. Uygulama geliştirme ve hayata geçirme noktasında akademik ve fiilî altyapının kurulması için medya hizmet sağlayıcılar, kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliği kurması ve birlikte çalışması önem taşıyacaktır.

- İsteğe bağlı yayınlar ve bağımlılıkla mücadele, teknolojideki gelişme ve yayıncılık anlayışındaki değişimler göz önüne alındığında önem kazanacak bir konudur. Yalnızca denetim ve yaptırım yoluyla değil önceki önerilerde belirtildiği üzere kurumlar ve medya hizmet sağlayıcılar arasında gönüllülük, ortak ve öz denetim esaslı iş birliğine dayalı uygulamaların, stratejilerin geliştirilmesi önemlidir.
- Akıllı işaretlerin kullanılması, flulaştırma gibi teknikler kimi zaman izleyicinin dikkatinin ilgili unsur üzerinde toplanmasına neden olabilmektedir. Bu bakımdan bu uygulamaların medya okuryazarlığı ile desteklenmesi gerekmektedir. Müeyyide harici bir yol olarak medya okuryazarlığının izleyiciler tarafından bir yetkinlik olarak kazanılması, bağımlılıkla mücadele bakımından medya mesajlarının zararlı etkiler, ekonomik gayeler vb. olarak eleştirel yorumlanmasını sağlayacağı için önem taşımaktadır.
- Kamu spotları ve öncelikli yayınların sayıları ve içerikleri araştırma kapsamında analiz edilmiştir. Özellikle davranışsal bağımlılıklar olmak üzere, bağımlılık türü olarak kamu spotları ve öncelikli yayın içeriklerinin çeşitlendirilebileceği düşünülmektedir. Ayrıca çocuk izleyiciler için de bilgilendirici ve yaş dönemlerine uygun spotlar hazırlanması yararlı bulunmakta ve bu tür spotların sayılarının arttırılabileceği düşünülmektedir.
- 4250 ve 6112 sayılı Kanunlarda yer alan hükümlerin sadece program türü özelinde farklılık gösteren özendirici yayınlara, farklı müeyyideler öngörmesinin oluşturduğu aynı tür ihlale farklı yaptırım halinin sakıncalarının giderilmesi amacıyla eşitlik ilkesi de göz önünde tutularak mevzuat çalışması yapılabileceği kanaatine ulaşılmıştır.
- Üst Kurul'un denetim alanı bakımından uyuşturucu, tütün, alkol ve kumarın mevzuatta öngörüldüğü ancak teknoloji bağımlılığına ilişkin bir belirlemenin olmadığı görülmüştür. Strateji eylem planlarında teknoloji bağımlılığı hususunda

Üst Kurul'a ve medyaya yönelik görev ve eylemler öngörülmektedir. Bu bakımdan gerekli mevzuat çerçevesinin oluşturulmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Ancak dikkat edilmesi önemli olan husus teknoloji bağımlılığının halen sınırları yeni çizilen bir alan olmasından mütevellit izleyicinin bağımlılıklardan korunması sorumluluğu ile özgürlükler arasındaki dengenin, medya hizmet sağlayıcı ve izleyici bakımından gözetilmesi gerekliliğidir.

- Kumar bağımlılığına özendirici yayınlara ilişkin Üst Kurul kararlarına yönelik mahkeme kararlarına ve hukuki sürece araştırma içerisinde yer verilmiştir. Yasal bahis şirketlerinin reklam ve tanıtım yapmasına kanunen cevaz verildiği haller mevcuttur. Ancak yapılan analiz ve hukuki yorum neticesinde yasal olarak reklama imkân tanınsa da bu reklamların özendirici olmaması gerektiği, yayın saatlerine ve yayınlanma yoğunluklarına yönelik belirlemelerin yapılabileceği ve bu doğrultuda uygulama birliği ve bağımlılıkla mücadelenin güçlendirilmesi adına idari ve mevzuatsal çalışmaların yapılabileceği kanaatine ulaşılmıştır.
- Madde ve Madde Kullanımıyla Mücadelede Görsel-İşitsel Medyanın Rolü Kitapçığı ve Bağımlılıkla Mücadelede Stratejik İletişim Belgesi kapsamında yer verilen öneriler derlenerek tez inceleme kriterleri oluşturulmuştur. Olumlama, normalleştirme, alt metinler, bilgi verme, olumsuz tedavi yolları- karşı koyma temsili, kültürel öge, kazanç kaynağı, ayrıştırıcı dil şeklindeki tez inceleme kriterleri ile bağımlılık temsilinde dikkat edilmesi gereken hususların bağımlılıkla mücadele kapsamında somutlaştırılması hedeflenmiştir. Bu vesile ile araştırmanın görsel medyada içerik üreticilerine ve medya hizmet sağlayıcılara yayın aşamasında bağımlılık temsili ve bağımlılıkla mücadele bakımından yön gösterici olabileceği düşünülmüştür. Üst Kurul'un denetim mekanizması bakımından da bağımlılıkla mücadele için içeriklerde dikkat edilmesi gereken noktaların somutlaştırılmasının mühim olduğu düşünülmektedir. Araştırmada kullanılan inceleme kriterleri benzeri kriterler bütününün Üst Kurul tarafından oluşturulması ve kullanılmasının, doğrudan denetim esnasında standardizasyonun sağlanması ile ihlallerin tespitine ve sonrasında hukuki sürece olumlu yansıyacağı değerlendirilmektedir. Bu öneriler dâhilinde bağımlılık temsilinin değerlendirilmesi ve bağımlılıkla mücadelenin etkin bir biçimde sürdürülmesi için tez çalışmasının uygulayıcı kamu kurumlarına, medya kuruluşlarına ve araştırmacılara katkı sağlaması temenni edilmektedir.

KAYNAKLAR

Abbot, M. (2017, 28 Haziran). The epidemiology and impact of gambling disorder and other gambling-related harm. Discussion paper developed for the WHO Forum on Alcohol, Drugs and Addictive Behaviours, 26-28 June 2017. Geneva: World Health Organization. https://www.who.int/publications/m/item/the-epidemiology-and-impact-ofgambling-disorder-and-othergambling-related-harm Erişim Tarihi: 24.05.2022.

Abbot, M. (2020). Gambling and gambling-related harm: Recent world health organization initiatives. The Royal Society for Public Health, (184), 56-59.

Akkaş, İ. (2019). Teknoloji bağımlılığı. Eğitim Yayınevi.

American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th Ed.).

Arslan, Y. & Katar, D. & Kayaçetin, F.& Subaşı, İ. (2008). Afyon (opium) alkaloitleri ve önemi. Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi, 17(1-2), 1-11.

Atay, E. E. (2020). Hukuk başlangıcı (8. Baskı). Gazi Kitabevi.

Atik, L. (2020). Alkol ve madde kullanım bozuklukları. Atasoy, N. & Çakır Kardeş, V. & Sankır, Ş. (Eds.). Bağımlılığa Giden Yolun Sosyolojik ve Psikiyatrik Yönleri içinde (s. 9-32). Ankara: Efil Yayınları.

Avşar, Z. & Omur, S. (2020). Medyanın olası etkilerine yönelik geliştirilen politikaların alımlanmasına yönelik bir inceleme. MEDIAJ. 3 (2). 111-135.

Aydoğan, F. & Kırık, A.M. (2012). Alternatif medya olarak yeni medya. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi. (18). 58-69.

Babaoğlu, A. (1997). Uyuşturucu tarihi. Kaynak Yayınları.

Babayiğit, B. (2021). Kumar oynanması için yer ve imkân sağlama suçu, Adalet Yayınevi.

Bahar, A. (2018). Uyuşturucu madde kullanımının nedenleri ve bağımlılık oluşum sürecinde iletişimsel yaklaşımların rolü ve önemi: polis kayıtları üzerinden olgusal bir inceleme. Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences, (55), 1-36.

Başol, E. & Can, S (2015). Tütün tüketiminin ekonomik etkileri ve tütün kontrol politikaları üzerine bir inceleme. Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (7), 0-0. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/bsbd/issue/43828/538862.

Bauman, Z. (2010). Sosyolojik düşünmek (Çev. Abdullah Yılmaz) (7. Baskı). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal baskı, 1999)

Binbay, T. & Coşkunol, H. (2019). Madde kullanımı ve genetik: çok parçalı bir yapbozun dağınık parçaları. Öztürk, M.& Ögel, K. & Evren, C. & Bilici, R. (Eds.). Bağımlılık Tanı Tedavi ve Önleme içinde (s. 65-84). İstanbul: Yeşilay Yay.

BMYK (2018a). 2018-2023 Uyuşturucu ile mücadele ulusal strateji belgesi ve eylem planı. https://bmyk.gov.tr/TR-68403/uyusturucu-ile-mucadele-eylem-plani.html . Erişim Tarihi: 31.05.2022.

BMYK (2018b). Tütün kontrolü strateji belgesi ve eylem planı 2018-2023. https://bmyk.gov.tr/Eklenti/38489/0/tutun-kontrolu-strateji-belgesi-ve-eylem-plani-2018-2023pdf.pdf . Erişim Tarihi: 01.06.2022.

BMYK (2018c). Uyuşturucu ile mücadele ulusal eylem planı 2018 yılı faaliyet raporu. https://bmyk.gov.tr/Eklenti/38498/0/uyusturucu-ile-mucadele-ulusal-eylem-plani-2018-2023-2018-yili-faaliyet-raporupdf.pdf . Erişim Tarihi: 31.06.2022.

BMYK (2018d). Tütün Kontrolü Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023) 2018 Yılı Faaliyet Raporu. https://bmyk.gov.tr/Eklenti/38497/0/2018-2023-tutun-kontrolu-strateji-belgesi-ve-eylem-plani-2018-faaliyet-raporupdf.pdf . Erişim Tarihi: 07.07.2022.

BMYK (2019a). Davranışsal bağımlılıklar ile mücadele ulusal strateji belgesi ve eylem planı 2019-2023. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/Ruh_Sagligi_Db/eylem_plani/Davranissal_Bagimliliklar_Ile_Mucadele_Ulusal_Strateji_Belgesi_ve_Eylem_Plani_2019-2023.pdf . Erişim Tarihi: 15.03.2022

BMYK (2019b). Davranışsal bağımlılıklar ile mücadele ulusal strateji belgesi ve eylem planı 2019 yılı faaliyet raporu. https://bmyk.gov.tr/Eklenti/38499/0/davranissal-bagimlilik-ile-mucadele-ulusal-strateji-belgesi-ve-eylem-plani-2019-2023-2019-faaliyet-raporupdf.pdf . Erişim Tarihi: 07.07.2022.

BMYK (2020, Aralık). Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu kurumsal. https://bmyk.gov.tr/TR-67156/bmyk.html. Erişim Tarihi: 31.05.2022

Budak, L.& Erdoğan, İ. (2007). Çocuk izleyicilerin korunmasına yönelik koruyucu semboller sistemi: ABD, Hollanda ve Türkiye örneklerinde uygulamalar ve karşılaştırılması. Yılmazkol, Ö. (Ed.). Medya Okumaları içinde (s. 1-41). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Cereci, S.& Özdemir, H. (2015). Medyanın toplumsal gelişimi: medya toplumları. Journal of Academic Social Sciences Studies, 33(1), 1-10.

Ceylan, E. & Türkcan, A. (2003). Alkol ve madde kullanım bozuklukları (2. Baskı).

Cruikshank, E. C., & Sevigny, P. R. (2020). Reasons why not: A critical review of the television series 13 reasons why. Canadian Journal of Counselling and Psychotherapy, 54(4), 803-818.

Çakıcı, M. (2019). Kumar bağımlılığı ve tedavisi. Öztürk, M.& Ögel, K. & Evren, C. & Bilici, R. (Eds.). Bağımlılık Tanı Tedavi ve Önleme içinde (s.739-756). İstanbul: Yeşilay Yay.

Çakmak, S. & Tamam, S. (2018). Kumar oynama bozukluğu: Genel bir bakış. Bağımlılık Dergisi, 19 (3), s. 78-97.

Çoban, S. (2018). Haber ve gerçeklik. Medya ve Yalanlar içinde (s. 161-175). İstanbul: Siyah Beyaz Yay.

Çolak, N. İ. (2013). Kitle iletişim hukuku (3. Baskı). On İki Levha Yayınları.

Demirel, N. (2012). Birleşmiş Milletler çerçevesinde uyuşturucu maddelerle mücadele. Akademik Bakış Dergisi, (28), 1-21.

Dinç, M. (2021). Online kumar ve cinsellik bağımlılığı "Mizaç ve bağlanma üzerinden anlamak". Kaknüs Yay.

Dönmez, Ö. K.& Aydoğdu, U. (2022). Sosyal politika ekseninde madde bağımlıları ve bağımlılıkla mücadele. Polat, M. & Dönmez, S. (Eds.). 5th International Health Sciences and Life Congress Proceeding Book içinde (s. 17-26). Burdur.

Dönmezer, S. (1970). Uyuşturucu maddelerin hukuk ve kriminoloji ile ilgili bazı yönleri. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 36 (1-4), 1-14.

Dönmezer, S. (1981a). Kriminoloji. İstanbul Üniversitesi Yay.

Dönmezer, S. (1981b). Uyuşturucu ve tutku yaratıcı maddeler konusuna sosyo-politik yaklaşım. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 45(1-4), 1015-1043.

Dönmezer, S. (1987). Hukuk ve uyuşturucu, alışkanlık yaratıcı maddeler (Kriminolojik yaklaşım. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 43 (1-4), 457-474.

Ektiricioğlu C., Arslantaş H.& Yüksel R. (2020). Ergenlerde çağın hastalığı: Teknoloji bağımlılığı. Arşiv Kaynak Tarama Dergisi, 29(1), 51-64.

Erus, S. M. (2019). Patolojik kumar bağımlılığı. Eryılmaz, A.& Deniz, E. (Eds.). Tüm Yönleriyle Bağımlılık (2. Baskı) içinde (s. 79-91). Ankara: Pegem Akademi Yay.

Esen, F. S. (2019). Dumandan sosyal medyaya kitle iletişiminin kısa tarihi. Gazi Kitabevi.

Gainsburg, I., & Earl, A. (2018). Trigger warnings as an ınterpersonal emotion-regulation tool: avoidance, attention, and affect depend on beliefs. Journal of Experimental Social Psychology, 79, 252–263.

Gökler, R. & Koçak, R. (2008). Uyuşturucu ve madde bağımlılığı. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 3 (1), 89-104.

Gül, H. (2015). Kamu politikası analizi, yöntemleri ve teknikleri. Yasama Dergisi, (29), 5-31.

Güleç, G. (2019). Alkol. Öztürk, M.& Ögel, K. & Evren, C. & Bilici, R. (Eds.). Bağımlılık Tanı Tedavi ve Önleme içinde (s. 217-228). İstanbul: Yeşilay Yay.

Günal, Y. (1976). Uyuşturucu madde suçları. Kazancı Yay.

Güngör, Ş.& Kınacı, A. (2001). Uyuşturucu ve psikotrop maddelerle ilgili suçlar. Yetkin Yay.

Güriz, A. (2019). Hukuk başlangıcı (19. Baskı). Siyasal Kitabevi.

Güz, N. (2005). Haberde yönlendirme ve kamuoyu araştırmaları. Nobel Yay.

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı (Narkotik) (2019). Türkiye uyuşturucu raporu 2019, http://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/TUB%C4%B0M/Ulusal%20Yay%C4%B1nlar/2019-TURKIYE-UYUSTURUCU-RAPORU.pdf . Erişim Tarihi: 02.07.2022

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı (Narkotik) (2020). Türkiye uyuşturucu raporu 2020, http://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/TUB%C4%B0M/TU%CC%88RKI%CC%87YE-UYUS%CC%A7TURUCU-RAPORU_26-HAZI%CC%87RAN-FI%CC%87NAL-_1_.pdf . Erişim Tarihi: 02.07.2022

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı (Narkotik) (2021). Türkiye uyuşturucu raporu 2021, http://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/TUB%C4%B0M/2021-Turkiye-Uyusturucu-Raporu.pdf . Erişim Tarihi: 06.07.2022

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı (Narkotik) (2022). Türkiye uyuşturucu raporu 2022, https://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/TUB%C4%B0M/Ulusal%20Yay%C4%B1nlar/Turkiye-Uyusturucu-Raporu-2022.pdf . Erişim Tarihi: 10.08.2022

İspir, N. & İspir, B. (2013). Televizyon programı içeriği dereceleme sembollerinin kullanımı ve ebeveyn yönlendirmesi. Selçuk İletişim, 5 (3), 176-183.

Kahyaoğlu, G. (2019). Bağımlılık ve aile. M.& Ögel, K. & Evren, C. & Bilici, R. (Eds.). Bağımlılık Tanı Tedavi ve Önleme içinde (s. 85-92). İstanbul: Yeşilay Yayınları.

Karakehya, H. (2013a). Yazılı haber medyasında suçun temsili. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 71(1), 731-744.

Karakehya, H. (2013b). Kumar oynanması için yer ve imkân sağlama suçu. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan), 699-713.

Karataşoğlu, S. (2013). Sosyal politika boyutuyla madde bağımlılığı. Türk İdare Dergisi, 85 (476), 321-352.

Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(15), 170-189.

Koptagel, G. (1981). Uyuşturucu ve tutku yaratıcı maddeler kullanımının sosyal-psikolojik dinamizması. İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, 45(1-4), 1045-1059.

Köknel, Ö. (1976). İnsanlık tarihi boyunca dünyada ve Türkiye'de uyuşturucu madde sorunları. Gelişim Yayınları

Macit, R. (2020). Uyuşturucu madde kullanıcıları ve esrar. Journal of Economy Culture and Society, 61(1), 141-151.

Mora, N. (2008). Medya ve kültürel kimlik. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 5(1), 1-14.

Ögel, K. (2010). Sigara, alkol ve madde kullanım bozuklukları: Tanı, tedavi ve önleme. Yeniden Yayınları

Ögel, K. (1997). Uyuşturucu maddeler ve bağımlılık. İletişim Yayınları

Ögel, K. (2001). İnsan, yaşam ve bağımlılık, tartışmalar ve gerçekler. Iq Yayıncılık

Ögel, K. (2018a). Bağımlı aileleri için rehber kitap (3. Baskı). İş Bankası Kültür Yayınları

Ögel, K. (2018b). Bağımlılık ve tedavisi temel kitabı (2. Baskı). Iq Yayıncılık

Ögel, K. (Ed.) (2019). 101 Soruda bağımlılık (3. Baskı). Yeşilay Yayınları

Öner, M. Z. (2011). Türk ceza hukukunda uyuşturucu ve uyarıcı madde imal ve ticareti suçları. Adalet Yayınları.

RTÜK (2004). Cumhuriyetin 80 inci yılında Türkiye'de radyo ve televizyon yayıncılığı paneli 23 Ekim 2003: RTÜK-Çankaya Üniversitesi.

RTÜK (2018). Radyo ve Televizyon Üst Kurulu 2017 yılı faaliyet raporu (1 Ocak–31 Aralık),https://www.rtuk.gov.tr/Media/FM/Birimler/strateji/raporlar/2017stra_1116_(3).pdf. Erişim Tarihi: 06.08.2022

RTÜK (2019). Radyo ve Televizyon Üst Kurulu 2018 yılı faaliyet raporu (1 Ocak–31 Aralık), https://www.rtuk.gov.tr/Media/FM/Birimler/strateji/raporlar/2018-rtukfaaliyetraporu_1000_(1).pdf. Erişim Tarihi: 06.08.2022

RTÜK (2020). Radyo ve Televizyon Üst Kurulu 2019 yılı faaliyet raporu (1 Ocak–31 Aralık),https://www.rtuk.gov.tr/Media/FM/Birimler/strateji/raporlar/2019raporfaaliyet_1508_(2).pdf. Erişim Tarihi: 06.08.2022

RTÜK (2021). Radyo ve Televizyon Üst Kurulu 2020 yılı faaliyet raporu (1 Ocak–31 Aralık),https://www.rtuk.gov.tr/Media/FM/Birimler/strateji/raporlar/2020sonfaaliyetraporu_1051_(1).pdf. Erişim Tarihi: 06.08.2022

RTÜK (2022). Radyo ve Televizyon Üst Kurulu 2021 yılı faaliyet raporu (1 Ocak–31 Aralık), https://www.rtuk.gov.tr/Media/FM/Birimler/strateji/2021-faaliyetraporu.pdf. Erişim Tarihi: 06.08.2022

RTÜK (t.y.a). Hakkımızda. https://www.rtuk.gov.tr/hakkimizda/1749. Erişim Tarihi:05.08.2022

RTÜK (t.y.b). Akıllı işaretleri kodlayıcı uygulama rehberi. https://www.rtuk.gov.tr/akilli-isaretleri-kodlayici-uygulama-rehberi/3840 . Erişim Tarihi:09.08.2022

Sağlık Bakanlığı (t.y.). Düz paket uygulaması. https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/bagimliliklamucadele-haberler/t%C3%BCt%C3%BCnle-m%C3%BCcadelede-yeni-uygulama-%E2%80%98d%C3%BCz-paket%E2%80%99.html. Erişim Tarihi: 15.08.2022

Şimşek, M. (2019). Tütün. Öztürk, M.& Ögel, K. & Evren C. & Bilici R. (Eds.). Bağımlılık Tanı Tedavi ve Önleme içinde (s. 211-216). İstanbul: Yeşilay Yayınları

Tarım ve Orman Bakanlığı (t.y.). İdari Yaptırımlar. https://www.tarimorman.gov.tr/TADB/Link/140/Idari-Yaptirimlar , Erişim Tarihi: 30.08.2022

Taşçı, G. (2021). Örnek olay çalışması. Çelebi, M. (Ed.). Nitel Araştırma Yöntemleri içinde (s. 69-84). Ankara: Pegem Yayınları

Taylan, H. (2011). Televizyon programlarındaki şiddetin yetiştirme etkisi: Konya lise öğrencileri üzerine bir araştırma [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi]

Tokur, H. (2019). Bağımlılık tanısı ve kavramlar. Öztürk, M.& Ögel, K. & Evren, C. & Bilici, R. (Eds.). Bağımlılık Tanı Tedavi ve Önleme içinde (s.147-158). İstanbul: Yeşilay Yay.

TUBİM& RTÜK (t.y.). Madde ve Madde Kullanımıyla Mücadelede Görsel-İşitsel Medyanın Rolü, Erişim Adresi: https://arsivdosya.rtuk.gov.tr/assets/Icerik/Download/BilgiMerkezi/Mevzuat/OrtakDuzenleme/Madde%20Ba%C4%9F%C4%B1ml%C4%B1l%C4%B1%C4%9F%C4%B1.pdf , Erişim Tarihi: 20.08.2022.

TDK (t.y.). Türkçe Sözlük. https://sozluk.gov.tr/ , Erişim Tarihi: 05.02.2022.

TUBİM (2011). EMCDDA 2011 ulusal raporu Türkiye, http://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/Arsiv/TUBIM/Documents/TURKIYE%20UYUSTURUCU%20RAPORU%202011.pdf

UNESCO (1993). Many Voices One World. Erişim Adresi: http://www.un-documents.net/macbride-report.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2022

Ünür, E.& Apak, D. (2021). Maddelendirilmiş anlatımla iletişim ve medya kavramları sözlüğü. Gazi Kitabevi.

Vahedi, Z., Sibalis, A., & Sutherland, J. E. (2018). Are media literacy interventions effective at changing attitudes and intentions towards risky health behaviors in adolescents? A meta-analytic review. Journal of Adolescence, 67, 140-152.

WHO (2021a). Tobacco fact sheet. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/tobacco . Erişim Tarihi: 24.05.2022

WHO (2021b). Opioid overdose fact sheet. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/opioid-overdose . Erişim Tarihi: 24.05.2022

WHO (2022). Alcohol fact sheet. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/alcohol. Erişim Tarihi: 24.05.2022

WHO (t.y.a). Health topics/Addictive behaviours. https://www.who.int/health-topics/addictive-behaviour#tab=tab_2. Erişim Tarihi: 24.05.2022

WHO (t.y.b). MPOWER. https://www.who.int/initiatives/mpower Erişim Tarihi: 30.05.2022

Yaşar, Y. (2012). Uyuşturucu veya uyarıcı madde temini ve ticareti suçları. Seçkin Yay.

Yavuzer, Y. (2020). Alkol bağımlılığı. Eryılmaz, A.& Deniz, E. (Eds.). Tüm Yönleriyle Bağımlılık (2. Baskı) içinde (s. 131-168). Ankara: Pegem Akademi Yay.

Yıldırım, A.& Şimşek, H. (2021). Nitel araştırma yöntemleri (12. Baskı). Seçkin Yay.

Yılmaz, S. (2019). Türkiye'de ve dünyada alkol ve madde politikaları. Öztürk, M.& Ögel, K. & Evren, C. & Bilici, R. (Eds.). Bağımlılık Tanı Tedavi ve Önleme içinde (s.29-40). İstanbul: Yeşilay Yay.

Yokuş Sevük, H. (2007). Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasına ilişkin suçlar, Seçkin Yay.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Senanur Emiroğlu

E-Posta Adresi : tuncaksenanur@gmail.com

İş Deneyimi: :

Unvan	**Görev Yeri**	**Yıl**
Stajyer Avukat	Arıhan& Arıhan Hukuk Bürosu	2018-2019
Üst Kurul Uzman Yardımcısı	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu	2019-

Akademik Bilgiler

Öğrenim Durumu :

Derece	**Bölüm/Program**	**Üniversite**	**Yıl**
Lisans	Hukuk	Ankara Üniversitesi	2014-2018
Yüksek Lisans	Kamu Hukuku	Ankara Üniversitesi	2018-

Yayınlar:

Tunçak, S. (2019). Suçsuzluk Karinesini Bir Koruma Yöntemi Olarak Gizliliğin İhlali (TCK m. 285) Suçu. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi, (3), 69-93.

RTÜK